

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Αριθμ. Πρωτ.: 1214

Ημερομηνία: 27 / 01 / 20

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ 1920-1940

Τα Τρίκαλα μέσα από την εφημερίδα το Θάρρος

Φοιτητής: Ντίνας Γεώργιος

Α.Μ.Φ.:

Υπό την εποπτεία του κ. Κοκκώνη Γιώργου

ΑΡΤΑ, Φεβρουάριος 2020

THE MUSIC LIFE IN TRIKALA 1920-1940
Trikala through the pages of newspaper Tharros

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Αρτα, 10 / 02 / 2020

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής:

Γεώργιος Κοκκώνης

Αναπληρωτής καθηγητής

Υπογραφή

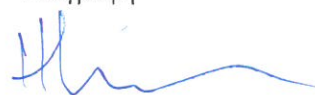

2. Μέλος επιτροπής

Ηλίας Σκουλίδας

Επίκουρος Καθηγητής

Υπογραφή

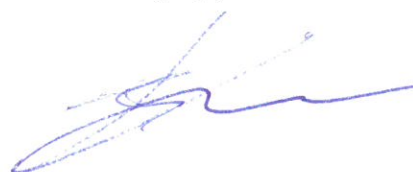

3. Μέλος επιτροπής

Σπήλιος Κούνας

Ακαδημαϊκός Υπότροφος

Υπογραφή

Η Πρόεδρος του Τμήματος

Μαρία Ζουμπούλη

Αναπληρώτρια καθηγήτρια

Υπογραφή

© Ντίνας Γιώργος, 2020.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Allrightsreserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί πνευματικής ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Ντίνας Γιώργος

Υπογραφή

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η υλοποίηση της παρούσης εργασίας θα είχε καταστεί αδύνατη χωρίς την ουσιαστική συμβολή, υλική και πνευματική, κάποιων ανθρώπων. Θα ήθελα επομένως να ευχαριστήσω εκ βαθέων την κ. Μαρούλα Κλιάφα που με φιλοξένησε στον χώρο της, μου έδωσε πρόσβαση στα αρχεία της αλλά και με κατέστησε μύστη των κοινωνικών, πολιτικών και πολιτιστικών δεδομένων στην πόλη των Τρικάλων την χρονική περίοδο που πραγματευτήκαμε μέσα από τις δια ζώσης διηγήσεις της. Φυσικά, καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε το ερευνητικό και συγγραφικό της έργο.

Επίσης, πολλές ευχαριστίες στην κ. Παρασκευή Λάππα, διευθύντρια του 26^{ου} Δημοτικού Σχολείου Τρικάλων, για την ελεύθερη πρόσβαση στην πλούσια βιβλιοθήκη της, συμβάλλοντας τα μέγιστα στο επίπονο έργο της εξεύρεσης του βιβλιογραφικού υλικού. Ακόμη, είναι ο άνθρωπος που με έφερε σε πρώτη επικοινωνία με την κ. Μαρούλα Κλιάφα.

Θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στον καθηγητή μου κ. Γιώργο Κοκκώνη, κατ' αρχάς για τα χρόνια των σπουδών μου και τις γνώσεις αλλά και την διαφορετική οπτική που με δίδαξε να βλέπω τα πράγματα. Φυσικά, τον ευχαριστώ από καρδιάς για την αμέριστη συμπαράσταση, υποστήριξη και καθοδήγηση καθ' όλη την διάρκεια της συγγραφής της πτυχιακής μου. Σε αυτό το σημείο, θα ήθελα να ευχαριστήσω και όλους τους καθηγητές του Τμήματος Μουσικών Σπουδών για όλα όσα μου πρόσφεραν κατά την διάρκεια των σπουδών μου.

Τέλος, να ευχαριστήσω τους ακούραστους συνοδοιπόρους της ζωής μου, τους γονείς μου, στους οποίους οφείλω όλα όσα κάνω και όσα είμαι. Να τους έχει ο Θεός καλά.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει βασιστεί στο πρωτογενές υλικό της εφημερίδας *Θάρρος* Τρικάλων. Πρόκειται για την αποδελτίωση των άρθρων της περιόδου 1920-1940 σχετικά με τη μουσική ζωή της πόλης. Τα φύλλα της εφημερίδας μελετήθηκαν σε ένα βάθος είκοσι χρόνων και ταξινομήθηκαν ανά θεματικό κεφάλαιο, επιχειρώντας να δοθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα της μουσικής ζωής στην πόλη την περίοδο αυτή. Δεν είναι μόνο μια ακαδημαϊκή μελέτη, είναι και ένα ταξίδι στον χρόνο, μια αναδρομή σε άλλες εποχές, μακρινές, ρομαντικές, άγνωστες. Η μουσική ήταν πάντοτε παρούσα. Συντρόφευε τους Τρικαλινούς σε όλες τις δημόσιες και ιδιωτικές συναντήσεις, στα καφενεία, στους χορούς, στις εθνικές εορτές. Η μουσική ένωνε αλλά και διαφοροποιούσε τις τάξεις, εξέφραζε συναισθήματα, κάλυπτε κοινωνικές ανάγκες, δήλωνε τον παλμό της ζωής της πόλης, τις ανάγκες της, την γενικότερη πρόοδο της εποχής. Αυτή η εργασία αποτελεί λοιπόν μια μικρή μαρτυρία για τον 20^ο αιώνα στη Θεσσαλία.

Λέξεις κλειδιά: Τρίκαλα, *Θάρρος*, Φιλαρμονική, Μουσικογυμναστικός Σύλλογος, καφενεία, μουσική κίνηση, χορός.

ABSTRACT

This thesis is based on the primary material of the newspaper Tharosof Trikala. This is a review of articles from 1920-1940 about the town's musical life. The pages of the newspaper have been studied in depth for twenty years and are sorted by topic, attempting to give a complete picture of the town's musical life during this period. This essay is not just an academic study, it is also a journey through time, a look back at other times, distant, romantic and unknown. Music has always been present in Trikala. It accompanied the people who lived there, in their public and private meetings, cafes, dances and national holidays. Music united and at the same time differentiated the social classes, expressed emotions, met social needs, gave the pulse of city life, stated its needs as well as the general progress of the era. Therefore, this study is a little testimony of the 20th century in Thessaly.

Keywords: Trikala, *Tharros*, Philharmonic, Music & Gymnastics Club, cafes, music life, dance.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
1.1 Ανασκόπηση της μουσικής ζωής των Τρικάλων την περίοδο 1920-1940.....	7
1.2 Ο ημερήσιος Τύπος των Τρικάλων και το <i>Θάρρος</i>	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:ΟΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ	
2.1. Η Δημοτική Φιλαρμονική.....	27
2.1.1. Η Δημοτική Φιλαρμονική μέσα από το <i>Θάρρος</i>	29
2.2. Ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος.....	34
2.2.1. Ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος μέσα από το <i>Θάρρος</i>	35
2.3. Το Ωδείο.....	42
2.3.1. Το Ωδείο μέσα από το <i>Θάρρος</i>	44
2.4. Τα Χοροδιδασκαλεία.....	48
2.4.1. Τα Χοροδιδασκαλεία μέσα από το <i>Θάρρος</i>	50
3. Η ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΣΤΕΚΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	
3.1. Καφεενία.....	54
3.1.1. «Εθνικόν / Βασιλικόν».....	54
3.1.2. «Πανελλήνιον».....	61
3.1.3. «Αθήναι».....	84
3.1.4. «Πορτ'Αρθρουρ».....	86
3.1.5. «Μαρούγγενα».....	87
3.1.6. «Καπρίς».....	89
3.1.7. «Νυχτερίδα».....	90
3.1.8. «Τα Ωραία Τρίκαλα».....	91
3.1.9. Τα «μουσικά εξοχικά».....	92
3.1.10. Τα Καφεενία του Σταθμού.....	93
3.2. «Ζωή Και Κίνησις» μέσα από το <i>Θάρρος</i>	95
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	108
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	113

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα της παρούσας εργασίας είναι η μουσική ζωή των Τρικάλων την περίοδο 1920-1940, μέσα από τις σελίδες μιας τοπικής εφημερίδας, το *Θάρρος* Τρικάλων. Έχει εκπονηθεί βασιζόμενη σε πρωτογενή έρευνα, μέσα από την οποία μελετάται η ιστορία της μουσικής και συγχρόνως της πόλης των Τρικάλων τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, κατά την οποία συνέβησαν στη χώρα πλήθος πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών.

Μέσα από την έρευνα των άρθρων της εφημερίδας, δίνεται επίσης και μια εικόνα της πολιτιστικής κίνησης στην πόλη, των μουσικών προτιμήσεων των κατοίκων και διάφορες άλλες κοινωνικές πληροφορίες.

Οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν, ταξινομήθηκαν και παρουσιάζονται ανά κεφάλαιο και υποκεφάλαιο βρίσκονται είτε στα άρθρα της εφημερίδας *Θάρρος* που έχουν κύριο θέμα τους τη μουσική, είτε στις κοσμικές στήλες του, είτε ακόμη και σε διαφημίσεις που φιλοξενεί σχετικές με τη μουσική.

Τα φύλλα του *Θάρρους* βρίσκονται διαδικτυακά στην *Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής*. Μελετήθηκαν και αποδελτιώθηκαν τα φύλλα της εφημερίδας από τον Ιανουάριο του 1920 μέχρι και τον Δεκέμβριο του 1940. Να σημειωθεί ωστόσο ότι λείπουν οι χρονιές 1925 και 1939.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθεί το μουσικό παρελθόν των Τρικάλων, σε μια εποχή που η μουσική αποτελούσε αναπόσπαστο κομ.μ.άτι, όχι μόνο της πολιτιστικής αλλά και της κοινωνικής ζωής των κατοίκων της. Αυτό το επιβεβαιώνει η ύπαρξη πολλών διαφορετικών δραστηριοτήτων που υπήρχαν στην πόλη. Επιπλέον η εργασία επιχειρεί να αναζητήσει τις επιρροές εκείνες που δέχτηκε ο τόπος στη μουσική, να αναδείξει τα είδη μουσικής που επικρατούσαν στην πόλη όλο αυτό το διάστημα και από ποιες κοινωνικές τάξεις προτιμούνταν και πως η μουσική συνέβαλλε στην πολιτιστική, μορφωτική και κοινωνική ζωή των Τρικαλινών.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται συνοπτικά, ως προεπισκόπηση, η μουσική ζωή των Τρικάλων την εικοσαετία 1920-1940. Είναι το κεφάλαιο που βασίζεται σε μελέτες της σύγχρονης βιβλιογραφίας και πρόκειται για ιστορική ανασκόπηση.

Το δεύτερο και το τρίτο κεφάλαιο αποτελούν το ερευνητικό μέρος η εργασίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι επίσημοι μουσικοί φορείς της πόλης μέσα

από τις σελίδες της εφημερίδας: η Δημοτική Φιλαρμονική, ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος, το Ωδείο και τα Χοροδιδασκαλεία. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα καφενεία που φιλοξενούσαν κάθε είδους μουσικών εκδηλώσεων την περίοδο αυτή, όπως επίσης και πληροφορίες από τη στήλη «Ζώη και Κίνησις», με τα κοσμικά μουσικά γεγονότα της πόλης. Στο τέλος της εργασίας παραθέτονται τα συμπεράσματα και η βιβλιογραφία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1. Ανασκόπηση της μουσικής ζωής των Τρικάλων την περίοδο 1920-1940

Η Πρωτοχρονιά του 1920 ήταν εορταστική. Σε αυτό το γιορτινό κλίμα συνέβαλλε αποφασιστικά η μουσική, όπως άλλωστε σε κάθε κοινωνική περίπτωση της πόλης. Τα Τρίκαλα πλυμήρισαν από τις μελωδίες της Φιλαρμονικής ως τα συνηθισμένα κλαρίνα και βιολιά «όλοι σαν να είχαν συνεννοηθεί, ανήγγειλαν τον καινούργιο χρόνο με το εμβατήριο του Βενιζέλου» (Θάρρος, 1/1/1920). Τα σαλόνια των μεγαλοαστών άνοιξαν και η κοσμική στήλη της εφημερίδας το Θάρρος γράφει σχεδόν καθημερινά για τους χορούς των πλούσιων οικογενειών της πόλης «όπου υπήρχε πλούτος χάριτος και περίσσεια περιποιήσεως» (Θάρρος, 14-01-1920). Ήταν μάλιστα η εποχή που και στους χορούς αυτούς άναβε η συζήτηση για το δικαίωμα ψήφου των γυναικών που είχε διχάσει τότε την τρικαλινή κοινωνία.¹

Ακολούθως οι Απόκριες γιορτάστηκαν επίσης ξεφαντωτικά. «Το έναυσμα δια να ξεσπάση ο κόσμος, δια να γλεντήσουν τα Τρίκαλα, εχρησίμευσεν η συναυλία υπέρ του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου που δόθηκε στο καφενείο Βασιλικόν» (Θάρρος, 07-02-1920).

Η αίθουσα είχε διακοσμηθεί και ο συνωστισμός ήταν τόσο μεγάλος, που οι άνδρες υποχρεώθηκαν να παρακολουθήσουν όρθιοι, παραχωρώντας τις θέσεις τους στις γυναίκες την αποκριάτικη οπερέτα που έπαιζαν οι μαθήτριες της Αστικής Σχολής. Στο «Βασιλικόν» ακολούθησε χοροεσπερίδα, όπου «εχορεύθησαν καντρίλιες με γούστο και διεζήχθη πεισματωδέστατος χαρτοπόλεμος» (Θάρρος, 07-02-1920).

Το καλοκαίρι του 1920 η ψυχαγωγία της πόλης των Τρικάλων παρατηρείται ιδιαίτερα έντονη. Το εξοχικό κέντρο «Πορτ Άρθουρ» είχε μετατραπεί σε καφέ σαντάν.² Υπήρχε επίσης και το καφενείο «Μαρούγγενα», στο οποίο

¹Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα, από τον Σεΐφουλλάχ ως τον Τσιτσάνη*, τόμος Β', 1911-1940, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1998, σ. 138.

²Τα καφέ σαντάν (caféschantant), ένα γαλλικό είδος χώρου διασκέδασης, εμφανίστηκαν στο κέντρο της Αθήνας στα τέλη του 19ου αιώνα και εν μέρει αντικατέστησαν τα παραδοσιακά καφενεία. Πρόκειται για χώρους θεάματος και νέων ειδών διασκέδασης (παραστάσεις μπουλουκιών, «καφωδεία»). Τα καφέ σαντάν είχαν κάποια κοινά χαρακτηριστικά με τα ζυθοπωλεία (μπιραρίες) επειδή είχαν κοινά χαρακτηριστικά (μπίρα, σερβιτόρες, σεπαρέ, μουσική). Ωστόσο οι ώρες λειτουργίας ήταν διαφορετικές. Οι μπιραρίες λειτουργούσαν την ημέρα, ενώ τα καφωδεία μετά τις εννέα το βράδυ είχαν ζωντανά χορευτικά νούμερα και μουσική. Τα καφέ σαντάν εμφανίστηκαν και στην Αθήνα, σε μια

υπήρχεαμερικανικός φωνογράφος, όπου ακούγονταν οι επιτυχίες της εποχής, ενώ ο κινηματογράφος «Πατέ» πρόβαλλε ταινίες βωβού κινηματογράφου υπό τη συνοδεία μουσικής.³

Το Νοέμβριο του 1920 που έγιναν οι εκλογές και νίκησαν οι βασιλικοί, οι γιορτές για την αλλαγή του καθεστώτος κράτησαν για μέρες, ενώ οργανώθηκε προς τιμήν του βασιλιά Κωνσταντίνου μεγάλη λαϊκή γιορτή προς τιμήν της άφιξης του στην Ελλάδα.⁴

Το 1921, η Φιλαρμονική ήταν η καρδιά των δημόσιων μουσικών εκδηλώσεων των Τρικάλων. Στις απόκριες του ίδιου χρόνου, οι διασκεδάσεις μεταφέρθηκαν από τους δρόμους στα καφενεία. Οι μασκαράδες λιγόστεψαν, όμως πολλαπλασιάστηκαν οι χοροεσπερίδες, όπου χορεύονταν όλοι οι μοντέρνοι χοροί, όπως λανσιέδες και ουανστεπ.⁵

Ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος ετοίμασε χοροεσπερίδα στο «Πανελλήνιον» και το *Θάρρος* πληροφορεί πως ήταν πολύ πετυχημένος «η δε γερουσία ανακήρυξε παμψηφεί βασίλισσα της ωραιοκοσμοβριθούς εορτής την δ. Ζίτσα Νακοπούλου» (*Θάρρος*, 15-2-1921).

Μουσικές εκδηλώσεις, με την μπάντα του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου να πρωτοστατεί, γίνονταν σε κάθε πολιτική περίπτωση, όπως σε συλλαλητήρια (το συλλαλητήριο του Φεβρουαρίου της ίδιας χρονιάς για την εκτέλεση της Συνθήκης των Σεβρών, όπου η Φιλαρμονική έπαιζε τα εμβατήρια στην πλατεία του Ρήγα Φεραίου (*Θάρρος* 15-02-1921), την επίσκεψη της βασίλισσας της Ρουμανίας στα μοναστήρια των Μετεώρων, την εκστρατεία της Μικράς Ασίας με επικεφαλής τον βασιλιά Κωνσταντίνο, την ονομαστική εορτή του βασιλιά κλπ. Η Μικρά Ασία είχε ως αποτέλεσμα την επιστράτευση των ανδρών, ανάμεσα σε αυτούς και πολλών μουσικών, με αποτέλεσμα η μπάντα να έχει πολλές ελλείψεις και να παίζει σχεδόν μόνο τα Σαββατοκύριακα στην κεντρική πλατεία, με κλασικό κυρίως ρεπερτόριο.

εποχή που ήταν αναγκαίο ένα ανάλαφρο σατιρικό και χορευτικό θεατρικό είδος διασκέδασης. Τότε εμφανίστηκε (1863) και ο δημοφιλής χορός το γαλλικό καν-καν που επιδείκνυε τις γυμνές γάμπες των νεαρών χορευτριών και προκαλούσε τα ήθη της εποχής. Μάλιστα Αυστριακές σαντέζες απήχθησαν και κακοποιήθηκαν βάνανσα, προκαλώντας διπλωματικό επεισόδιο μεταξύ Αυστρίας – Ελλάδας και την παρέμβαση Στρατού και Αστυνομίας. Μαραγκουδάκης Σ., *Δισκογραφία 78 στροφών: Η διαμόρφωση της μουσικής του Χαρίλαου Πιπεράκη στο ιστορικό, κοινωνικό και μουσικό πλαίσιο της Αμερικής*, Πτυχιακή Εργασία ΤΕΙ Ηπείρου Ανώτατη Σχολή Τεχνολογίας Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής.

³Κλιάφα, Μ., *Μια σερενάτα στο Αιγαίο, Η μουσική κίνηση στα Τρίκαλα (1881-1965)*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 2003, σ. 41.

⁴ *Αυτόθι*, σ. 41.

⁵Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα, ό.π.*, σ. 155.

Το 1922 μπήκε με μια γενική κατήφεια και πολιτιστική απραξία: «*Ουδέ το ελάχιστο δείγμα ότι διερχόμεθα τας τελευταίας ημέρας της Αποκριάς*» γράφει το *Θάρρος* (13-02-1922).

Όλα τα κοσμικά στέκια που άλλοτε έσφυζαν από ζωή, λόγω της πολιτικής κατάστασης και της ψυχολογίας, ήταν έρημα. Μόνο ένα υπόγειο ταβερνάκι μάζευε στα βράδια λίγο κόσμο που άκουγε τους δίσκους του φωνογράφου που έφερνε ο ιδιοκτήτης του από την Αμερική. Την ίδια εποχή, ο Αλέξανδρος Παπαναστασίου στην Αθήνα συνέταξε το *Δημοκρατικό Μανιφέστο*, το οποίο όταν δημοσιεύτηκε έφερε μεγάλη αναστάτωση στους αντιβενιζελικούς κύκλους. Ακολούθησε η παραίτηση της κυβέρνησης Γούναρη και άλλη μια κυβερνητική κρίση. Παρά την κρίση, η εορτή της 25^{ης} Μαρτίου γιορτάστηκε στην πλατεία του Ρήγα Φεραίου με τα πατριωτικά άσματα των μαθητών, τους παιάνες της Φιλαρμονικής και τα πυροτεχνήματα, ωστόσο με τυπικότητα και μέσα σε ένα μαγκωμένο κλίμα.⁶

Την άνοιξη του 1922 ο Δήμος Τρικκαίων αποφάσισε να στηθεί μόνιμη εξέδρα για την μπάντα του δήμου, ψηφίζοντας ένα κονδύλι της τάξεως των 18.000 δραχμών, ποσό αρκετό για να ξεκινήσουν οι επικρίσεις από τον Τύπο της εποχής, κυρίως από το *Θάρρος* κατά του Δήμου και κατά του διευθυντή της Λαλάκου, με πολιτικά κίνητρα. Οι επικεφαλής της μπάντας ήταν φιλομοναρχικοί, ενώ ο εκδότης του *Θάρρους* Λεωνίδας Κλειδωνόπουλος και ο αδελφός του Τάσος ήταν φιλελεύθεροι, επομένως πολιτικοί αντίπαλοι.⁷

Στις αρχές Δεκεμβρίου του 1922 οργανώθηκε ένα συλλαλητήριο για την επάνοδο του Βενιζέλου στην εξουσία. Η μπάντα με το πρόσχημα ότι δεν ενημερώθηκε έγκαιρα δεν έλαβε μέρος. Το *Θάρρος* εκτόξευσε προσωπικές κατηγορίες στον πρόεδρο του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου Δ. Νακόπουλο, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να παραιτηθεί μαζί με τον γραμ.μ.ατέα και τον ταμία του Συλλόγου. Νέος πρόεδρος ορίστηκε τον Μάιο του 1924 ο Φίλιππος Χριστοδήμος.⁸

Τον Ιούνιο του 1923 ιδρύεται ο Σύλλογος *Διάπλασις των Νέων Τρικάλων*, με στόχο την αθλητική πρωτίστως διάπλαση των νέων των δυο φύλων, ωστόσο δεν περιορίστηκε μόνο στην διοργάνωση αθλητικών εκδηλώσεων, αλλά οργάνωσε συναυλίες και διαλέξεις. Ο Σ. Κοέν ενθαρρύνει τους νέους μέσα από τις σελίδες του *Θάρρους* να ιδρύσουν σε κάθε συνοικία της πόλης ένα είδος λέσχης, όπου θα

⁶ *Αυτόθι*, σ. 170.

⁷ Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα*, ό.π., σ. 42-43.

⁸ *Αυτόθι*, σ. 43.

μπορούν να διαβάζουν και να χορεύουν, παρά τις δυσκολίες που θα συναντήσουν επειδή «είναι πολλές οι σκουριασμένες ιδέες εδώ στα Τρίκαλα» (Θάρρος, 03-09-1923).⁹

Τον Μάιο του 1924, σύμφωνα με το Θάρρος (28-5-1924), ο Δήμος Τρικκαίων ενέκρινε το ποσό των 30.000 δραχμών, ώστε να αναστήσει την μπάντα, να αναθέσει νέο μαέστρο, να αντικαταστήσει όλα τα φθαρμένα μουσικά όργανα με νέα και να εγγράψει νέα μέλη. Η διεύθυνση της μπάντας ανατέθηκε στον μουσικοδιδάσκαλο Δημήτριο Παπαϊωάννου.¹⁰

Παρά τη χαμηλή ψυχολογία που επικρατούσε σε όλη την Ελλάδα και τα Τρίκαλα, οι ξενύχτηδες δεν έπαψαν να υπάρχουν και ενίοτε να ενοχλούν τη δημόσια ησυχία, ύστερα από «το κοπάνισμα των σχετικών εκατοσταριών [...] η Σαμιώτισσα, η οποία φευ δεν εννοεί να ξεκουμπιστεί καμία φορά για τη Σάμο και να μας αφήση ήσυχους, διαδέχεται την Βλαχοπούλα ή τον ατελεύτητον μερακλήδικο αμανέ», όπως γράφει ένα ενοχλημένος κάτοικος κεντρικού μπακάλικου – κρασοπουλειού στο Θάρρος (15-05-1924).

Από τον Ιανουάριο του 1917 εκτός από την μπάντα, συνέβαλλε και η μαντολινάτα, η οποία αναδιοργανώθηκε με πρωτοβουλία του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου. Τον Ιανουάριο του 1924 έγκριτα μέλη της τρικαλινής κοινωνίας απευθύνθηκαν στο Ελληνικό Ωδείο Αθηνών που τότε καλλιτεχνικός διευθυντής ήταν ο Μανώλης Καλομοίρης, ζητώντας του την ίδρυση ωδείου στην πόλη των Τρικάλων. Ο Καλομοίρης μετέβη στα Τρίκαλα και εξασφαλίζοντας την υλική υποστήριξη του Δήμου Τρικκαίων, ίδρυσε παράρτημα του Ελληνικού Ωδείου, υπό τη διεύθυνση του Στέφανου Γαϊτάνου. Το Ωδείο στεγάστηκε στην οικία του Αθ. Παππά και διέθετε ένα πιάνο, δέκα βιολιά, δέκα μαντολίνα και δέκα κιθάρες. Εκεί διδάσκονταν πιάνο, βιολί, μαντολίνο και φωνητική (Θάρρος, 5 & 29-10-1924). Υπήρχαν 60 περίπου μαθητές που πλήρωναν 80-100 δραχμές το μήνα και μια φορά την εβδομάδα διδάσκονταν θεωρία και δυο φορές την εβδομάδα το όργανο που επιθυμούσαν. Δυστυχώς λόγω έλλειψης μαθητών, τα ωδείο έκλεισε μετά από δυο χρόνια λειτουργίας.¹¹

Στα τέλη του 1924 η Κυβέρνηση αποφάσισε να καταργήσει το ενοικιοστάσιο. Το τοπικό Κουμμουνιστικό Κόμμα, με τον γενικό γραμματέα Νίκο Ματούση κατήγγειλε την απόφαση αυτή και αποφάσισε συλλαλητήριο διαμαρτυρίας, το οποίο

⁹ Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα, ό.π.*, σ. 191-192.

¹⁰ Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα, ό.π.*, σ. 44.

¹¹ *Αυτόθι*, σ. 45.

όμως απαγορεύτηκε από τις στρατιωτικές αρχές της πόλης. Αγανακτισμένοι πολίτες διαδήλωσαν τελικά στις 27 Δεκεμβρίου 1924, χωρίς να προκληθούν επεισόδια χάρη στην ανοχή της Αστυνομίας. Το ίδιο βράδυ μετά το συλλαλητήριο, το *Εργατικό Κέντρο Τρικάλων* πραγματοποίησε στο καφενείο «Αθήναι» χοροεσπερίδα όπου «πλείσται εργάται μετέσχον μετά των οικογενειών των αι δε εργάτριαι σεμνοπρεπεῖς και χαρίεσσαι διασκέδασαν κατά τρόπον μη διαφυγούντα τα όρια της τρικαλινής και ελληνοπρεπούς συμπεριφοράς» (Θάρρος, 28-12-1924).

Τα 1924, ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος, με πρόεδρο τον Φίλιππο Χριστοδήμο, οργάνωσε συναυλίες, λαχειοφόρους αγορές και χοροεσπερίδες. Τον Ιανουάριο του 1925 την διεύθυνση της Φιλαρμονικής ανέλαβε ο μαέστρος Ηλιόπουλος.¹² Στη διάρκεια της Αποκριάς, οι Τρικαλινοί ξεφαντώνουν. Την τελευταία Κυριακή, «μελωδίες ποικίλλων οργάνων σήμαιναν γενικό ξεσπάθωμα», με συντροφίες νεαρών με μαντολίνα, κιθάρες, ακόμα και με ολόκληρες τζαζ μπάντες που γλεντούσαν στους δρόμους (Θάρρος, 28-02-1925).

Στη διάρκεια της Σαρακοστής, οργανώθηκε μόνον ένας χορός, από την νεοσύστατη Αδελφότητα Κυριών «Η Αγάπη», αλλά οι πνευματικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις δεν σταμάτησαν. Έτσι οργανώθηκε για παράδειγμα συναυλία με έργα του Ροσίνι και Πουτσίνι στο «Πανελλήνιον» από ντόπιους μουσικούς.¹³

Κατά τη διάρκεια του 1925 οργανώθηκαν πολλές εκδηλώσεις, στις οποίες η μπάντα έλαβε ενεργό μέρος, όπως στους *Πανθεσσαλικούς Αγώνες* (Απρίλιος 1925), στη γιορτή της Πρωτομαγιάς, στα εγκαίνια του χορευτικού κέντρου «Ντάνσιγκ», ενώ ανάλογη δραστηριότητα επέδειξε και η μαντολινάτα που οργάνωσε δυο συναυλίες με έργα του Μπραμς, Τοζέλι και Μέντελσον.¹⁴

Το καλοκαίρι του 1925 λειτούργησε ο θερινός κινηματογράφος «Ιντεάλ» στον χώρο του γυμναστηρίου του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου, του οποίου τις προβολές συνόδευε ζωντανή ορχήστρα.¹⁵

Η άφιξη των Μικρασιατών προσφύγων έφερε νέα πνοή στην πόλη που άρχισε να διαφαίνεται από το 1926, καταρρίπτοντας αρκετά ταξικά και κοινωνικά στεγανά. Ο Άγγελος Τρικαίος (Γιώργος Παπαζήσης) επισημαίνει ότι το κλαρίνο και το λαγούτο των πλανόδιων μουσικών, τα τσακίσματα των λησταντάρτικων χορών, οι βακχισμοί και τα τοιαύτα άρχισαν να αποσύρονται σιγά σιγά από την ψυχαγωγία.

¹² *Αυτόθι*, σ. 45.

¹³ Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα, ό.π.*, σ. 217.

¹⁴ Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα, ό.π.*, σ. 45.

¹⁵ *Αυτόθι*, σ. 45.

Στις χοροεσπερίδες και στα σουπέ των επωνύμων της πόλης κυριαρχεί η τζαζ μπάντα, ενώ δεν έλειπαν «τα ευφρέστατα λογοπαίγνια και σπαρταριστά πειράγματα» (Θάρρος, 07-02-1926).

Οι νεαροί της πόλης, από κάθε κοινωνική ομάδα συγκεντρώνονταν στο «Ντάνσιγκ» και στην Ακαδημία Χορού του Ισραηλίτη χοροδιδασκάλου Χαϊμάκη Πισσών, διαμορφώνοντας νέα μουσικά γούστα: οι αστοί γοητεύονταν από τα μικρασιατικά τραγούδια, το χασάπικο και το ζεμπέκικο, ενώ οι εργάτες από τα αστικά είδη φοξ και τσάρλεστον. Φαίνεται ότι τα μουσικά γούστα άλλαζαν ακολουθώντας την εποχή: «Οι εμπειρικοί οργανοπαίχτες, οι οποίοι κατά το μάλλον και ήττον παίζουν καλά και τα κλέφτικα, αδυνατούν να αποδώσουν τους σύγχρονους ρυθμούς (Θάρρος, 10-01-1926), ενώ λίγο αργότερα, οι επιχειρηματίες των καφενείων - για να μην χαρακτηριστούν τα μαγαζιά τους κέντρα μουσικής και φορολογηθούν - απαγόρευαν στους πλανόδιους οργανοπαίκτες να παίζουν εκεί. Στο μεταξύ η Φιλαρμονική, με διευθυντή τον Ηλιόπουλο, εμπλούτισε το ρεπερτόριο της με τους νέους ρυθμούς, με μια ορχήστρα τζαζ που έπαιζε στις χοροεσπερίδες.¹⁶

Ωστόσο, στις Αποκριές του 1926, το λαϊκό γλέντι κορυφώνεται την Καθαρά Δευτέρα. Οι Τρικαλινοί αποχαιρέτησαν τον Καρνάβαλο με «γάνωμα, γαιδουροκαβαλαρία, πρόγκα, χειροκροτήματα, γιουχαϊσμούς και ουρανομήκεις κραυγές» (Θάρρος, 17-03-1926). Η ειρωνεία είναι ότι τρεις μέρες μετά, ο Θεόδωρος Πάγκαλος διατάσσει να κλείσουν όλα τα χοροδιδασκαλεία της χώρας.¹⁷

Το καλοκαίρι του 1926 κατέφθασαν στα Τρίκαλα διάφοροι ξένοι καλλιτέχνες: «Ρώσοι, Γερμανοί, Αυστριακοί, Ουγγαρέζοι... άλλοι μουσικοί κι άλλοι χορευτές και ζωγράφοι. Δηλονότι... εμείς οι Ρωμηοί περί τοιαύτας τας τέχνας δεν καταδεχόμαστε» σχολιάζει το Θάρρος (23-07-1926).

Η μπάντα έπαιζε δυο φορές την εβδομάδα στην πλατεία του Ρήγα Φεραίου, ενώ το εξοχικό καφενείο «Ρομάντζο» φιλοξενούσε την τζαζ μπάντα του Σεραφείμ Καραϊσκού, με πιανίστα τον Χρήστο Παύλου (Θάρρος, 26-06-1926). Εκεί εμφανίζεται επίσης έναμπαλέτο από την Ουγγαρία και λίγο αργότερα ο βιολονίστας Ετμόν Εμπαλε, ενώ η πλατεία του «Πανελληνίου» φιλοξένησε τον Αυστριακό Φιτς με την ορχήστρα του.¹⁸

¹⁶ *Αυτόθι*, σ. 50

¹⁷ Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα*, ό.π., σ. 225.

¹⁸ *Αυτόθι*, σ. 228.

Οι άνδρες που έμεναν μόνοι στην πόλη, ενώ οι οικογένειες τους παραθέριζαν στα ορεινά, σύχναζαν στο «Περιβολάκι» του Ανδρίκου Πρασσά, κοντά στην εβραϊκή συνοικία. Εκεί σερβίρονταν παγωμένη μπύρα, ενώ ανατολίτισσες αρτίστες ψυχαγωγούσαν τους θαμώνες με αμανέδες, ντέφι, χορό της κοιλιάς μέχρι το χάραμα.¹⁹

Την Κυριακή 22 Αυγούστου στην πλατεία του Ρήγα Φεραίου η μπάντα έδωσε μια συναυλία, ενώ κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό ο Γερμανός αθλητής Μάικ Τακ επιδείκνυε ακροβατικά, χωρίς οι Τρικαλινοί να πτοούνται από την διάχυτη ανησυχία στην χώρα που έβλεπε την κυβέρνηση Πάγκαλου να παραπαίει.²⁰

Το 1927 ήταν πλέον φανερό ότι η σύνθεση της τρικαλινής κοινωνίας είχε αλλάξει. Η παλαιά τάξη των γαιοκτημόνων άρχισε να αποσύρεται και στην άρχουσα τάξη κυριαρχούσαν οι λίγοι βιομήχανοι, οι έμποροι και οι επιστήμονες. Η νέα τάξη των αστών είχε ως ένα βαθμό σταματήσει να σκέφτεται την συσσώρευση πλούτου και να έχει και άλλα ενδιαφέροντα. Η αντίληψη ήταν πως ο υλισμός έπρεπε να αντικατασταθεί με τη δημιουργία πολιτιστικών συλλόγων προς πνευματική αναβάθμιση των πολιτών.²¹

Στις Απόκριες του 1927, οι Τρικαλινοί χόρεψαν στους ρυθμούς του τσάρλεστον και είναι χαρακτηριστικό της εποχής αυτής το γεγονός ότι η αστική κοινωνία των Τρικάλων απεχθανόταν οτιδήποτε το παλαιό. Αυτή η αποστροφή επιβεβαιώνεται από την αντίδραση ενός μεγαλοαστού σε μια χοροεσπερίδα, όταν είδε στο πάλκο του «Πανελληνίου» ένα σαντούρι και δήλωσε ότι αυτό το όργανο είναι προορισμένο για μια άλλη τάξη και αποχώρησε. Ωστόσο αυτό δεν εμπόδισε τους παρευρισκόμενους να τραγουδήσουν το σουζέ *«με βιολιά και με λατέρνες / με μπουζούκι μπαγλαμά/ μέσα σε όλες τις ταβέρνες / θα τα κάνουμε κιμά»* (Θάρρος, 09-03-1927) αποδεικνύοντας πως το μάγικο τραγούδι είχε εισβάλλει για τα καλά και στα αστικά περιβάλλοντα και πως οι αντιθέσεις ήταν το χαρακτηριστικό γνώρισμα μιας κοινωνίας που το παλιό συνυπήρχε με το καινούργιο σε όλες τις εκφάνσεις της πολιτιστικής και κοινωνικής ζωής.

Το γλέντι συνεχίστηκε και την Καθαρά Δευτέρα στις γύρω εξοχές όπου πολλοί εκδρομείς κουβάλησαν μαζί τους φωνογράφους και *«αφού χόρεψαν εγχώριους και ευρωπαϊκούς χορούς το έριξαν εις το τραγούδι»* (Θάρρος, 09-03-1927).

¹⁹Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα*, ό.π., σ. 50.

²⁰Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα*, ό.π., σ. 229.

²¹ *Αυτόθι*, σ. 229.

Το 1927 όλα τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου παραιτήθηκαν και τα καθήκοντα τους ανέλαβαν ερασιτέχνες μουσικοί, δεκτικότεροι στις νέες απαιτήσεις της μουσικής και στα νέα είδη που εμφανίστηκαν όπως στο ρεμπέτικο. Παράλληλα η μπάντα εμφανιζόταν κάθε εβδομάδα στην πλατεία και ελάμβανε μέρος σε διάφορες εκδηλώσεις ακόμη και σε θεατρική παράσταση του μαθητικού συλλόγου «Απόλλων» την ίδια χρονιά.²²

Τον Ιανουάριο του 1928, τρεις ερασιτέχνες μουσικοί, Λουκία Σακελλαρίου, Κική Κανούτα και Γ. Αντωνίου, απόφοιτοι του Ωδείου Αθηνών, έδωσαν στο καφενείο «Εθνικόν» μια συναυλία για να ανεγερθεί το Μνημείο των Πεσόντων, με έργα Μέντελσον, Σούμπερτ, Γκουνό και Μπετόβεν (*Θάρρος*, 1-2-1928). Την Αποκριά του ίδιου χρόνου διατρανώθηκαν χοροεσπερίδα, γλέντι και εκδηλώσεις την Καθαρά Δευτέρα, κατά την οποία οι Τρικαλινοί με την μπάντα διέσχισαν την πόλη για να μεταβούν και να δειπνήσουν με νησιτίσιμα στην οικία του διευθυντή της εμπορικής Τράπεζας κ. Αναγνωστόπουλο (*Θάρρος*, 29-2-1928).

Τον Ιούνιο, νέο διοικητικό συμβούλιο αναλαμβάνει τον Μουσικογυμναστικό Σύλλογο, ωστόσο η πολιτική αστάθεια της εποχής, σε συνδυασμό με την κακοκαιρία επιδείνωσε την οικονομία του Νομού Τρικάλων και οι πρώτοι που επλήγησαν ήταν οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών. Παράλληλα στην πόλη σημειώθηκε αύξηση της ανεργίας και οι μουσικοί της μπάντας, πιεζόμενοι οικονομικά ζήτησαν αύξηση χωρίς όμως να πραγματοποιηθεί. Ο Κλειδωνόπουλος, ο εκδότης του *Θάρρου*, έγραψε ότι με επαγγελματίες μουσικούς ήταν αδύνατο να διατηρηθεί η μπάντα και γι' αυτό θα έπρεπε να βρεθούν νέοι μουσικοί, με μαθητές της Νυχτερινής Σχολής (*Θάρρος*, 29-06-1928).

Αρχές Αυγούστου οι φίλοι της κλασικής μουσικής παρακολούθησαν τη συναυλία του βαρύτονου Τ. Τσούμπη και του βαθύφωνου Μάνου Κουτσουλεάνου με έργα των Βέρντι, Βάγκνερ και Σαμαρά, ενώ λίγο αργότερα, τον Σεπτέμβριο, έφθασαν στα Τρίκαλα οι αδελφές Καλουτά, τα «Καλουτάκια», που ανατάραξαν την στασιμότητα της κοσμικής ζωής.²³

Με νέα ανακοίνωση του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου καλέστηκαν όσοι νέοι ήθελαν να στελεχώσουν την μπάντα για να παρακολουθήσουν δωρεάν μαθήματα μουσικής. Έτσι, στα τέλη Σεπτεμβρίου η μπάντα, με νέα πλέον σύνθεση,

²²Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα*, ό.π., σ. 55.

²³Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα*, ό.π., σ. 253.

εμφανίστηκε και πάλι στην πλατεία του Ρήγα Φεραίου. Εν τω μεταξύ σοβαρά προβλήματα δημιουργήθηκαν στηδιοίκηση του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου, που οδήγησαν σε ομαδική παραίτηση των μελών της. Το*Θάρρος* επισημαίνει ότι ούτε μάλιστα υπάρχει, ούτε αθλητισμός, παρά μόνον ένα σωματείο: «*έχομεναπροθυμίας συμπολιτών να συμ.μετάσχουν της διοικήσεως, άγνωστον δια τίνα λόγον, έχομενδαπάνας εκατοντάδων χιλιάδων δραχμών και το σπουδαιότερονέχομεν και ψυψυρίσματα και αοριστολογίας και τα τοιαύτα. Κάτι νοσεί σοβαρώς*» (*Θάρρος*, 12-10-1928).

Στις αρχές του 1929 η χοροεσπερίδα του Ερυθρού Σταυρού, παρά τα οικονομικά προβλήματα,οργανώθηκε με μεγάλη επιτυχία. Ο συνωστισμός στην πίστα ήταν τόσο μεγάλος, που τα ζευγάρια υποχρεώθηκαν να χορεύουν κατά σειρά και η μάλιστα να παίζει το ίδιο κομ.μ.άτι δυο φορές, ενώ οι μουσικοί δεν έπαιζαν πνευστά διότι ήταν πολύ κουραστικό (*Θάρρος*, 08-01-1929). Έτσι λίγο αργότερα στην χοροεσπερίδα υπέρ του Ταμείου Εκπαιδευτικής Πρόνοιας, η Φιλαρμονική ενισχύθηκε με μουσικούς της Στρατιωτικής μπάντας Λαρίσης, ενώ τους μοντέρνους χορούς έπαιξε η ορχήστρα τζαζ από τον Βόλο (*Θάρρος*, 26-3-1929).

Την άνοιξη του 1929 ο ΜουσικογυμναστικόςΣύλλογος βρέθηκε σε αναβρασμό, διότι ο Δήμος αρνήθηκε την οικονομική του ενίσχυση. Το διοικητικό συμβούλιο παραιτήθηκε και το νέο, με πρόεδρο τον Χριστοδήμο, δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει τα χιλιάδες προβλήματα. Η μάλιστα είχε σχεδόν διαλυθεί και το γυμναστικό τμήμα βρισκόταν και αυτό υπό διάλυση. Κάτω από αυτές τις συνθήκες η ιδέα να χωριστεί ο Σύλλογος σε δυο ανεξάρτητα σωματεία γινόταν όλο και πιο αποδεκτή. Το καλοκαίρι του 1929 η Φιλαρμονική δεν έκανε καμίαεμφάνιση στην πλατεία, ενώ οι επιχειρηματίες των κεντρικών καφενείων δεν μπορούσαν να πληρώσουν μεγάλες ζωντανές ορχήστρες. Το *Θάρρος*σχολίασε αυτή την καλλιτεχνική απραξία με την πένα του Άγγελου Τρικκαίου: «*Μείναμε μόνοι, συντροφευμένοι με το βρεκεκέξ των βατράχων*» (10-6-1929).

Το φθινόπωρο το θέμα τέθηκε επιτακτικά. Ο δικηγόρος Αθανάσιος Μπάμπορας πρότεινε να ιδρυθεί ένα μουσικό σωματείο με προτεραιότητα την ίδρυση ενός ωδείου και επικουρικά τη συντήρηση της Φιλαρμονικής. Τα περισσότερα μέλη συμφώνησαν. Ο μόνος που διαφώνησε με τη διάλυση της μπάντας ήταν ο ΠύρροςΚωτίκας, ο οποίος έγραψε μια επιστολή στο *Θάρρος*, λέγοντας ότι δεν είναι ωφέλιμο να προταθεί η ίδρυση του Ωδείου από την συντήρηση και εξυγίανση της Φιλαρμονικής. «*Από την διατήρησην της μπάντας επί 30 έτη δεν έμεινε κανένα μουσικό*

όφελος [...] είναι σπατάλη να δαπανώνται ετησίως 200 χιλιάδες δραχμές για να εμφανίζεται η Μπάντα σε δυο τρεις τελετές» αντιπρότεινε ο Κλειδωνόπουλος βρίσκοντας την σύμφωνη γνώμη των περισσότερων πολιτών (Θάρρος, 7 & 8-11-1929). Μετά από τρεις εβδομάδες εγκρίθηκε η ίδρυση Ωδείου και η επανίδρυση της Μπάντας. Το Θάρρος ανακοίνωσε τα ονόματα του εκλεγμένου ΔΣ: Γ. Χατζηγώγος (Πρόεδρος), Αντ. Ιακωβάκης (αντιπρόεδρος), Ι. Παπαπολυμέρου (γραμ.μ.ατέας), Ηρ. Ρέτος (ταμίας), Φ. Χριστοδήμος (έφορος) και Γ. Τέγος, Αλ. Φέτσιος, Αλ. Χατζηγάκης (σύμβουλοι) (Θάρρος, 29-12-1929). Η αναγνώριση του Μουσικού Συλλόγου έγινε από το Πρωτοδικείο Τρικάλων στα 6 Μαΐου 1930.

Το 1930 άρχισε στα Τρίκαλα με μια λαμπρή χοροεσπερίδα, στην οποία έπαιξε μια τζαζ μπάντα από τον Βόλο στην πίστα του «Πανελληνίου». Δυο εβδομάδες αργότερα εμφανίστηκε στο καφενείο «Αθήναι» το πρώτο ραδιόφωνο στην πόλη, που μετέδιδε μουσικές εκπομπές από τη Ρώμη, τη Βιέννη, την Βουδαπέστη, την Κωνσταντινούπολη και το Παρίσι. Τα Τρίκαλα ζούνε κυριολεκτικά «ημέρες ραδιοφώνου». Τα ποτά αυξήθηκαν κατά τρεις δραχμές και οι θαμώνες απολάμβαναν τις οπερέτες της εποχής.²⁴ «Εντός ολίγων μηνών τα Τρίκαλα δεν είναι πλέον Μπαλκάν αλλά πόλις της Μέσης Ευρώπης» γράφει ο Κλειδωνόπουλος στο Θάρρος (18-1-1930). Το παράδειγμα του «Αθήναι» ακολούθησαν και άλλα καφενεία της πόλης, όπως το «Πανελλήνιον» και «Η Ένωσις» και οι επιχειρηματίες για να προσελκύσουν περισσότερο κόσμο δημοσίευαν και το πρόγραμ.μ.α που μετέδιδε το ραδιόφωνο.²⁵

Την ημέρα της Πρωτομαγιάς, οι αστοί την γιόρτασαν στο «Πανελλήνιον» όπου οργάνωσε χορό η Αστική Σχολή, ενώ ο εργατικός κόσμος γλέντησε μέχρι πρωίας στο καφενείο «Μαρούγγενα».²⁶

Παρά την οικονομική κρίση που μαστίζε την χώρα και τα Τρίκαλα το 1930, η διασκέδαση τους θερινούς μήνες δεν έλειπε από την πόλη. Ο ιδιοκτήτης του «Πανελληνίου» Σωκράτης Κωστίκας προσέλαβε τηνπιανίστρια Κάρμεν Βίλγκα και τον βιολιστή Δαγιάση, ενώ τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου στο καφενείο αυτό εργάστηκε και η ορχήστρα του παρεπιδημούντα θιάσου Πλέσσα. Στο μεταξύ, το Ωδείο δεν μπορούσε να ιδρυθεί από τον Μουσικό Σύλλογο, αφενός λόγω του μικρού ενδιαφέροντος εγγραφής, αφετέρου λόγω της απροθυμίας του Δήμου να αναλάβει την χρηματοδότηση. Την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1931 έγιναν αρκετές μουσικές

²⁴ Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα*, ό.π., σ. 56.

²⁵ *Αυτόθι*, σ. 56.

²⁶ Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα*, ό.π., σ. 284.

εκδηλώσεις. Τα δυο στέκια των αστών, το «Πανελλήνιον» και η «Αίγλη» διέθεταν ζωντανές ορχήστρες έντεχνης μουσικής, ενώ οι υπόγειες ταβέρνες «Ντορέ», «Μποέμ» και «Υποβρύχιον» είχαν ορχήστρες με έγχορδα όργανα. Το καφενείο «Κέντρον» φιλοξενούσε μια κομπανία από τη Θεσσαλονίκη που έπαιζε ανατολίτικη μουσική.²⁷

Τον Μάιο του 1931 επανεμφανίστηκε η ορχήστρα ερασιτεχνών αλλά η συναυλία που δόθηκε δεν ικανοποίησε, διότι όπως έγραψε το *Θάρρος*, «έλειπαν όργανα όπως η μανδόλα, το βιολοντσέλο και το κοντραμπάσο και οι λίγες κιθάρες με όλη την προσπάθεια που κατέβαλαν οι κιθαρισταί, δεν μπόρεσαν να μαλακώσουν την οξύτητα που είχε το μανδολίνο, έτσι το μοναδικό βιολί του κ Χριστοδήμου, χάθηκε» (*Θάρρος*, 2-6-1931).

Ωστόσο εκείνη την χρονιά κατέφθασε στα Τρίκαλα ο μουσικός θίασος *Ελληνικόν Μελόδραμα* που διέθετε πλήρη ορχήστρα και μια δεκαπενταμελής χορωδία. Δόθηκαν παραστάσεις με έργα όπως η *Αϊντα*, *Τραβιάτα* και *Μάρκος Μπότσαρης*, στο θερινό σινεμά «Αττικόν», με ιδιαίτερη επιτυχία. Οι άριες από τις όπερες αυτές ήταν γνωστές στο ευρύ κοινό, τόσο από τις συναυλίες της μπάντας, όσο και από τους νυχτερινούς κανταδόρους. Η επιτυχία ήταν τόσο μεγάλη, που απλοί λαϊκοί άνθρωποι που δεν μπορούσαν να αγοράσουν εισιτήριο στέκονταν έξω από τον κινηματογράφο, ακούγοντας τη μουσική (*Θάρρος*, 14-6-1931).

Ο χειμώνας του 1931 και η άνοιξη του 1932 ήταν ιδιαίτερα δύσκολες περίοδοι για τους κατοίκους των Τρικάλων, τόσο εξαιτίας της γεωργικής αφορίας, όσο και του οικονομικού κραχ του 1929, το οποίο με καθυστέρηση επηρέασε την θεσσαλική οικονομία. Η πείνα ήταν φαινόμενο καθημερινό και κάθε είδους μουσική εκδήλωση όπως ήταν αναμενόμενο διακόπηκε. Το φθινόπωρο όμως του 1931 ιδρύθηκε η *Λέσχη Φιλοτέχνων και Καλλιτεχνών*.²⁸

Η κατάσταση βελτιώθηκε τον Μάιο του 1932 λόγω των οικονομικών μέτρων της κυβέρνησης Παπαναστασίου, σε συνδυασμό με την καλή σοδειά και τα φορτία σταριού από το εξωτερικό. Παρόλα αυτά, η ζωντανή μουσική στα κέντρα και στα καφενεία σταμάτησε, όπως και οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις που περιορίστηκαν στο ελάχιστο. Εκείνη την εποχή ο Βασίλης Τσιτσάνης ήταν μαθητής γυμνασίου και έκανε μαθήματα βιολιού από τον καλλιτεχνικό διευθυντή της μαντολινάτας των μαθητών

²⁷Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα*, ό.π., σ. 58.

²⁸Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα*, ό.π., σ. 287.

Ραφαήλ Γιόσσα και μερικά μαθήματα μπαλαλάικας από τη μητέρα του φίλου του Τάσου Κιούση. Μετά τον Φεβρουάριο του 1933, όταν πέρασε ο Τσιτσάνης με επιτυχία τις εξετάσεις στα μαθηματικά, αναχώρησε από τα Τρίκαλα για την Αθήνα.²⁹

Στις αρχές του 1933 και λόγω των επικείμενων βουλευτικών εκλογών δεν οργανώθηκε καμία πολιτιστική εκδήλωση. Μετά τις εκλογές και το κίνημα Πλαστήρα που κατεστάλη από τον Γεώργιο Κονδύλη, οι ρυθμοί της καθημερινότητας επανήλθαν.³⁰ Τον Απρίλιο του 1933 η ορχήστρα των ερασιτεχνών υπό την διεύθυνση του Μπαρόνε έδωσε μια συναυλία με έργα κλασικής μουσικής των Βέρντι, Βέμπερ, Λιστ και Γκουνό (*Θάρρος*, 29-4-1933). Ακολούθησε η συναυλία της μαντολινάτας, ενώ το καφενείο «Εθνικόν» φιλοξένησε τον Αττίκ με τους μουσικούς του και τον Νοέμβριο επισκέφθηκε την πόλη ο θίασος της Κ. Μόσχου που έδωσε παραστάσεις στο «Πανελλήνιον» με την οπερέτα του Κάλμαν *Η Πριγκίπισσα της Τσάρδας* και άλλες.³¹

Τον Μάιο του 1933 ιδρύεται το σωματείο *Ένωσις Φιλομούσων και Εκδρομέων* (εφεξής ΕΦΕΤ) που παρείχε δωρεάν μαθήματα σε φτωχά παιδιά εγγόρδων και πνευστών οργάνων από τον Ραφαήλ Γιόσσα και φωνητικής από την Ίντα Γιόσσα. Παράλληλα δημιούργησε μια πολύ καλή μαντολινάτα και χορωδία. Αυτά τα δυο σχήματα έδωσαν τον Δεκέμβριο μια συναυλία με δύσκολα έργα που δεν εκτιμήθηκαν δεόντως.³²

Το καλοκαίρι του 1933 η *Λέσχη Καλλιτεχνών και Φιλοτέχνων* οργάνωσε μια συναυλία με τον κιθαρίστα Λ. Μακρίδη και λίγο αργότερα μια γιορτή με χαβάγιες.³³ Το φθινόπωρο οι πολιτιστικές εκδηλώσεις πολλαπλασιάστηκαν. Οι παραστάσεις του θιάσου των «Ηνωμένων Καλλιτεχνών» στο Πανελλήνιον, η άφιξη του Αττίκ στο «Εθνικόν», το ρεσιτάλ του βαθύφωνου Γ. Δρακόπουλου και η διάλεξη περίθεάτρου του Κωστή Κροντηρά εμπλούτισαν την καλλιτεχνική κίνηση της πόλης. Ακολούθησαν παραστάσεις του θιάσου της Κοντσέτας Μόσου, του ελληνικού βαριετέ Ν. Φέρμα και του θιάσου του Νίκου και της Αλίκης Μουσούρη.³⁴

²⁹ Κλιάφα, Μ., *Σερβανάτα*, ό.π., σ. 59.

³⁰ *Αυτόθι*, σ. 59.

³¹ *Αυτόθι*, σ. 60.

³² *Αυτόθι*, σ. 60.

³³ *Αυτόθι*, σ. 60.

³⁴ Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα*, ό.π., σ. 312-313.

Στα τέλη του 1933 η ΕΦΕΤ οργανώνει συναυλία με 45 μουσικούς, ενώ πολλές είναι και οι οικογενειακές χορευτικές συγκεντρώσεις στις γιορτές στο μπαρ του «Πανελληνίου» με μουσική από το *Τρίο Μπαρόνε*.³⁵

Ανήμερα της Πρωτοχρονιάς του 1934, ο χορός των συντακτών και τυπογράφων στο καφενείο «Εθνικόν» συγκέντρωσε την αστική τάξη της πόλης. Ο διάκοσμος ήταν ονειρεμένος, όπως και η ορχήστρα *Μπλακ* που κατέφθασε από την Αθήνα.³⁶ Ο χειμώνας του 1934 πέρασε κυρίως με τις μουσικές εμφανίσεις του *Τρίο Μπαρόνε* στο μπαρ του «Πανελληνίου», ενώ το καλοκαίρι ήταν μουσικά έντονο, αφού το *Τρίο Γιόσσα* έπαιζε στο «Πανελλήνιον» και στο καφενείο «Μαρούγγενα» εμφανιζόταν μια κωνσταντινοπολίτικη κομπανία. Παράλληλα τα καφεενεδάκια του σιδηροδρομικού σταθμού έπαιζαν στο γραμμόφωνο τα μάγικα τραγούδια της εποχής (τα ρεμπέτικα), ενώ στο ραδιόφωνο, ο ραδιοφωνικός σταθμός του Μπάρι μετέδιδε ελληνικά τραγούδια κάθε Δευτέρα Τετάρτη και Παρασκευή. Μάλιστα το καφενείο «Αθήναι» καθιέρωσε πρωινές ακροάσεις μουσικής (6-8 π.μ.). Επίσης, τον Ιούνιο του 1934 δόθηκε μια συναυλία στο «Πανελλήνιον» από την χορωδία Καρδίτσας χωρίς όμως ιδιαίτερη επιτυχία.³⁷

Τα καφενεία «Η Ένωσις» και «Ο Έλατος» ήταν φημισμένα μουσικά στέκια της εποχής, ενώ το καφενείο του Χρ. Κατελάνου με το γραμ.μ.όφωνο του κρατούσε το γλέντι μέχρι το πρωί. Παράλληλα η ολόδροση πλατεία του «Εθνικού» με το ραδιόφωνο της συγκέντρωνε νέους και νέες κάθε τάξης, ενώ τα καφεενεδάκια του σταθμού έπαιζαν όχι μόνον κλασική μουσική αλλά και μπαγλαμαδάκια και σέρτικα.³⁸

Το φθινόπωρο του 1934, με πρωτοβουλία του ζεύγους Γιόσσα, ο Μανώλης Καλομοίρης, διευθυντής του Εθνικού Ωδείου Αθηνών ανακοίνωσε την ίδρυση ωδείου στα Τρίκαλα, το οποίο στεγάστηκε στην οικία Κεχαΐδη, κοντά στο ναό του Αγίου Νικολάου, υπό την διεύθυνση του Ραφαήλ Γιόσσα μέχρι το φθινόπωρο του 1935. Το φθινόπωρο του 1936 την διεύθυνση ανέλαβε ο Έτορε Μπαρόνε. Στο ωδείο λειτουργούσαν τμήματα πιάνου, βιολιού, κιθάρας, μαντολίνου και πνευστών και την γενική εποπτεία είχε ο Καλομοίρης.³⁹

Το καλοκαίρι του 1935, οι Τρικαλινοί διασκεδάζαν στα εξοχικά κέντρα κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό, στο «Λούνα Παρκ», όπου τραγουδούσε το *Τρίο*

³⁵ *Αυτόθι*, σ. 313.

³⁶ *Αυτόθι*, σ. 316.

³⁷ Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα*, ό.π., σ. 61-62.

³⁸ Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα*, ό.π., σ. 322.

³⁹ Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα*, ό.π., σ. 63.

Παγάναμε τις εκρηκτικές τρεις αδελφές και στο «Θεσσαλικόν», όπου έπαιζε το κουαρτέτο των αδελφών Πανδρά. Ζωντανή ρώσικη ορχήστρα με ρεπερτόριο τσιγγάνικες και ρώσικες μελωδίες έπαιζε στο «Πανελλήνιον», το οποίο φιλοξένησε και πάλι τον Αττίκ. Την επόμενη χρονιά, τον Ιούνιο του 1936, η φιλαρμονική του Βόλου έδωσε μια συναυλία με ευρωπαϊκό ρεπερτόριο, ενώ τον Σεπτέμβριο του 1936 οργανώθηκε στο ορεινό χωριό Μαλακάσι μια συναυλία που περιελάμβανε τον *Χαλίφη της Βαγδάτης*, την *Σερενάτα* του Σούμπερτ και την καντάδα «Η νύχτα φεύγει ολόχαρη».⁴⁰

Βέβαια η συμ.μ.ετοχή του κόσμου στις συναυλίες δεν γινόταν πάντοτε από καλλιτεχνικό ενδιαφέρον αλλά γιατί ήταν ένα κοσμικό γεγονός που έδινε τροφή για χάζι και κουτσομπολιό. Το *Θάρρος* αναφέρει πως τον Ιούνιο του 1936 στη συναυλία των μαθητών του Ωδείου Μπαρόνε ότι «*όταν παίζετο ο Μότσαρτ σε μια άκρη της αίθουσας είχε αρχίσει ψιλοκουβέντα και όταν γινόταν η εκτέλεσις της Ρεβερίας του Σούμαν το γκαρσόνι απεσφράγιζε παγωμένες λεμονάδες*».

Την εποχή αυτή ήταν διαδεδομένο και αγαπητό το ρεμπέτικο και διάφορα συγκροτήματα έρχονταν από την Αθήνα (οι παλιοί Τρικαλινοί αναφέρουν τις *Ριρίκες*). Όμως ο πιο σημαντικός φορέας διάδοσης των ρεμπέτικων τραγουδιών στα Τρίκαλα ήταν οι ναύτες. Η κυβέρνηση, μετά το αποτυχημένο βενιζελικό κίνημα του 1935, τους έφερε στο στρατό και τους μετέταξε στο 5^ο Σύνταγμα Πεζικού. Αυτοί έφεραν και τα τραγούδια των λιμανιών που τραγουδούσαν στα καφεενδάκια κοντά στους στρατώνες. Ένα από αυτά ήταν και η φημισμένη μάντρα του Αλευρά. Έτσι τον Ιούλιο του 1936, όταν ο Τσιτσάνης ήρθε με τον Δημήτριο Περδικόπουλο στα Τρίκαλα για να εργαστούν στο «Θεσσαλικόν» και στη συνέχεια στη «Μαρούγγενα» και στα «Ωραία Τρίκαλα», πολλοί έσπευσαν να τους ακούσουν.⁴¹

Γράφει το *Θάρρος*: «*Οι δυο καλλιτέχναι [...] υπόσχονται να ευχαριστήσουν του Τρικαλινούς, ο μεν κ. Περδικόπουλος δια της ωραίας φωνής του, συνοδευομένης υπ κιθάρας, ο δε κ. Τσιτσάνης δια του υπέροχου παιξίματος της μαντόλας*» (*Θάρρος*, 24-7-1936).

Το ρεμπέτικο σχήμα του Τσιτσάνη – Περδικόπουλου θα αντικαταστήσει στο «Θεσσαλικόν» την τζαζ μπάντα του Μάριο Ντεμεΐ (πίانو), Μιχάλη Σογιούλ (ακορντεόν), Ανδρέα Ξυντάη (βιολί), Αντ. Μονσενίγκο (σαξόφωνο) και Κωστάκη (τζαζ μπαντ). Την εποχή αυτή υπήρχε και το εξοχικό καφεενδάκι του Τάκη Νίτσα

⁴⁰ *Αυτόθι*, σ. 63-64.

⁴¹ *Αυτόθι*, σ. 65.

στον λόφο του Αι-Ηλία, που αν και παράγκα, διέθετε δισκοθήκη με κλέφτικα και ρεμπέτικα τραγούδια, όπου χόρευαν οι μερακλήδες ζεμπέκικο. Στην εθνική οδό Τρικάλων – Λαρίσης άνοιξε και το «Γκιουλ-Μπαξέ», όπου και εκεί χόρευαν ζεμπέκικο οι μάγκες της περιοχής. Την άνοιξη του 1937, σε ένα άλλο εξοχικό καφενείο στο «Φρούριο», έπαιξε για λίγο η κομπανία του Μάρκου Βαμβακάρη, ο οποίος εκείνη την εποχή στα Τρίκαλα συνέθεσε και την μεγάλη επιτυχία του «Όλοι οι ρεμπέτες του ντουνιά».⁴²

Παρά την λαϊκή απήχηση του ρεμπέτικου τραγουδιού, η έλλειψη της Φιλαρμονικής ήταν αισθητή σε όλους τους Τρικαλινούς. Το *Θάρρος* γράφει: «*Η Φιλαρμονική είναι απαραίτητος κατά τας τελετάς αλλά και δια την διάδοσιν της μουσικής εις τον λαόν*» (*Θάρρος*, 10-1-1937).

Ο δήμαρχος Θεοδόσιος Θεοδοσόπουλος ψήφισε ειδικό κονδύλι για τη δημιουργία δημοτικής μπάντας και μετά από οκτώ μήνες δημιουργήθηκε η μπάντα του Δήμου Τρικκαίων, υπό την διεύθυνση του Μιχάλη Παναγόπουλου.⁴³ Παράλληλα η δημοτική αρχή αγόρασε ένα ραδιόφωνο και δυο μεγάφωνα που εγκαταστάθηκαν στην κεντρική πλατεία για να μεταδίδει καθημερινά ποικίλη μουσική. Ωστόσο προκλήθηκε ενοχλητική ηχορρύπανση: «*Το βραχνό μεγάφωνο στην πλατεία του Εθνικού [...] καθιστά μαρτυρική την εκεί διαμονή*», ενώ ο Υπουργός Τύπου και Τουρισμού το πρώτο πράγμα που ρώτησε στα Τρίκαλα ήταν αν το ραδιόφωνο και τα μεγάφωνα έχουν ενοχλητική δράση (*Θάρρος*, 16-6-1937).

Τον χειμώνα του 1937 το «Πανελλήνιον» φιλοξενούσε τις μελωδίες του πιανίστα Στ. Ολανδέζου και του βιολιστή Μιχάλη Παναγόπουλου. Ο Ολλανδέζοσαντικαταστάθηκε από τον Αντ. Μαυρόπουλο και στην παρέα προστέθηκε η ντιζέξ Μύρα Ραγκαβάνοβιτς. Το καλοκαίρι του 1937 έπαιζε το *Τρίο Μπαρόνε* στην πλατεία του Ρήγα Φεραίου.⁴⁴

Εν τω μεταξύ, από τον Αύγουστο του 1936, είχε επιβληθεί η διδακτορία του Ιωάννη Μεταξά και ο τότε νομάρχης Ν. Αντωνόπουλος αποφάσισε τη δημιουργία του *Μορφωτικού Συλλόγου*, με στόχο την ανάδειξη του ελληνικού πολιτισμού. Την άνοιξη του 1938, ο Μορφωτικός Σύλλογος οργάνωσε δυο συναυλίες, μια συναυλία με την ορχήστρα του και ένα ρεσιτάλ του Μανώλη Καλομοίρη με την υψίφωνο Ναυσικά

⁴² *Αυτόθι*, σ. 66.

⁴³ *Αυτόθι*, σ. 67.

⁴⁴ *Αυτόθι*, σ. 67.

Βουτυρά - Γαλανού.⁴⁵ Κάποιος ακροατής έκανε μια κακή κριτική στον Καλομοίρη, κάτι που εξόργισε τον δικαστικό Τσίμπο, ο οποίος έγραψε στο *Θάρρος* ότι ο πρώτος «ζει στο σκότος και στερείται μουσικής παιδείας» (*Θάρρος*, 18 & 19-4-1938).

Το καλοκαίρι του 1938, η ενδεκαμελής ορχήστρα του Παναγόπουλου αποτελούσε την μοναδική ψυχαγωγία των Τρικαλινών, αφού η δημοτική μπάντα εμφανιζόταν σπάνια πια στην πλατεία. Την Πρωτομαγιά ωστόσο όχι μόνο έπαιξε τον Εθνικό ύμνο αλλά και συνέβαλλε στο γενικότερο γλέντι που στήθηκε από τον Εθνικό Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο, ενώ στον εορτασμό της 4^{ης} Αυγούστου πρωτοστάτησε. Ήταν η χρονιά που ο Μεταξάς χάρισε στους αγρότες όλα τους τα χρέη.⁴⁶

Φτάνοντας στο 1939, τα μηνύματα της Ευρώπης ηχούν ανησυχητικά στην Ελλάδα, ωστόσο οι Τρικαλινοί δεν επηρεάζονται άμεσα. Ανήμερα των Θεοφανείων, ο Μορφωτικός Σύλλογος οργανώνει λαϊκή χοροεσπερίδα στο Γ' Δημοτικό Σχολείο. Στην εορτή του Αγίου Ιωάννη, ονομαστική εορτή του Μεταξά, η πλατεία του Ρήγα Φεραίου γέμισε με τα εθνικοπατριωτικά άσματα των Φαλαγγιτών.⁴⁷ Αρχές Φεβρουαρίου οι Τρικαλινοί ετοιμάζονται για την *Γιορτή του Πράσινου*. Ποτέ πριν δεν υπήρχε τέτοιος καταγισμός οπερατικών εκδηλώσεων και με κάθε ευκαιρία και μια εκδήλωση και μια χοροεσπερίδα. Ο «χορός του Πράσινου» ήταν το σημαντικό επίσημο κοσμικό γεγονός της χρονιάς, στο οποίο τηρήθηκε το πρωτόκολλο ένδυσης. Οι αίθουσες του «Εθνικού» και του «Κέντρου», χάρη στην σκηνογραφία του δασάρχη Κουτσόβελου μεταμορφώθηκαν σε παραδείσια δάση. Ο ορχήστρες έπαιζαν παλαιούς και νέους ρυθμούς και η νεολαία χόρεψε τον νέο χορό *Λάμπεθγουοκ* (*Θάρρος*, 07-02-1939).

Την πολιτιστική ζωή της πόλης μονοπωλεί ο Μορφωτικός Σύλλογος στον οποίο προσχώρησαν και ερασιτέχνες μουσικοί με επικεφαλής τον Φ. Χριστοδήμο. Τον Μάρτιο του 1939 ο Σύλλογος διοργανώνει μια συναυλία. Εξήντα ερασιτέχνες μουσικοί της ορχήστρας του Μουσικού Συλλόγου Λαρίσης έρχονται στα Τρίκαλα και με επικεφαλής την Φιλαρμονική εισέρχονται στην πόλη σε μια εντυπωσιακή πομπή που καταλήγει στον χώρο της συναυλίας, τον κινηματογράφο «Ρέξ». Τον Μάιο και τον Ιούνιο ακολούθησαν ακόμη δυο συναυλίες που διοργάνωσε το Ωδείο, ενώ το καλοκαίρι του 1939, η δημοτική μπάντα, προσπαθώντας να ησυχάσει τα πνεύματα

⁴⁵Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα*, ό.π., σ. 367.

⁴⁶Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα*, ό.π., σ. 68.

⁴⁷Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα*, ό.π., σ. 374-375.

για τον επικείμενο πόλεμο στην Ευρώπη έπαιζε κάθε Κυριακή στην πλατεία με ρεπερτόριο κλασικό.⁴⁸

Η τρίτη επέτειος της 4^{ης} Αυγούστου γιορτάστηκε με κάθε επισημότητα: κωδωνοκρουσίες, θούρια και εμβατήρια, λόγοι, παρελάσεις, χοροί και πυροτεχνήματα. Στην πλατεία Μεταξά (σημερινή Ηρώων Πολυτεχνείου) στήθηκε τραπέζι για 600 άτομα, η άρχουσα τάξη και εκπρόσωποι των εργατικών σωματείων, εργοδότες και εργάτες, διανοούμενοι και χειρώνακτες, ενώ το πλήθος παρακολουθούσε βουβό (*Θάρρος*, 05-08-1939).

Η χειμερινή περίοδος του 1939 ήταν πλούσια σε καλλιτεχνικές εκδηλώσεις. Δόθηκε ένα ρεσιτάλ του τενόρου Παύλη, που όπως λέει το *Θάρρος* δεν ικανοποίησε (28-11-1939).

Στα τέλη του 1939 ο Μορφωτικός Σύλλογος οργάνωσε άλλη μια συναυλία με τη συμ.μ.ετοχή του 5^{ου} Συντάγματος Πεζικού, υπό την διεύθυνση του Παναγόπουλου με εξαιρετική επιτυχία και γι' αυτό επαναλήφθηκε στις 12 Δεκεμβρίου με την συμ.μ.ετοχή του βιολοντσελίστα Μισέλ Ρεσέντικοφ, την υψίφωνο Νίτσα Βλέσσα και την πιανίστρια Ροδάνθη Κατσίκη, μαθήτρια του Ωδείου Μπαρώνε.⁴⁹

Τα Χριστούγεννα του 1939, ενώ ο πόλεμος μαίνεται στην Ευρώπη, στα Τρίκαλα όλα φαίνονται ήσυχα. Στο καφενείο «Παράδεισος» η ΕΟΝ διοργανώνει χριστουγεννιάτικη γιορτή με μουσική και χορό.⁵⁰ Σε λίγο όλα θα αλλάξουν.

Το 1940 άρχισε με αγωνία. Ωστόσο το «Πανελλήνιον» φιλοξενούσε ακόμη ζωντανή μουσική, την ορχήστρα του Κ. Μαραντώνη. Την άνοιξη του '40 ήρθε στην πόλη ένα πολυμελές μουσικό σχήμα με επικεφαλής την Σούλα Καραγεώργη που εμφανίστηκε στο «Ρεξ», με συνθέσεις των Κάλμαν και Λέχαρ, ενώ κάποιοι άλλοι καλλιτέχνες τραγούδησαν στο «Εθνικόν» αποσπάσματα από όπερες και οπερέτες. Ο βαθύφωνος Χρίστος Ζαμάνης εμφανίστηκε σε ένα ρεσιτάλ στο «Ρεξ» ενώ στον εορτασμό της 4^{ης} Αυγούστου έλαβε μέρος και η χορωδία της ΕΟΝ. Στις 28 Οκτωβρίου 1940 κηρύχτηκε ο πόλεμος και ο Μορφωτικός Σύλλογος αυτοδιαλύθηκε. Το Ωδείο έκλεισε και ο διευθυντής του Έττορε Μπαρώνε, ως Ιταλός υπήκοος που ήταν, αρχικά φυλακίστηκε και κατόπιν αναχώρησε για την Ιταλία, από όπου επέστρεψε μερικούς μήνες αργότερα.⁵¹

⁴⁸Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα*, ό.π., σ. 70.

⁴⁹ *Αυτόθι*, σ. 70.

⁵⁰ Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα*, ό.π., σ. 381.

⁵¹Κλιάφα, Μ., *Σερενάτα*, ό.π., σ. 71.

1.2. Ο Τύπος των Τρικάλων και το *Θάρρος*

Ο τρικαλινός Τύπος είναι αξιοσημείωτος και πλούσιος σε αριθμό, ποιότητα και ποικιλία. Αποτελεί μια έκφανση της πολιτιστικής ζωής της πόλης, με πανελλήνια αναγνώριση. Τα Τρίκαλα εξάλλου απέκτησαν την πρώτη εφημερίδα της Θεσσαλίας, τον *Φάρο του Ολύμπου*, μετά την Τουρκοκρατία και είχαν μέχρι πολύ πρόσφατα, την αρχαιότερη εφημερίδα της Ελλάδος, με συνεχόμενη έκδοση, την *Αναγέννησις* (1893-1969). Από το 1881 που απελευθερώθηκε η πόλη από τους Τούρκους μέχρι σήμερα κυκλοφόρησαν πάνω από 226 εφημερίδες και περιοδικά, σημαντικός αριθμός που αυξάνεται συνεχώς με νέες εκδόσεις.⁵²

Η εφημερίδα το *Θάρρος* εκδόθηκε για πρώτη φορά στις 2 Οκτωβρίου του 1908 και κυκλοφορούσε δυο φορές την εβδομάδα, κάθε Πέμπτη και Κυριακή. Ήταν τετρασέλιδη μικρού σχήματος, τις πανηγυρικές όμως ημέρες κυκλοφορούσε πολυσέλιδη και δίχρωμη. Από τις 17 Σεπτεμβρίου 1909 έγινε καθημερινή, η πρώτη των Τρικάλων και όλης της δυτικής Θεσσαλίας. Επίσης υπήρξε η πρώτη εφημερίδα της πόλης που είχε τηλεγραφική ανταπόκριση από την Αθήνα, με τον εκεί δημοσιογράφο – ανταποκριτή κ. Θ. Καλογερίκο, ο οποίος ίδρυσε και τον Σύλλογο Συντακτών του Αθηναϊκού Τύπου.⁵³

Το *Θάρρος* έκλεισε ακούσια για επτά μήνες από τον Νοέμβριο του 1916, μετά την επικράτηση των Βασιλικών, καθότι πολιτικά βενιζελική, και μετά έκλεισε για μερικές ημέρες το 1920, έπειτα από ζημιές στο γραφείο του εκ μέρους Βασιλικών. Τα γεγονότα αυτά προκάλεσαν την προσοχή και του ευρωπαϊκού Τύπου. Το 1943 τα γραφεία της εφημερίδας επιτάχθηκαν από άνδρες του ΕΛΑΣ και τα γραφεία μεταφέρθηκαν στην Τύρνα (Ελάτη) και στο Περτούλι για τις ανάγκες έκδοσης αντιστασιακού Τύπου. Η εφημερίδα επανεκδόθηκε στις 14 Μαΐου 1945. Το βράδυ της 23^{ης} Αυγούστου 1948, στη διάρκεια του Εμφυλίου, τα γραφεία του *Θάρρους* πυρπολήθηκαν (οδός Μαρτίου και Στουρνάρα) από ενόπλους του Δημοκρατικού στρατού που μπήκαν στα Τρίκαλα (πυρπόλησαν επίσης το Τηλεγραφείο, τον μύλο Βοΐλα και το υφαντήριο Τεγόπουλου παρά τον Άγιο Αθανάσιο Μπάρας).⁵⁴

Την Κυριακή 28 Αυγούστου 1949 το *Θάρρος* κυκλοφόρησε και πάλι (ένα χρόνο μετά την πυρπόληση του), ως καθημερινή εφημερίδα, ενώ από την 4^η

⁵²Λώλης, Θ., *Τα εν Τύπω των Τρικάλων, 1881-2006: Ιστορία 125 χρόνων*, εκδ. Γένεσις, 2006, σ. 7.

⁵³*Αυτόθι*, σ. 89.

⁵⁴*Αυτόθι*, σ. 89.

Σεπτεμβρίου του ίδιου χρόνου, μετατράπηκε σε εβδομαδιαία έως τις 10 Ιουνίου 1950, οπότε και διακόπηκε η έκδοση του στα Τρίκαλα. Ένας από τους συνιδιοκτήτες, συνδιευθυντές και αρθρογράφους, ο Λεωνίδας Κλειδωνόπουλος (που αρθρογραφούσε από 23 ετών) εγκαταστάθηκε τότε στην Αθήνα και μαζί με τον αδελφό του Αναστάσιο εξέδωσαν το *Θάρρος Καλλιθέας*, μια εβδομαδιαία εφημερίδα που κυκλοφορούσε μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1952, οπότε με τον θάνατο του Λεωνίδα (31/12/1952) έκλεισε οριστικά. Ο έτερος των συνεκδοτών, συνδιευθυντών του, και προϊστάμενος του τυπογραφείου Αναστάσιος Κλειδωνόπουλος επανήλθε οικογενειακά στα Τρίκαλα, όπου και εγκαταστάθηκε.⁵⁵

Το *Θάρρος* υπήρξε η πρώτη χρονικά καθημερινή εφημερίδα των Τρικάλων, αλλά το 1946, λόγω δυσκολιών εκδιδόταν εβδομαδιαία, κάθε Δευτέρα. Στο 1^ο φύλλο του, στην ταυτότητα αναγράφεται *Εφημερίς εκδιδόμενη κατά Κυριακή και Πέμπτη* και στη συνέχεια ως καθημερινή *Ημερησία εφημερίς Τρικάλων*, αλλά και *Θάρρος των Τρικάλων*, *Ημερήσια εθνική Εφημερίδα* και τέλος *Ημερήσια εφημερίς Τρικάλων των φιλελεύθερων αρχών*.

Το 1935-1936 αρχισυντάκτης της εφημερίδας έγινε ο Απόστολος Πήχος και το 1949-1950 ο Θόδωρος Δημόπουλος. Τα γραφεία από το 1913 βρίσκονταν στην οδό Στουρνάρα και μετά στην οδό 25^{ης} Μαρτίου, όπου λειτουργούσε και βιβλιοπωλείο/χαρτοπωλείο και κατάστημα άλλων ειδών.⁵⁶

Τα *Θάρρος* πολιτικά όπως αναφέρθηκε ήταν βενιζελικό. Στη συνέχεια υποστήριζε τον Νικόλαο Πλαστήρα. Είχε μεγάλη κυκλοφορία, λόγω της σθεναρής πολιτικής και κοινωνικής αρθρογραφίας του Λεωνίδα Κλειδωνόπουλου. Μετά την πυρπόληση των γραφείων του όμως το 1948, για να ανασυγκροτηθεί, οι ιδιοκτήτες αναγκάστηκαν να συνάψουν δάνειο 200 εκατομ.μ.υρίων δραχμών, από την Εθνική Κτηματική Τράπεζα, με εγγύηση του Δημοσίου. Το δάνειο πάρθηκε με την παρέμβαση του βουλευτού του *Λαϊκού Κόμ.μ.ατος* Σάκη Ταλιαδούρου, με την ηθική δέσμευση η εφημερίδα να υποστηρίξει το *Λαϊκό Κόμ.μ.α* στις εκλογές του 1950. Οι τοπικοί παράγοντες του Δημοκρατικού χώρου και ιδιαίτερα ο Γεώργιος Καρτάλης με τον οποίο ο Κλειδωνόπουλος είχε προσωπική αντιδικία, αρνήθηκαν να βοηθήσουν. Λίγους μήνες μετά τις εκλογές μετέβη στα Τρίκαλα ο Πλαστήρας, ο οποίος συναντήθηκε με τον Λεωνίδα Κλειδωνόπουλο και του πρότεινε να είναι αρχηγός στο συνδυασμό της ΕΠΕΚ στα Τρίκαλα. Ο Λεωνίδας όμως αρνήθηκε γιατί λόγω του

⁵⁵ *Αυτόθι*, σ. 89.

⁵⁶ *Αυτόθι*, σ. 90.

δανείου είχε δεσμευτεί να υποστηρίξει το *ΛαϊκόΚόμ.μ.α.* Αυτό όμως είχε ως συνέπεια την κάθετη πτώση της κυκλοφορίας του, την μη ανταπόκριση στις δαπάνες του και τελικά την μετεγκατάσταση του αρθογράφου στην Αθήνα, όπου και έκλεισε οριστικά η σπουδαία αυτή εφημερίδα.⁵⁷

⁵⁷ *Αυτόθι*, σ. 90.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΟΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

2.1.Η Δημοτική Φιλαρμονική

Το Σωματείο της Φιλαρμονικής αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα σημεία αναφοράς της μουσικής ζωής της πόλης, συμ.μ.ετέχοντας σε διάφορες εκδηλώσεις και συναυλίες. Παρά τα οικονομικά, εσωτερικά και οργανωτικά προβλήματα που αντιμετώπιζε, προσπαθούσε να είναι πάντα παρούσα στις πολιτιστικές δραστηριότητες των Τρικάλων. Εξαιτίας των προβλημάτων που αντιμετώπιζε η λειτουργία της είχε σταματήσει για ένα διάστημα και επαναλειτούργησε, αφού θεωρούταν αναπόσπαστο κομ.μ.άτι της πολιτιστικής και κοινωνικής ζωής της πόλης.

Πρωταρχικός στόχος της Φιλαρμονικής ήταν η διάδοση της μουσικής σε όλες τις κοινωνικές τάξεις, όπως επίσης η μουσική παιδεία των παιδιών και των νέων και η πνευματική καλλιέργεια και ψυχαγωγία των μεγαλυτέρων.

Η πρώτη Φιλαρμονική δημιουργήθηκε γύρω στο 1886-87, σχεδόν άτυπα και δεν είναι γνωστή η σύσταση των μουσικών που την απάρτιζαν. Σύμφωνα με μαρτυρίες έπαιζε σε μια εξέδρα που στήθηκε στην κεντρική πλατεία της πόλης.⁵⁸ Ο πρώτος οργανωτής ήταν ο αρχιμουσικός, απόστρατος μουσικός Γεώργεβιτς και βοηθός του ο Δημήτριος Παπαϊωάννου, μέχρι το 1903. Από το 1905 έως το 1912 τη διεύθυνση της Φιλαρμονικής είχαν ο Αθ. Ζαχαρόπουλος και ο Γ. Παναγόπουλος. Το 1914 αναλαμβάνει ως αρχιμουσικός ο Αλ. Λαλάκος με βοηθό τον Απ. Γκαραγκούνη. Δήμαρχος ήταν τότε ο Κανούτας που ενίσχυσε χρηματικά την Φιλαρμονική. Εκείνη την χρονιά εκτός των μουσικών οργάνων κατασκευάστηκαν και στολές για τα 35 μέλη της ορχήστρας. Εμφανίστηκε επίσημα στην παρέλαση της 25^{ης} Μαρτίου και προκάλεσε μεγάλη εντύπωση στο κοινό. Όμως μετά τα γεγονότα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και της Μικρασιατικής καταστροφής, η Φιλαρμονική έπεσε σε απραξία (Θάρρος 14.06.1919), αφού «*απεγυμνώθη των κυριοτέρων οργάνων της. Σωρεία μαθητών της επιστρατεύτηκαν ως κληρωτοί του 1920 [...]*».⁵⁹

⁵⁸ Κατσόγιαννος, Ν., *Τωρινά και περασμένα και τα παλιά στέκια των Τρικάλων*, τόμος Α΄, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικκαίων, Τρίκαλα, 1998, σ. 133.

⁵⁹ *Αυτόθι*, σ. 133.

Για δεκαπέντε περίπου χρόνια η Φιλαρμονική βρίσκεται σε σχετική απραγία. Το κενό συμπληρώνει ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος και η Φιλαρμονική του *Εργατικού Κέντρου* που μόλις είχε συσταθεί, με αρχιμουσικό τον Σταυρόπουλο, αποτελούμενη κυρίως από καπνεργάτες. Κατά διαστήματα έδιναν συναυλίες στις δυο κεντρικές πλατείες, στο «Πανελλήνιον» και στο «Ρεξ». Γράφει στο *Θάρρος* (15.07.1925) ο Άγγελος Τρικκαίος: «[...] το Διοικητικό Συμβούλιο του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου που ανέλαβε με πρόγραμ.μ.α αναδιοργάνωσης να μας δώσει πραγματική μουσική που να μην κουρελιάζει τον υψηλό προορισμό της [...] δεν πρέπει να παραλείψουμε τον κ Χριστοδήμο και τον διευθυντή κ. Ηλιόπουλο. Ο ένας αγνός ιδεολόγος φιλόμουσος και ο άλλος απαραίτητο συμπλήρωμα του γεννημένος να κοπιάζει για την εξάπλωση του ευγενέστερου αισθήματος και να σκορπίσινε τον ρυθμό της μπαγκέτας του συνδυασμούς ήχων [...] τα έργα έχουν πάντοτε επιτυχία στην απόδοση αν και τους ήχους τους αλλοιώνουν οι κρότοι και το πανδαιμόνιο των τροχοφόρων που περνούν από την πολυθόρυβη αυτή αρτηρία της πόλεως».⁶⁰

Μετά από πολλές περιπέτειες, η Φιλαρμονική συστάθηκε επί δημάρχου Θεοδοσίου Θεοδοσόπουλου (1935-41). Αποτελούνταν από 30 μέλη με αρχιμουσικό τον Μιχ. Παναγόπουλο και βοηθό τον Στ. Γιωτάκη. Με τον ερχομό της κατοχής διαλύεται για άλλη μια φορά. Το 1954 επί δημαρχίας Στ. Παλλαντζά εγκρίθηκε ο κανονισμός της νέας Φιλαρμονικής, με αρχηγό τον Δημ. Βουλευτή μέχρι το 1974. Το 1959 το κτήριο της Φιλαρμονικής καταστρέφεται από τον μεγάλο σεισμό και μαζί του και τα όργανα της Φιλαρμονικής, τα οποία με την φροντίδα του τρικαλινού λαού αντικαταστήθηκαν. Από το 1974-1975 αναλαμβάνει αρχιμουσικός ο Χρήστος Κοντοκόστας. Στα τέλη του 1975 επί δημαρχίας Παπαστεργίου τοποθετείται ο αρχιμουσικός της Σύρου Παν. Σφαέλος. Το 1992 αρχιμουσικός αναλαμβάνει ο μαθητής του Γ. Κούβελας.⁶¹

Η διοίκηση του Σωματείου της Φιλαρμονικής γινόταν από την αρχή της σύστασης της από το Διοικητικό Συμβούλιο, στο οποίο υπήρχε πρόεδρος, ταμίας, μέλη και έφορος ορχήστρας. Το συμβούλιο έκανε συχνά συνελεύσεις για τις δράσεις του σωματείου, την οργάνωση και τα οικονομικά του. Τα τελευταία εξαρτιόνταν από τις συνδρομές των μελών της, από τον προϋπολογισμό του Δήμου Τρικκαίων, από τις συναυλίες, του χορούς και τις λαχειοφόρους αγορές που διοργάνωνε προς ενίσχυση του.

⁶⁰ *Αυτόθι*, σ. 134.

⁶¹ *Αυτόθι*, σ. 134 & 136.

Η Φιλαρμονική αποτελούσε μαζί με τον Μουσικογυμναστικό Σύλλογο των Τρικάλων ένα από τα βασικότερα πολιτιστικά στοιχεία της πόλης. Η Φιλαρμονική ήταν αυτή που πλαισίωνε όλες τις εθνικές και θρησκευτικές εορτές, ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, έδινε συναυλίες ή συνόδευε σημαντικά πολιτικά και πολιτιστικά γεγονότα (έλευση κάποιου επισήμου στην πόλη, δείπνα κλπ). Το σωματείο της Φιλαρμονικής συνήθιζε να διοργανώνει λαχειοφόρους αγορές, είτε μόνη της είτε σε συνεργασία με τον Γυμναστικό Σύλλογο, εσπερίδες, συναυλίες και χορούς, όπου συμ.μ.ετείχαν κυρίως άτομα της αστικής τάξης των Τρικάλων, με σκοπό την οικονομική της ενίσχυση. Στις λαχειοφόρους αγορές συλλέγονταν αντικείμενα, χειροτεχνήματα και κομψοτεχνήματα από τις εύπορες οικογένειες της τρικαλινής κοινωνίας. Υπήρξαν, ωστόσο, φορές που διοργάνωνε λαχειοφόρους αγορές υπέρ άλλων σκοπών (για τα άπορα παιδιά, τους φυλακισμένους κλπ). Ακόμη έδινε συναυλίες δημόσια στην κεντρική πλατεία και στην πλατεία του Σιδηροδρομικού Σταθμού παίζοντας κομ.μ.άτια του διεθνούς ρεπερτορίου, δίνοντας έτσι την ευκαιρία σε όλο τον κόσμο των Τρικάλων να μορφωθεί μουσικά και να διασκεδάσει. Έτσι όλοι οι πολίτες φρόντιζαν και προσπαθούσαν να την στηρίζουν για να δραστηριοποιείται με μεγαλύτερη ευκολία.

2.1.1. Η Φιλαρμονική μέσα από το Θάρρος (1920-1940)

Οι συναυλίες που έδινε το Σωματείο της Φιλαρμονικής σημείωναν πάντα επιτυχία και ευχαριστούσαν τον κόσμο με το ποικίλο πρόγραμ.μ.ατους. Στους χορούς που είτε διοργάνωνε η ίδια, είτε συμ.μ.ετείχε, εκτός από μουσικά κομ.μ.άτια που έπαιζε από το ελληνικό και το διεθνές ρεπερτόριο, το πρόγραμ.μ.α της συχνά περιλάμβανε απαγγελίες ποιημάτων, μονωδίες, διωδίες κλπ. Τα κλασικά κομ.μ.άτια ήταν πάντα βασικά στο πρόγραμ.μ.α της, ενώ δεν έλειπαν οι δημοτικοί χοροί και τα τραγούδια. Τα μουσικά κομ.μ.άτια που έπαιζε στις εθνικές εορτές ήταν εμβατήρια και παιάνες, στους χορούς ήταν κυρίως ευρωπαϊκές μουσικές όπως βαλς, λανσιέδες, τετράχοροι και πόλκα. Η παρουσία της από το 1920 έως το 1940 είναι σχεδόν αδιάλειπτη στον εορτασμό των Θεοφανείων και στην Εθνική εορτή της 25^{ης} Μαρτίου.

Αναλυτικότερα, εκκινώντας από το 1920 ολόκληρη η πόλη συμ.μ.ετείχε στα Θεοφάνεια «προπορευόμενης της Φιλαρμονικής» (Θάρρος, 06.01.1920). Την άνοιξη του 1920 βρίσκουμε την Φιλαρμονική να διασκεδάσει τον κόσμο παίζοντας ωραία

κομ.μ.άτια από νεώτερες επιθεωρήσεις στην κεντρική πλατεία της πόλης, (Θάρρος, 27.04.1920) και συνεχίζει τις εμφανίσεις της και το καλοκαίρι στο ίδιο μέρος (Θάρρος, 15.06.1920). Τον Αύγουστο του 1920, για την υπογραφή της ειρήνης και κατόπιν της αποτυχημένης απόπειρας δολοφονίας του Βενιζέλου, οι επίσημοι έδωσαν δεξίωση στο Δημαρχείο για την αίσια έκβαση των πραγμάτων, ενώ το απόγευμα η Φιλαρμονική βρισκόταν στην πλατεία του «Πανελληνίου» όπου έπαιζε εμβατήρια και εορταστικές μελωδίες (Θάρρος, 03.08.1920).

Η Φιλαρμονική ήταν αυτή που έσπασε τη μονοτονία του χειμώνα του 1920, παίζοντας δημόσια κομ.μ.άτια του *Αρλεκίνου*, ενώ πλείστοι νέοι και μαθητές του Γυμνασίου, της ανώτερης και κατώτερης τάξεως, παρακολουθούν μετά ζήλου μαθήματα μουσικής και εξασκούνται σε διάφορα όργανα. Στη μουσική αυτή κίνηση δεν υστερούν οι δεσποινίδες» (Θάρρος, 15.12.1920).

Τον Μάρτιο του 1921, η Φιλαρμονική συνόδευε τις εκδηλώσεις της 25^{ης} Μαρτίου και της λαμπαδηφορίας (Θάρρος, 25.03.1921). Στις 11 Ιουλίου 1921 διοργανώθηκε λαϊκή λαμπαδηφορία στις 9 το βράδυ, για τις νίκες του ελληνικού στρατού στο μέτωπο, με την Φιλαρμονική να συμ.μ.ετέχει ενεργά στον εορτασμό (Θάρρος, 12. 07.1921).

Στις 25 Μαρτίου 1922 η Φιλαρμονική συμ.μ.ετείχε τόσο στην παρέλαση, όσο και στην λαμπαδηφορία που έγινε στις 8μ.μ. στην κεντρική πλατεία της πόλης, ψάλλουσα θούρια άσματα και καίουσα διάφορα πυροτεχνήματα. «Κατόπιν η πόλις παρεδόθη στη νεκρική σιγή και αφάνεια» (Θάρρος, 25.03.1922 & 26.03.1922). Την ίδια χρονιά η Φιλαρμονική εμφανίζεται και πάλι συνοδεύουσα του Επιταφίου (Θάρρος, 03.04.1922).

Στις 14 Μαΐου 1922 έγινε μια ζοηρή συγκέντρωση στην πλατεία, όπου η Φιλαρμονική έπαιξε διάφορα παλιά κομ.μ.άτια, χωρίς να υστερεί και σε νέα. Μεταξύ των νέων ακούστηκε «Η Γλυκιά Νανά», από την γλυκύτατη οπερέτα του Σακελλαρίδη που ξετρέλανε τους Αθηναίους (Θάρρος, 17.05.1922). Μετά όμως από αυτή την εμφάνιση, η Φιλαρμονική κάνει αισθητή την απουσία της (Θάρρος, 24.05.1922), μέχρι τον Ιούλιο που παίζει ένα νέο πολεμικό μαρς υπό του αρχιμουσικού του στρατεύματος κ. Καίσαρη με την ονομασία «Λόφος Κανούτα», προς τιμήν του πεσόντος λοχαγού Κανούτα. Το μαρς θα σταλεί και στη στρατιά της Μικράς Ασίας για να παιχθεί υπό των στρατιωτών μουσικών: «παλληκάρια τιμημένα της Ασίας νικηταί / πάλι δράζατε τα όπλα φοβεροί πολεμισταί / πριν τα μαλνιχερβροντήσουν πριν το αίμα σας χυθεί / από τον λόφο του Κανούτα μια σκιά θα

πεταχτεί / η ψυχή του θα σας ψάλλει τι αξίζει η πατρίς/ γι' αυτήν όποιος πεθάνει είναι θάνατος γλυκός» (Θάρρος, 03.07.1922).

Τα Χριστούγεννα του 1922 βρίσκουμε την Φιλαρμονική να παίζει στο «Πανελλήνιον» στην γιορτή που διοργάνωσε το Αστικό Σχολείο (Θάρρος, 12.12.1922). Οι εισπράξεις από την γιορτή αυτή ανήλθαν τις 5.000 δρχ περίπου (Θάρρος, 13.12.1922).

Το Πάσχα του 1923, η Φιλαρμονική συνόδευσε και πάλι τον Επιτάφιο της Μητρόπολης (Θάρρος, 07.04.1923), ενώ λίγο μετά το Πάσχα παιανίζει κατά την άφιξη, του Υπουργού Σιδέρημε την αμαξοστοιχία Καλαμπάκας, τον οποίο υποδέχθηκαν ο Νομάρχης, ο Δήμαρχος και ολόκληρο το Συμβούλιο του Συλλόγου της Εθνικής Σωτηρίας, ο Σύλλογος Φιλελευθέρων, η Ομοσπονδία των Επαγγελματιών και όλα τα σωματεία (Θάρρος, 07.05.1923).

Την 25^η Μαρτίου 1924, το 5^ο Πεζικό Σύνταγμα παρετάχθη προ του μητροπολιτικού ναού της Αγίας Επισκέψεως. Τα σχολεία τραγούδησαν πατριωτικά θούρια, η Φιλαρμονική έπαιζε εμβατήρια και δεν έλειπαν οι ζητωκραυγές υπέρ του βασιλέως (Θάρρος, 26.03.1924). Το Πάσχα του 1924 παρούσα και πάλι η Φιλαρμονική στην περιφορά του Επιταφίου (Θάρρος, 25.04.1924).

Το καλοκαίρι του 1924, η Φιλαρμονική αναγγέλλει εμφανίσεις στην κεντρική πλατεία της πόλης, υπό την διεύθυνση του νέου μουσικοδιδασκάλου κ. Γαϊτάνου. Εκτελούνται κομ.μ.άτια τα οποία δίδαξε ο ίδιος ο Γαϊτάνος και μάλιστα λέγεται ότι η Φιλαρμονική θα εμφανιστεί αγνώριστη (Θάρρος, 12.07.1924). Η εμφάνιση τελικά δεν έγινε «ένεκα κωλυσιεργικών αντιδράσεων τινών μουσικών» (Θάρρος, 25.07.1924).

Η Φιλαρμονική με πλούσιο πρόγραμμα εμφανίστηκε στις 6 Αυγούστου. Το πρόγραμ.μ.α της ήταν το εξής: Α' Μέρος: 1) Μαρς 2) ΡουϊΒάλς 3) Δαιμονισμένη, Β' Μέρος: 1) Εύθυμη Χήρα 2) Κόμης του Λουξεμβούργου 3) Ζινκολές.

Με την άφιξη του 1926, η Φιλαρμονική συνοδεύει την τελετή των Φώτων (Θάρρος, 05.01.1926), συμ.μ.ετέχει σε διάφορες χοροεσπερίδες και φτάνοντας στον Μάρτιο συνοδεύει τους εορτασμούς της Εθνικής εορτής και τους χορούς στην πλατεία, το απόγευμα της 25^{ης} Μαρτίου (Θάρρος, 26.03.1926), ενώ τις ημέρες του Πάσχα συνοδεύει τον Επιτάφιο (Θάρρος, 30.04.1926).

Το καλοκαίρι του 1926 σύμφωνα με το Θάρρος είναι μια εποχή κατά την οποία οι προσπάθειες βελτίωσης της Φιλαρμονικής είναι αισθητές με την πρόσληψη τριών νέων μελών (Θάρρος, 27.07.1926). Η Φιλαρμονική ένεκα της εορτής του Σωτήρος παιανίζει το απόγευμα στην πλατεία της πόλης από τις 7 έως τις 9 μ.μ..

Η Φιλαρμονική συμ.μ.ετέχει και πάλι στις εορτές των Φώτων του 1927 (Θάρρος, 05& 06.01.1927), ενώ ρίγος συγκίνησης κατέλαβε τα πλήθη, όταν η στον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου 1927 απέδωσε τιμές στον Φρούραρχο και στον Νομάρχη (Θάρρος, 26.03.1927). Επίσης, όπως κάθε χρόνο, η Φιλαρμονική συνόδευσε τον Επιτάφιο του Ι.Ν. Αγίας Επισκέψεως (Θάρρος, 22.04.1927).

Την Φιλαρμονική την ξαναβρίσκουμε στην κατάδυση του Σταυρού τα Θεοφάνεια (Θάρρος, 06.01.1927) και φυσικά στους εορτασμούς της 25^{ης} Μαρτίου (Θάρρος, 26.03.1928). Επίσης ήταν παρούσα και παιάνιζε στον χορό υπέρ του Προσφυγικού Συλλόγου στο «Εθνικόν» (Θάρρος, 04.02.1928), με την παρουσία του Νομάρχου και εξεχουσών οικογενειών (Θάρρος, 06.02.1928). Επίσης συμ.μ.ετείχε στην χοροεσπερίδα του Συμβουλίου του Ταμείου Εκπαιδευτικής Πρόνοιας για την ανέγερση του Γ' Δημοτικού Σχολείου Αρρένων, για την οποία διατίθενται οι δυο μεγάλες αίθουσες του «Πανελληνίου» και του «Τσιτσάνη». Η πρώτη διατίθονταν για τις συγκεντρώσεις και τους χορούς, η δεύτερη για το κυλικείο, το καπνιστήριο και το καλλωπιστήριο. Η Φιλαρμονική έπαιξε με πλήρη ορχήστρα και μπαλέτο με μεγάλη επιτυχία (Θάρρος, 11.02.1928), ενώ παράλληλα δόθηκε αποκριάτικος χορός στην οικία του κ. Γιαννούση (Θάρρος, 13.02.1928).

Η Φιλαρμονική με πολλά πλέον οικονομικά προβλήματα αγωνίζεται για την παρουσία της το 1929. Κατά παράδοση πάντως συνοδεύει την τελετή των Φώτων από τον Μητροπολιτικό ναό έως την γέφυρα του Ληθαίου, όπου έγινε και η κατάδυση του Σταυρού (Θάρρος, 08.01.1929) και την περιφορά του Επιταφίου το Πάσχα του 1929 (Θάρρος, 03.05.1929).

Το 1930 πραγματοποιείται η τελετή των Φώτων στα ύδατα του Ληθαίου γίνεται μεγαλοπρεπώς υπό τους ήχους της Φιλαρμονικής (Θάρρος, 08.01.1930), όπως και ο εορτασμός της 25^{ης} Μαρτίου (Θάρρος, 26.03.1930). Παρούσα στην Εθνική εορτή είναι η Φιλαρμονική και την επόμενη χρονιά, μετέχοντας στους εθνικούς πανηγυρισμούς και στην λαμπαδηφορία, κατά την οποία έπαιξε μεταξύ των πατριωτικών και εθνικών ασμάτων και εμβατηρίων και το «Μαύρη είναι η νύχτα στα βουνά» (Θάρρος, 26.03.1931). Την συναντάμε ξανά στην εθνική εορτή όχι του επόμενου χρόνου, αλλά του 1933, όταν συνόδευσε όλες τις εκδηλώσεις της 25^{ης} Μαρτίου (Θάρρος, 26.03.1933).

Ξαναβρίσκουμε την Φιλαρμονική στον εορτασμό των Φώτων του 1936 που συνοδεύει τις τελετές μαζί με τον στρατό (Θάρρος, 09.01.1936). Το 1938, μετά από ανακοίνωση του Μορφωτικού Συλλόγου, παρελήφθησαν οι στολές δια τα μέλη της

Φιλαρμονικής Τρικάλων: «Ο κ. Παπαδόπουλος θα μεταβεί εντός των ημερών εις Αθήνας δια συμπλήρωσιν των μουσικών οργάνων. Η Φιλαρμονική θα συντηρείται μεν υπό του Δήμου, αλλά θ' ανήκει εις τον ανώτερο Σύλλογο. Η πρώτη εμφάνιση της Φιλαρμονικής εξ' είκοσι οργάνων. Θα γίνει κατά τη μεγάλη παρέλαση της εθνικής μας εορτής, κατά την 25^{ην} Μαρτίου» (Θάρρος, 26.02.1938). Και πραγματικά, στον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου η Φιλαρμονική συμ.μ.ετέχει μεγαλοπρεπώς. Στις 3μ.μ. αρχίζουν οι χοροί στην πλατεία της πόλεως με τοπικές ενδυμασίες υπό τους ήχους της μπάντας και στις 8μ.μ. λαμπαδηφορία με επικεφαλής την Φιλαρμονική υπό μαθητών Γυμνασίου Φαλαγγιτών Νεολαίας και Στρατιωτικών. Παράλληλα η χορωδία του Μορφωτικού Συλλόγου ψάλλει τροπάρια στον Ι.Ν. Αγίου Νικολάου (Θάρρος, 24.03.1938).

Τον Απρίλιο του 1938 «καθίσταται γνωστόν ότι η προθεσμία υποβολής αιτήσεων δια την Φιλαρμονικήν λήγει την 5^η Απριλίου. Εγγραφαί καθ' έκαστην εις τα γραφεία του Συλλόγου. Η διδασκαλία θα γίνεται δωρεάν» (Θάρρος, 05.04.1938).

Στο πρόγραμ.μ.α των εορτασμών ης 4^{ης} Αυγούστου 1938, η Φιλαρμονική λαμβάνει ενεργό μέρος «θα περιέλθῃ την πόλιν παιανίζουσα» «παρέλασις προ του Νομάρχου, της εθνικής Νεολαίας υπό τους ήχους της Φιλαρμονικής» «θα στηθούν οι χοροί υπό ομάδων νεανίδων και αρρένων με αρχαίας τοπικάς ενδυμασίας υπό τους ήχους της Φιλαρμονικής» (Θάρρος, 02.08.1938). Από τον Οκτώβριο εξαγγέλλεται ότι θα εμφανίζεται στην πλατεία. Ο Νομάρχης, μετά του προέδρου του μουσικού τμήματος του Μορφωτικού Συλλόγου κ. Χρηστοδήμου, «παρακολούθησε δοκιμάς εκ των οποίων έμεινεν ικανοποιημένος, αποφασίσθη δε όπως από τις πρώτης Κυριακής του προσεχούς Οκτωβρίου η Φιλαρμονική να παιανίζει έκαστην Κυριακήν εις την πλατείαν [...] Εν συνεχεία απεφασίσθη όπως κατά τη διάρκεια του επερχόμενου χειμῶνος οργανωθούν συναυλίας της χορωδίας, μανδολινάτας και ορχήστρας του Συλλόγου» (Θάρρος, 29.08.1938).

Η Φιλαρμονική με την ΕΟΝ πρωτοστατούν όπως γράφει το Θάρρος στον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου 1940 με θούρια και πατριωτικά άσματα και ύμνους, κατακλύζοντας τους δρόμους της πόλης (Θάρρος, 14.03.1940). Στα προεόρτια του πανηγυρισμού της εθνικής εορτής, στη σχολική εορτή του Γυμνασίου, η χορωδία τραγούδησε με πλήρη επιτυχία τη «Σημαία», το τραγούδι της γιορτής και τον «ύμνο του Φαλαγγίτου». Η πατριωτική γιορτή τελείωσε με τον ύμνο της νεολαίας και τον εθνικό ύμνο (Θάρρος, 24.03.1940).

Την πρωτομαγιά του 1940 «τα εργατοϋπαλληλικά σωματεία με τα λάβαρα των συγκεντρώθηκαν εις την πλατείαν Μεταξά και εκείθεν εν σώματι και με την Φιλαρμονικήν επικεφαλής μετέβησαν εις το Γ' Δημοτικό Σχολείον. Επακολούθησε διασκέδασις, τραγούδια και χοροί εν μέσω γενικής χαράς [...] η διασκέδασις παρετάθη μέχρι των εσπερινών ωρών» (Θάρρος, 02.05.1940). Λίγες μέρες μετά, το Θάρρος δημοσιεύει την απόφαση του Νομάρχησι η Φιλαρμονική της ΕΟΝ πλέον «θα παιανίζει κατά Κυριακήν δια τέρψιν των πολιτών» (Θάρρος, 05.05.1940).

Η Φιλαρμονική συνοδεύει επίσης τους εορτασμούς της 4^{ης} Αυγούστου 1940 που πραγματοποιούνται λαϊκοί χοροί στην πλατεία, υπό ομάδων νέων και νεανίδων της πόλεως και περιχώρων με αρχαίες τοπικές ενδυμασίες (Θάρρος, 31.07.1940). Στην παρέλαση πρώτη η Φιλαρμονική εμφανίστηκε μαζί με τους σαλπιστές και τις σαλπίστριες, τους τυμπανιστές και τις τυμπανίστριες της ΕΟΝ (Θάρρος, 31.07.1940 & 05.08.1940).

Τον επόμενο μήνα, το Εθνικό Ωδείο Αθηνών, παράρτημα Τρικάλων, ανοίγει τμήμα βιολιού με γενικό καλλιτεχνικό διευθυντή τον Μ. Καλομοίρη και διευθυντή παρατήματος τον Μ. Παναγόπουλο (Θάρρος, 17.09.1940).

2.2. Ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος Τρικάλων

Η μπάντα του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου απασχόλησε το Θάρρος την εικοσαετία 1920-1940, όπως επίσης και η ασταθής σύσταση του, όπως φαίνεται από τις αλλεπάλληλες αλλαγές στη διοίκηση και την κριτική της εφημερίδας για την «απραξία του».

2.2.1. Ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος μέσα από το Θάρρος (1920-1940)

Η πρώτη εκδήλωση που διοργανώνει το 1920 ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος και καταγράφεται στις σελίδες του Θάρρους είναι σε συνεργασία με το Αστικό Σχολείο/ Πρόκειται για έναν αποκριάτικο χορό, μια πρωτότυπη εορτή με άσματα, απαγγελίες και μια οπερέτα με αποκριάτικη υπόθεση. Διευθύντρια είναι η δεσποινίς Λουκάκου και οι εισπράξεις θα διατεθούν για τον ίδιο τον Σύλλογο. Τα άσματα που ακούστηκαν στην εορτή είναι τρίφωνα και διδασκόμενα από τον κύριο Λαγάκο, ενώ οι μαθήτριες τραγούδησαν με συνοδεία πιάνου, βιολιού και μαντολίνων. Η εορτή προγραμ.μ.ατίστηκε να είναι εσπερινή και το βράδυ να υπάρχει

κυλικείο (μπουφές) (Θάρρος, 25.01.1920). Λίγες ημέρες μετά (Θάρρος, 30.01.1920) το Θάρρος ενημερώνει τους αναγνώστες του για τις συμ.μ.ετοχές στην μουσική εκδήλωση της Αστικής Σχολής υπέρ του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου: η κ. Ανδρεάδου στο κλειδοκύμβαλο, η Α. Γιαννούση, οι Ιφιγένεια και Ισαβέλλα Τζιότζιου και η Ε. Γεωργαντοπούλου στο βιολί, η Αικ. Μουχτάρη, η Μ. Παπαλεξοπούλου στο μαντολίνο, ενώ τρικαλινός χορός χορεύτηκε από μαθήτριες με παραδοσιακές τρικαλινές ενδυμασίες (με γούνες κλπ).

Η γιορτή ορίζεται στο «Βασιλικόν» στις 31 Ιανουαρίου 1920. Ο συνωστισμός στον χορό ήταν ασφυκτικός και είχε μεγάλη επιτυχία. Ο τρικαλινός χορός ενθουσίασε μικρούς και μεγάλους. Η συναυλία έληξε στις 9.30 μ.μ.. Ακολούθως πολλοί δείπνησαν στο ξενοδοχείο του Κατσάμπα, όπου από τις 10μ.μ. άρχισε χορός και χορεύτηκαν «καντρίλιες με γούστο» (Θάρρος, 07.02.1920). Η Διεύθυνση του Αστικού Σχολείου έλαβε τα εύσημα για τον χορό και όλα στέφθηκαν με επιτυχία, παρά την απουσία της πιανίστριας κ. Πιπίτσας Νακοπούλου, λόγω ασθενείας. Τα κορίτσια χόρεψαν ελληνικούς χορούς και ο χορός συνεχίστηκε στο «Πανελλήνιον» με μεταμφιέσεις και χαρτοπόλεμο (Θάρρος, 08.02.1920).

Τον Μάρτιο του 1920, ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος με ανακοίνωση του μηνύει την εφημερίδα *Αναγέννηση* για απόπειρα εκμηδένισης του έργου του (Θάρρος, 16.03.1920). Μερικές ημέρες αργότερα καλεί τα μέλη του Συλλόγου σε γενική συνέλευση στο «Πανελλήνιον» για την εκλογή Γραμ.μ.ατέα και ταμιά και την ψήφιση προϋπολογισμού του 1920 (Θάρρος, 23.03.1920).

Τον Απρίλιο του 1920 ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος διοργανώνει λαχειοφόρο αγορά που συνοδεύτηκε από έναν μικρό χορό, όπου χορεύτηκαν πόλκες, ουανστεπ, βαλς, καντρίλιες και καλαματιανοί (Θάρρος, 13.04.1920).

Τον Ιανουάριο του 1921 αναγγέλλεται η χοροεσπερίδα του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου στο «Πανελλήνιον» στις 13 Φεβρουαρίου 1921, με 15 δρχ το κανονικό εισιτήριο, 10 δρχ για τις άγαμες δεσποινίδες.

Τελικά ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος οργάνωσε χοροεσπερίδα στο «Πανελλήνιον» στις 15 Φεβρουαρίου 1921, όπου οι τουαλέτες των κυριών και οι κομ.μ.ώσεις ήταν «ποιητικότερες». Δεινές χορεύτριες αποδείχθηκαν πολλές κοσμικές κυρίες. Στην πρώτη καντρίλια μετείχαν περί τα 35 ζευγάρια. Το ουανστεπ και οι άλλοι γυριστοί χοροί είχαν τεράστια επιτυχία, ενώ ο ελληνικός χορός που άνοιξε και έκλεισε την χοροεσπερίδα «εχορεύθη από τους περισσοτέρους» (Θάρρος, 15.02.1921).

Στα τέλη Μαρτίου του 1921, ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος διοργάνωσε λαχειοφόρο αγορά για να καλύψει τις ανάγκες της Φιλαρμονικής του, ενώ παράλληλα κάλεσε σε γενική συνέλευση τα μέλη του στις 28.03.1921 για την εκλογή αντιπροέδρου και συμβούλου, για τον απολογισμό και τον προϋπολογισμό της χρονιάς (Θάρρος, 27.03.1921). Ακολούθως, το Θάρρος πληροφορεί ότι η λαχειοφόρος αγορά που διοργανώνεται για την Φιλαρμονική του Συλλόγου προτείνεται να αποδώσει ένα ποσόν στις οικογένειες των εφέδρων αξιωματικών του Μικρασιατικού μετώπου (Θάρρος, 10.04.1921).

Τον Μάιο του 1923, το Θάρρος καταγγέλλει με άρθρο του με τίτλο «Με και άνευ συλλόγου», ότι στα Τρίκαλα υπάρχει σύλλογος αποκαλούμενος *Μουσικογυμναστικός*, αλλά ούτε μουσική κίνηση, ούτε συναυλία παρατηρείται. Και όχι μόνον αυτό, πάσα απόπειρα να γίνει «αμείβεται με ύβρεις και ανάπτυξιν καπρίσιων και θυμωμάτων» (Θάρρος, 27.05.1923).

Άλλη μια Γενική Συνέλευση συγκάλεσε τα μέλη του ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος στις 6 Απριλίου 1924 στις 4μ.μ. για την παραίτηση του Πρόεδρου και διενέργεια εκλογής νέου (Θάρρος, 04.04.1924). Μάλιστα ο θίασος του κ. Κύρου Τάσιου δίνει παραστάσεις υπέρ του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου, το έξοχον δράμα του Μπερναστάϊν «Ισραήλ» και την κωμωδία «Πως μιλάμε τ' αγγλικά», με πρωταγωνιστή τον Π. Νικολάου (Θάρρος, 05.04.1924). Στις 9 Μαΐου 1924, το Θάρρος δημοσιεύει τον προϋπολογισμό του Δήμου, στον οποίο συμπεριλαμβάνονται 30.000 δρχ για τον Σύλλογο. Το Θάρρος διατυπώνει την άποψη ότι η δαπάνη αυτή είναι άσκοπος (όπως δόθηκε και το 1923) και δεν θα πρέπει να δεχθεί η Νομαρχία. Λέει επίσης ότι Σύλλογος φυτοζωεί και έχει περιπέσει σε κακοδιοίκηση τα τελευταία 4-5 χρόνια. Ούτε μουσική, ούτε Γυμναστήριο, ούτε μαθητές έχει. Γίνονται συζητήσεις να διαχωριστεί ο Μουσικός από τον Γυμναστικό Σύλλογο. Για το Ωδείο ο Δήμος δίνει από τον προϋπολογισμό του 12.000 δρχ. Απαιτήθηκαν όμως 20.000 δρχ, ενώ στην αίτηση χρημάτων του Συλλόγου *Διάπλασις Νέων* (που είναι ζωντανός και δεν φυτοζωεί) ο Δήμος «εκώφευσε» (Θάρρος, 09.05.1924). Τελικά δόθηκαν από τον δήμο 15.800 δρχ, υπό όρους, ήτοι 10.800 δρχ για την μπάντα και 5.000 για το Γυμναστήριο (Θάρρος, 18.05.1924). Τα νέα μέλη του Συλλόγου μετά την ψηφοφορία είναι: Πρόεδρος ο Φ. Χρηστοδήμος, Αντιπρόεδρος ο Α. Μπόμπορος, Γραμ.μ.ατέας ο Αλ. Χατζηγάκης, Ταμίας ο Η. Ρέτος, Έφορος Μουσικού ο Στρ. Βογιατζής, Έφορος Γυμναστικού ο Ν. Τζομυγιώζης, Σύμβουλοι οι

Σ. Περγαντής, Β. Βήκας, Αντ. Λιούμπας, Στ. Τεγόπουλος και Λ. Μαλικιώσης (13.05.1924).

Ωστόσο οι κακές κριτικές συνεχίζονται. Στη στήλη «Ημέραι και Έργα» του *Θάρρους*, ο γράφων με το ψευδώνυμο *Παρατηρητής* κατακρίνει τον Σύλλογο ότι δεν κάνει τίποτε και «πνέει τα λοίσθια». Το μείζον ζήτημα για τον ίδιο είναι πως θα κατορθώσει η πόλη να έχει λίγη μουσική. Το Ωδείο πιστεύει ότι τελικά θα ανοίξει παρά την υποβόσκουσα αντίδραση. Ωστόσο γίνει δεν γίνει η πόλη πρέπει να έχει τη μουσική της σε κάποιο κέντρο. Αν όχι μεγαλύτερη ορχήστρα, ένα τρίο. Ένα τρίο έχει έξοδα περίπου 200 δρχ την ημέρα. Μια συμφέρουσα πρόταση είναι ο Δήμος να συμβληθεί με τους διευθυντές του «Πανελληνίου». Να διαθέσει επιχορήγηση 10.000 δρχ και επί ένα τρίμηνο να αναλάβουν οι ιδιοκτήτες του «Πανελληνίου» την υποχρέωση να διατηρούν ένα τρίο στην πλατεία, το οποίο θα παίζει καθημερινά προ και μετά φαγητού. Η υπερτίμηση των ποτών να είναι μικρή, 20-30%, ώστε να μην επιβαρυνθεί ο κόσμος. Η διεύθυνση θα πρέπει να διαθέτει ορισμένο αριθμό καθισμάτων και τέλεια υπηρεσία, ενώ ο Δήμος να καταρτίσει επιτροπή που θα κανονίσει τις λεπτομέρειες (*Θάρρος*, 22.05.1924).

Το καλοκαίρι του 1924, τα Συμβούλιο του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου καταβάλλει κάθε προσπάθεια να αναστήσει την μπάντα (*Θάρρος*, 24.06.1924 & 08.07.1924). Οι εγγραφές μελών στον Μουσικογυμναστικό Σύλλογο άρχισαν τον Ιούνιο του 1924. Ο νέος μουσικοδιδάσκαλος πρόκειται να συμπληρώσει την μπάντα. Απαιτούνται από τον Σύλλογο 280 δρχ ημερησίως για να έρθει ένα τρίο στην πόλη (*Θάρρος*, 30.06.1924). Επιπλέον το Διοικητικό Συμβούλιο βρίσκεται σε επικοινωνία με τον εκπαιδευτικό σύμβουλο κ. Ι. Βαϊνόπουλο, τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Παιδείας και τον Τμηματάρχη της Γυμναστικής για τον διορισμό στην πόλη ενός ειδικού στα αθλήματα και προσκοπικά ζητήματα, για την αθλητική και προσκοπική κίνηση της πόλης (*Θάρρος*, 10.07.1924). Τέλος, το Διοικητικό Συμβούλιο αποφασίζει να παianeίζει η μπάντα κάθε Πέμπτη στην πλατεία του «Πανελληνίου» (*Θάρρος*, 20.07.1924).

Ο Σύλλογος προσκαλεί και πάλι σε συνέλευση τα μέλη του την Κυριακή 9 Νοεμβρίου 1924, ώρα 10 π.μ. στην αίθουσα του Ωδείου για τον προϋπολογισμό του, την τροποποίηση του καταστατικού, την αντικατάσταση συμβούλων και την αλλαγή στον εσωτερικό του κανονισμό (*Θάρρος*, 08.11.1924). Εξελέγησαν ο Δημ. Μπελόπουλος έφορος μουσικής, Χ. Τζωρτζόπουλος και Λ. Μπάτσας τακτικά μέλη, Ι. Λιάπης, Κ. Βασιλείου και Θωμάς Ντρίβας, Ι. Σίμος, Γ. Μάντζαρης, Γ. Τέγος

αναπληρωματικά μέλη. Επίτιμος Πρόεδρος ορίζεται ο Δ. Νακόπουλος, ο Ι. Βαϊνόπουλος εκπαιδευτικός σύμβουλος, ο Γ. Ζούκης επίτιμο μέλος εν Αθήναις. Το συμβούλιο αποφασίζει την διοργάνωση χορού στις 29.11.1924, με μουσική συναυλία (Θάρρος,21.11.1924). Η σάλα θα διακοσμηθεί με μεγάλες λάμπες από πολυτελή μεταξωτά αμπαζούρ, νέα κομ.μ.άτια θα παιχθούν, ενώ οι μουσικοί θα έχουν τις νέες τους στολές: μαύρη μάλλινη στολή, γαρνιρισμένη με κόκκινα κορδόνια (Θάρρος,25.11.1924).

Τελικά η χοροεσπερίδα – συναυλία σημείωσε μεγάλη επιτυχία «ο πολιτισμός εισχωρεί εις τον τόπο μας» γράφει το Θάρρος, δίνοντας συγχαρητήρια στην διοίκηση του Συλλόγου. Ωστόσο για άλλη μι φορά η αίθουσα του «Πανελληνίου» αποδεικνύεται ανεπαρκής. Ο Νομάρχης βεβαίως ήταν παρών, ο κ. Πανόπουλος, όπως και ο εισαγγελέας κ. Γραφάκης, οι πρωτοδίκες Κουβαράς, Αποστολόπουλος, Κατσίσκης, ο διευθυντής της Νομαρχίας Μπαλούπης και άλλοι επίσημοι της πόλης. Οι καντρίλιες ήταν πενιχρές όμως ο συρτός είχε επιτυχία. Ο χοροδιδάσκαλος Χατζής βρισκόταν παρών πάντα πρόθυμος, με το γλέντι να κρατάει μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες (Θάρρος,01.12.1924).

Ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος αποφάσισε και άλλον έναν χορό, τον τελευταίο του 1924, στις 27 Δεκεμβρίου (Θάρρος,05.12.1924). Σε αυτήν την χοροεσπερίδα η μπάντα του Συλλόγου έπαιξε ωραία τραγούδια, νέα και παλιά και κομ.μ.άτια κλασικής μουσικής. Η συγκέντρωση ήταν πολυπληθής και παρούσες όλες οι αρχές της πόλης. Χώρος δεν υπήρχε για καντρίλιες και στριφογυριστούς χορούς, έτσι οι χορευτές χόρευαν ανά ζευγάρια εναλλάξ. Επίσης οι παρευρισκόμενοι χόρεψαν «λεβέντικα» τους ελληνικούς χορούς (Θάρρος,29.12.1924).

Ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος καλεί ξανά σε Γενική Συνέλευση τα μέλη του που θα γίνει στις 7 Φεβρουαρίου στις 11 π.μ., για τον απολογισμό της χρονιάς 1924-1925 και την εκλογή εξελεγκτικής επιτροπής (Θάρρος,05.02.1926).

Στις 18 Απριλίου 1926, ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος συγκαλεί και πάλι Γενική Συνέλευση στη Λέσχη του Ν. Βλάχου στις 11 π.μ., με σκοπό την έγκριση του προϋπολογισμού και απολογισμού, καθώς και για τις νέες αρχαιρεσίες (Θάρρος,14.04.1926) η οποία έγινε τελικά στις 25 του μήνα, λόγω έλλειψης απαρτίας. Τον ίδιο μήνα συνεδρίασε το Δημοτικό Συμβούλιο και ένα από τα θέματα που συζητήθηκαν ήταν το κονδύλι του Συλλόγου και κυρίως του μουσικού τμήματος. Ο κ. Γαλάνης πρότεινε 40.000 δρχ για τη μουσική, 10.000 για το γυμναστικό τμήμα και 5.000 για τους προσκόπους. Ο Περγαντής ζήτησε ν' αυξηθούν τα ποσά, ο Ρέτος

υποστήριξε την οικονομική στήριξη του γυμναστικού τμήματος. Ο Χειμωνάς πρότεινε να ψηφιστούν χωριστά οι πιστώσεις, να γίνει τροποποίηση που καταστατικού, ώστε να μετέχει στη διοίκηση του Σωματείου και ο Δήμος. Ο Κρίτσας συμφώνησε, ο Σπυρόπουλος πρότεινε να ψηφιστούν 40.000 για το μουσικό τμήμα, 8.000 για το γυμναστικό και 7.000 για το προσκοπικό. Ο Τζιότζιος αντίστοιχα πρότεινε 50.000 για το μουσικό και 10.000 για τ' άλλα. Ο Περγαντής είπε ότι αν ο Δήμος δεν συμβάλλει γενναία, τότε θα κλείσει το μουσικό τμήμα. Ο Δήμαρχος υποστήριξε ότι αν διαλυθεί το μουσικό τμήμα θ' αναλάβει την διατήρηση της μουσικής ο ίδιος ο Δήμος. Τελικά αποφασίστηκε να δοθούν 50.000 για το μουσικό τμήμα κατόπιν ψηφοφορίας (Θάρρος, 23.04.1926).

Την άνοιξη του 1925 το νέο συμβούλιο του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου ορίζεται ως εξής: Πρόεδρος ο Χρηστοδήμος, Αντιπρόεδρος ο Περγαντής, Γενικός Γραμ.μ.ατέας ο Χατζηγάκης, Ταμίας ο Κωστανέλιας, Έφορος μουσικού τμήματος ο Ρέτος και γυμναστικού ο Τζαμγίωζης (Θάρρος, 01.05.1926).

Στις 13 Ιουνίου 1926, η μπάντα του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου παιανίζει στην κεντρική πλατεία το απόγευμα με το εξής πρόγραμ.μ.α: 1) Μαρς – Ο Μαργαρίτης της Αγγλίας 2) Ποτ Πουρί της όπερας «Ριγολέτο» του Βέρντι 3) ποτ πουρί της οπερέτας του Σακελλαρίδη «Ροζίτα» 4) Φοξτροτ και γκαρσόν 5) ποτ πουρί του χορχορ αγά 6) Ταγκό 7) Μαρς Αγγλικό (Θάρρος, 13.06.1926).

Το καλοκαίρι του 1926, ο Σύλλογος προσπαθεί να εγγράψει νέα μέλη. Οι πολίτες της πόλης φαίνεται πως παρέχουν στον Σύλλογο ηθική και υλική συμπαράσταση, παράλληλα αναμένεται νέος μουσικοδιδάσκαλος. Η απαιτούμενη δαπάνη για την μπάντα του Συλλόγου είναι 280 δρχ την μέρα (Θάρρος, 30.06.1926). Διευθυντής είναι ο πιανίστας κ. Στέφανος Γαϊτάνος, ενώ αναμένονται προσλήψεις νέων μουσικών από το Ωδείο Αθηνών (Θάρρος, 05.07.1926).

Τελικά, ο Γαϊτάνος αναλαμβάνει την Φιλαρμονική, η οποία εμφανίζεται στην πλατεία ανανεωμένη (Θάρρος, 13.07.1926). Ο Σύλλογος αποφασίζει να παίζει η μπάντα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και τη νύχτα, κάθε Πέμπτη από 17.07.1926 και να καθιερωθεί η ζουρ φιζ (νυχτερινή συγκέντρωση και έξοδος οικογενειών) (Θάρρος, 16.07.1926). Τον ίδιο μήνα, η Τράπεζα Θεσσαλίας απέστειλε στον Σύλλογο 500 δρχ προς ενίσχυση του (Θάρρος, 20.07.1926).

Για την ενίσχυση του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου αναγγέλλεται το 1927 η άφιξη του Λ. Μακρίδη που θα δώσει συναυλία στο καφενείο «Αθήναι» στις 16 Ιανουαρίου (Θάρρος, 13.01.1927).

Ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος καλεί σε Γενική Συνέλευση τα μέλη του στη Λέσχη «Νέον Κέντρον», κατόπιν παραιτήσεως ολόκληρου του Διοικητικού Συμβουλίου (Θάρρος,23.01.1927). Τελικά η Γενική Συνέλευση έγινε στις 30.01.1927 και σύμφωνα με τις αρχαιρεσίες το Προεδρείο που εξελέγην είναι: Πρόεδρος: Ι. Κιοσσές, Αντιπρόεδρος: Φ. Χριστοδήμος, Γραμ.μ.ατέας: Β. Τσιπάρης, Ταμίας: Τ. Βογιατζής, έφορος μουσικού: Λ. Μπεκόπουλος (Θάρρος,23.02.1927). Κατόπιν, το νέο ΔΣ οργάνωσε χορό στο «Πανελλήνιον» (Θάρρος,05.03.1927), ο οποίος στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία (Θάρρος,06.03.1927).

Ωστόσο το καλοκαίρι του 1927 η επιχείρηση του Συλλόγου και συγκεκριμένα το γυμναστικό τμήμα ανακοινώνει ότι δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στις δαπάνες. Ο Σύλλογος επίσης διακόπτει την μουσική προ του φαγητού στην πλατεία, ενώ ο φόρος των δημοσίων θεαμάτων φαίνεται πως αποτελεί άλλο ένα πρόβλημα για τον Σύλλογο, του οποίου τα οικονομικά δεν είναι καθόλου καλά (Θάρρος,26.06.1927).

Στα τέλη του 1927 ο Σύλλογος περνάει μια νέα περίοδο κρίσης, σε σημείο που να αδυνατεί να πληρώσει τους μισθούς του μουσικοδιδάσκαλου. Το Θάρρος προειδοποιεί ότι η μουσική θα μείνει χωρίς διεύθυνση, ρα μουσικά όργανα βρίσκονται σε αθλία κατάσταση και το σωματείο έτσι όπως πάει θα περιέλθει σε μαρασμό μέχρι να σβήσει τελείως (Θάρρος,24.10.1927). Ο Σύλλογος απάντησε στο δημοσίευμα αυτό (υπογράφει ο Πρόεδρος κ. Κιοσσές) ότι είναι αναληθής η πληροφορία καθότι ο μουσικοδιδάσκαλος έχει πληρωθεί προκαταβολικά τον μισθό του που ανέρχεται στις 3.500 δρχ μηνιαίως (ενώ με τις υπόλοιπες αποδοχές φτάνει τις 4.600 δρχ) (Θάρρος,24.10.1927).

Η πρώτη χοροεσπερίδα του 1928 του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου γίνεται με μεγάλη επιτυχία και πάλι στο «Πανελλήνιον», όπου χορεύτηκε από τις δεσποινίδες το τσάρλεστον (Θάρρος,14.01.1928). Μετά από λίγο καιρό, ο Σύλλογος καλεί και πάλι τα μέλη του σε Γενική Συνέλευση στο «Νέον Κέντρον» του Νικ. Βλάχου για την εκλογή εξελεγκτικής επιτροπής (Θάρρος,11.03.1928), η οποία αναβλήθηκε για τις 18 Μαρτίου, λόγω έλλειψης απαρτίας.

Ο Σύλλογος συνεχίζει να έχει διοικητικά και οικονομικά προβλήματα. Την άνοιξη του 1928 αποφασίζεται Γενική Συνέλευση για λογοδοσία του ΔΣ, έκθεση εξελεγκτικής επιτροπής, απολογισμό (Θάρρος,29.04.1928). Τελικά η Συνέλευση ενώ έχει παραιτηθεί το ΔΣ αποφασίζεται για τις 27 Μαΐου στη Λέσχη «Φάληρον» των Αδελφών Σίμη, η οποία έγινε τελικά στις 3 Ιουνίου (Θάρρος,02.06.1928).

Το *Θάρρος* στο φύλλο της 21^{ης} Μαΐου 1928 μιλάει για την παραίτηση του ΔΣ και λέει ότι η συντήρηση της μπάντας, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες του Δήμου είναι δυσχερής. Θα μπορούσε να υπάρχει, αν υπήρχε φυτώριο μαθητευόμενων άνευ αξιώσεων και άμισθων ερασιτεχνών. Θα ήταν επομένως ωφελιμότερο να αποχωριζόταν ο γυμναστικός τομέας από τον μουσικό και ο τελευταίος να στρεφόταν προς την σύσταση Ωδείου (*Θάρρος*, 21.05.1928). Ο Σύλλογος δήλωσε ότι λόγω υπερβολικών αξιώσεων των μουσικών της μπάντας «μη αρκεσθέντων εις τας υπό του ΔΣ χορηγηθείσας αυξήσεις μισθού, ηναγκάσθη να αποκαλύψει άπαντας τους αρνηθέντας μουσικούς της μπάντας, με αντικειμενικόνσκοπόν να αναστήση την Μπάνταν του συλλόγου με νέους μαθητάς προπονημένους δωρεάν υπό του Συλλόγου. Καλεί όθεν άπαντες τους βουλόμενους να προσληφθήσωσιν ως μαθηταί προς εκμάθηση οργάνου, όπως δηλώσι τούτον εις τον Σύλλογον εγγράφως» (*Θάρρος*, 13.05.1928).

Ο Σύλλογος αποκτά νέο προεδρείο (*Θάρρος*, 27.10.1928). Πρόεδρος γίνεται ο Ηρ. Ρέτος, Αντιπρόεδρος ο Γ. Αναγνωστάκης, Γραμ.μ.ατέας ο Κ. Ζαχαριάδης, Ταμίας ο Γ. Καλλιώρας, «υπό διάθεσιν πλήρους αναδιοργανωτικού συστήματος». Το νέο προεδρείο διοργανώνει χοροεσπερίδα (*Θάρρος*, 26.12.1929), την πρώτη κοσμική του συγκέντρωση, όπου παρευρέθησαν οι άριστες οικογένειες της πόλης και «διασπάσθη ούτως ειπείν ο κλοιός της μονοτονίας και της ελλείψεως πάσης ψυχαγωγίας» (*Θάρρος*, 28.12.1928).

Το 1929 ο Σύλλογος ανακοινώνει μια σειρά χοροεσπερίδων στις 23.02.1929, 09.03.1929, 16.03.1929 (*Θάρρος*, 12.02.1929). Στην τελευταία μάλιστα Φιλαρμονική παίζει από το μέγαφωνο (*Θάρρος*, 6.03.1929). Τον Μάρτιο του 1929 ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος καλεί σε Γενική Συνέλευση στις 10.30 π.μ. τα μέλη του στα γραφεία του Συλλόγου για απολογισμό, συζήτηση χωρισμού τμημάτων γυμναστικού και μουσικού, εκλογή επιτροπής προς σύσταση νέων καταστατικών, υποβολή παραίτησης του ΔΣ (*Θάρρος*, 24.03.1929). Η Γενική Συνέλευση αναβλήθηκε για τις 07.04.1929.

Την άνοιξη του 1929, ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος αποκτά νέο προεδρείο: Ο κ. Χρηστοδήμος Πρόεδρος, Αντιπρόεδρος ο Ι. Παπαπολυμέρου, Γενικός Γραμ.μ.ατέας ο Α. Ποτυρίνγκτας, Ταμίας ο Β. Σχοινάς, έφορος γυμναστικού ο Γ. Τούφας, έφορος μουσικού ο Λ. Μπεκόπουλος και τελετάρχης ο κ. Χατζηγάκης (*Θάρρος*, 18.04.1929).

Στα τέλη όμως του ιδίου χρόνου, το ΔΣ με την παρουσία του Δημάρχου κ. Χατζηγάκη, του Προέδρου του Δημοτικού Συμβουλίου κ. Φίτσιου και του Προέδρου

του Συλλόγου κ. Χρηστοδήμου, αποφασίστηκε λόγω της οικονομικής δυσπραγίας, που οφείλεται στην άρνηση του Δήμου να συμβάλλει οικονομικά, να χωριστεί ο Σύλλογος σε δυο τμήματα και να γίνουν δυο σωματεία (Θάρρος,04.11.1929). Το Θάρρος δημοσίευσε μια επιστολή του δικηγόρου κ. Αθ. Μπόμπορα για το πώς νομικά μπορεί να γίνει αυτό εφικτό. Εφεξής το Σωματείο θα έχει τη μέριμνα μόνο της μουσικής στην πόλη και θα εστιάσει στην ίδρυση Ωδείου, ενδεχόμενα και στη συντήρηση της Φιλαρμονικής (Θάρρος,05.11.1929). Κάποιος κ. Σύλλας Νίκος με επιστολή του στην εφημερίδα λέει ότι πρέπει να καταργηθεί τελείως η μπάντα και να ιδρυθεί Ωδείο (Θάρρος,08.11.1929). Ορίζεται και πάλι Γενική Συνέλευση του με θέμα τον χωρισμό των δυο τμημάτων στις 8 Νοέμβριου (Θάρρος,10.11.1929) και δεύτερη συνέλευση στο Δημαρχιακό κατάστημα για την ψήφιση του καταστατικού (Θάρρος,25.11.1929).

Πριν εκπνεύσει το 1929, ο Σύλλογος αποκτά νέο συμβούλιο, με Πρόεδρο τον Α. Ιακωβάκη, Αντιπρόεδρο τον κ. Παπαπολυμέρου, Γραμ.μ.ατέα τον κ. Η. Ρέτο, Ταμία τον κ. Φιλ. Χρηστοδήμο, έφορο τον κ. Γ. Τέγο και συμβούλους τους Α. Φίτσια και Αλ. Χατζηγάκη. Προτάσσεται η ίδρυση Ωδείου και η ανασύσταση της μπάντας (Θάρρος,29.12.1929).

Ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος αναγγέλλει στα τέλη του 1930 την οργάνωση τριών μεγάλων χοροεσπερίδων 03.01.1931, 31.01.1931 και 21.02.1931 και έκτοτε (μέχρι το 1940) απουσιάζει η δράση του από τις σελίδες του Θάρρους.

2.3. Το Ωδείο

Από τη δεκαετία του 1920 εμφανίζεται η ανάγκη ιδρύσεως ενός μουσικού ωδείου. Το πρώτο Ωδείο λειτούργησε στην πόλη το 1924 από την κ. Ευαγγελινού που παρέδιδε μαθήματα πιάνου και καθηγήτρια φωνητικής την κ. Τάντη. Το Ωδείο αυτό αργότερα ονομάστηκε *Εθνικόν* και μεγάλη φροντίδα για την λειτουργία του έδειξε ο Ιταλός καθηγητής πιάνου κ.Εττόρε Μπαρόνε. Από τις αρχές του 1930 μέχρι το 1940 γίνονται διάφορες παροτρύνσεις για τη σύσταση παραρτήματος του Εθνικού Ωδείου Αθηνών στα Τρίκαλα. Στην Αθήνα ήταν τότε διευθυντής του Εθνικού Ωδείου ο

αείμνηστος Μανώλης Καλομοίρης που ενδιαφερόταν πολύ για τη διάδοση της μουσικής παιδείας σε όλη την χώρα.⁶²

Το *Θάρρος* (23.02.1925) αναφέρει ότι διευθυντής του Ωδείου το 1925 έγινε ο Περιστερης Κομματάς, ενώ διευθυντής του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου ήταν ο κ. Ηλιόπουλος. Ο Άγγελος Τρκκαίος, σχολιάζοντας στο *Θάρρος*, κριτικάρει τους Τρικαλινούς ότι αρέσκονται σε συζητήσεις στα καφενεία για την ανάπτυξη της μουσικής παιδείας και της στήριξης του Ωδείου της πόλης, αλλά στην πράξη δεν κάνουν απολύτως τίποτε: «[...] *όλο το ενδιαφέρον μας και η διάθεση του να δούμε έργα δεν ξεφεύγει μακρύτερα απ'τον κύκλο της ρωμαίικης συζητήσεως που δεν καταλήγει ποτέ σε αποφάσεις. Και να κάποτε γίνη τίποτε μη φανταστήτε ότι μπορεί να μείνη οριστικό [...]*» (*Θάρρος*, 15.07.1925).

Το καλοκαίρι του 1931 ο κ. Λάσκαρης επισκέπτεται τον Καλομοίρη και του ζητάει να βοηθήσει την ίδρυση ενός Ωδείου στα Τρίκαλα. Την διεύθυνση αυτού θα την αναλάμβανε η γυναίκα του Νίκη Σκούρα – Λάσκαρη, γνωστή κοντραλάτο του ελληνικού μελοδράματος. Ο Καλομοίρης φυσικά και δέχτηκε ευχαρίστως. Η επιστολή δημοσιεύτηκε στο *Θάρρος* στις 11 Ιουλίου 1931. Τελικά θα περάσουν άλλα τρία χρόνια για να λειτουργήσει οριστικά το Ωδείο ως παράρτημα του Εθνικού Ωδείου Αθηνών. Από τις αρχές του 1934, διευθυντής του ήταν ο Ισραηλίτης καθηγητής από τη Ρώμη, Ραφαέλ Γιόσσα.⁶³

Το 1937 τη διεύθυνση του Ωδείου ανέλαβε ο Μπαρόνε, μέχρι το τέλος του 1939 και το 1940 ο Μ. Παναγόπουλος. Η αίθουσα του βρισκόταν στην οδό Διάκου με Νικοτσάρα. Το 1939 το Ωδείο στεγάστηκε με την Φιλαρμονική και η συντήρηση του πέρασε στον Μορφωτικό Σύλλογο. Το Νοέμβριο του 1939 εμφανίζεται στο κοινό των Τρικάλων με πλούσιο πρόγραμμα.⁶⁴

Ένας τρικαλινός πολίτης, με το ψευδώνυμο ΑΣΗ. ΑΣΗΜ., σχολιάζει στο *Θάρρος* (21.11.1939) ότι το Ωδείο δεν είναι μόνον για τους πλούσιους και πολυτάλαντους, αλλά ένα κέντρο διαπαιδαγώγησης του λαού, ένα εκπολιτιστικό κέντρο και σίγουρα δεν είναι σχολείο για διπλώματα αλλά «[...] *πρέπει να είναι το κέντρο της διαπαιδαγώγησης του λαού. Να υπάρχει για το λαό και ο λαός θα το χειροκροτήσει. Να μορφώσει το μουσικά αμόρφωτο κοινό, να μας γνωρίσει τα μουσικά*

⁶² Κατσόγιαννος, Ν.,ό.π., σ. 137.

⁶³ *Αυτόθι*, σ. 140.

⁶⁴ *Αυτόθι*, σ. 140.

του πενταγράμμου, να μας ταΐση με τις αρμονίες και τις μελωδίες των ελλήνων και ξένων συνθετών[...].».

Από τον Αύγουστο του 1942 έως το 1945, τη διεύθυνση ανέλαβαν η Κασσιανή Μουχτάρη και η Ανθούλα Βαφειάδου. Από εκεί και πέρα, με διαφορετικές διευθύνσεις το Ωδείο αναβαθμιζόταν κάθε χρόνο και λειτουργεί κανονικά μέχρι σήμερα.⁶⁵

2.3.1. Το Ωδείο μέσα από το *Θάρρος* (1920-1940)

Τον Αύγουστο του 1920 εμφανίζεται στις σελίδες του *Θάρρους* το *Σχολείο της Μουσικής*. Δεν πρόκειται για το Ωδείο, αλλά για ένα σχολείο στο οποίο παιδιά από 12-17 ετών μπορούν να γραφτούν και να μάθουν ένα όργανο μουσικής, διαθέτοντας μια ώρα την μέρα. Μάλιστα σε περίπτωση που μάθουν ένα όργανο θα έχουν και «τυχερά». Το *Σχολείο της Μουσικής* λειτουργεί κάθε βράδυ από τις 7 έως τις 9μ.μ. (*Θάρρος*, 14.08.1920), αλλά από εκεί και μετά απαντάται πολύ σπάνια στις σελίδες του *Θάρρους* και για ένα πολύ σύντομο χρονικό διάστημα.

Τον Νοέμβριο του 1923 μαθαίνουμε από το *Θάρρος* ότι παραδίδονται μαθήματα μουσικής διαφόρων οργάνων (βιολιού, μαντολίνου, φλάουτου, κιθάρας) από τον κ. Δημήτριο Παπαϊωάννου (*Θάρρος*, 13.11.1923).

Μετά από λίγες ημέρες, το *Θάρρος* γράφει την εξής πληροφόρηση σε άρθρο του με τίτλο «Ωδείο στα Τρίκαλα»: «Υπό του κ. Σταμουλάκη λαμβάνομεν την ευχάριστην πληροφορία ότι ο καθηγητής του Ωδείου Αθηνών κ. Σούλτσε, διαβίβασε την απόφασιν περί συστάσεως ιδιωτικού Ωδείου εις την πόλιν μας, υπό την διεύθυνσιν και εποπτείαν της κυρίας Σούλτσε και με καθηγητάς του Ωδείου Αθηνών. Ο κ. Σούλτσε συνεννοήθη σχετικώς μετά της Αθήνας διαμένουσας διδος Κικής Κανούτα και εδήλωσεν ότι με την πραγμάτωσιν της αποφάσεως του δε θα ήθελεν μικράν επικουρίαν εκ μέρους του δήμου, την εύρεσιν κατάλληλου οικήματος και κατάλογον των εγγραφομένων μαθητών και μαθητριών [...] (*Θάρρος*, 07.12.1923).

Αρχές του 1924 αναγγέλλεται η σύσταση Ωδείου υπό την διεύθυνση του κ. Καλομοίρη, με απήχηση σε όλη την πόλη. Καταβάλλονται προσπάθειες για την ανεύρεση κτηρίου (*Θάρρος*, 10 & 11.02.1924). Στο Ωδείο θα διδάσκεται πιάνο, βιολί,

⁶⁵ *Αυτόθι*, σ. 141-144.

και φωνητική (*Θάρρος*, 12.02.1924), ενώ στις 17.02.1924, σύμφωνα με το φύλλο του *Θάρρους*, γίνεται η πρώτη σύσκεψη του Ωδείου, κατά την οποία ο Δήμος συμφωνεί να παρέχει συνδρομή της τάξεως των 20.000 δρχ.

Στο φύλλο της 26^{ης} και 27^{ης} Αυγούστου 1924 αναγγέλλεται η άφιξη του Μανώλη Καλομοίρη και το άνοιγμα του Ωδείου στις 3 Οκτωβρίου 1924. Το *Θάρρος* υπογραμμίζει την σπουδαιότητα του Ωδείου στην πόλη και την απουσία κάθε μουσικής κίνησης. Το Ωδείο Αθηνών θα αποστείλει τέσσερα πιάνο, τα ανάλογα βιολιά και μαντολίνα. Καθηγητής πιάνου διορίζεται ο κ. Γαϊτάνος και μια καθηγήτρια φωνητικής. Τα δίδακτρα ορίζονται σε 80-100 δρχ μηνιαίως και υπολογίζεται ότι θα εγγραφούν περί τα 120 παιδιά. Το Ωδείο στεγάζεται στη νεόδμητο οικία του Αθ. Παππά αντί 1.000 δρχ. ενώ αναγγέλλεται η άφιξη του Καλομοίρη και των καθηγητών της μουσικής για να τελέσουν τα εγκαίνια (*Θάρρος*, 27.09.1924). Τα εγκαίνια ορίζονται για το Σάββατο 4 Οκτωβρίου στις 11 π.μ.. Πρόεδρος του Ωδείου εκλέγεται ο Απ. Βαμβακάς, Γραμ.μ.ατέας ο Αλ. Χατζηγάκης, μουσικός επόπτης ο Φιλ. Χρηστοδήμος και μέλη οι Π. Χατζηγάκης, Γ. Κανούτας, Γ. Σταμουλάκης, Αντ. Ιακωβάκης, Ευαγγ. Τανός, Β. Ιακωβάκης, Απ. Βλιτσάκης, Δ. Νακόπουλος (*Θάρρος*, 04.10.1924).

Το *Θάρρος* επαινεί τις προσπάθειες του Ωδείου, τα οποία είναι κατάλληλο για την διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Φοιτούν σε αυτό 60 μαθητές από 12-20 ετών και διδάσκεται πιάνο, βιολί, μαντολίνο, κιθάρα και μονωδία. Καθηγητής του βιολιού είναι ο κ. Περιστερής και του πιάνου ο κ. Γαϊτάνος. Καθηγήτρια μονωδίας η διδα Αλεξ. Τάντη. Το Ωδείο διαθέτει ένα πιάνο και αναμένονται άλλα δυο, 10 βιολιά, 10 μαντολίνα και κιθάρες (*Θάρρος*, 29.10.1924). Ο κ. Περιστερής μάλιστα, εκτός της δραστηριότητας του μέσα στο Ωδείο, παραδίδει μαθήματα βιολιού και κατ' οίκον (*Θάρρος*, 22.11.1924).

Το *Θάρρος* παρατηρεί ότι χρειάζονται στη πόλη επαγγελματίες μουσικοί και όχι ερασιτέχνες οργανοπαίκτες. Στο Ωδείο θα πρέπει να βρεθεί τρόπος της δωρεάν έστω μουσικής διαμορφώσεως επαγγελματιών μουσικών, αφού μάλιστα υπάρχει διάθεση η μουσική να γίνει βιοποριστικό επάγγελμα (*Θάρρος*, 10.01.1926).

Μαθήματα βιολιού ανεξάρτητα από το Ωδείο πληροφορούμαστε ότι παρέδιδε και κάποιος βιολιτζής ονόματι Γεώργιος Δαγιάσης, τελειόφοιτος Ωδείου Αθηνών και στον «Πανελλήνιον» δίνονται οι σχετικές πληροφορίες για τα μαθήματα του (*Θάρρος*, 06.06.1927).

Παράλληλα καταχωρούνται διαφημίσεις κατασκευής και πώλησης μουσικών οργάνων. Ο Δημήτριος Καρύδας για παράδειγμα είναι ένα κατασκευαστής και επισκευαστής μουσικών οργάνων της εποχής που από την Αθήνα εγκαταστάθηκε στα Τρίκαλα, επί της οδού 25^{ης} Μαρτίου. Στο μαγαζί του πωλούνται όλα τα έγχορδα όργανα, όπως και τα εξαρτήματα τους και χορδές λιανικής και χονδρικής (Θάρρος,22.07.1927).

Τον Ιούνιο του 1928 το Θάρρος πληροφορεί τους ενδιαφερόμενους ότι η κ. Ευρυδίκη Χατζοπούλου παραδίδει ιδιωτικά μαθήματα πιάνου, ενώ ο κ. Μπέμπης Δευτεραίος μαθήματα βιολιού (Θάρρος,27.06.1928).

Άλλος ένας μουσικός που ήρθε στα Τρίκαλα για δυο μόνον ημέρες για να επιδιορθώσει και να κουρδίσει τα μουσικά όργανα των αστών, είναι ο κ. Ηρ. Βιανέλλι του Εθνικού Ωδείου Αθηνών, (Θάρρος,15.07.1929).

Αναγγέλλεται η ίδρυση Ωδείου τον Σεπτέμβριο του 1930, εάν ο Δήμος Τρικκαίων αυξήσει την επιχορήγησή του και εάν ο αριθμός των εγγεγραμμένων μαθητών και μαθητριών είναι επαρκής (Θάρρος,28.05.1930).

Στις αρχές του 1931, άλλη μια καθηγήτρια μουσικής παραδίδει (ιδιωτικά) μαθήματα πιάνου και βιολιού στα Τρίκαλα, η κ. Λάσκαρη που με τον άνδρα της δίνει κατά καιρούς διάφορες συναυλίες στην πόλη (Θάρρος,10.03.1931).

Το Θάρρος δημοσιεύει ένα άρθρο για το Ωδείο της πόλεως. Κάθε προσπάθεια σύστασής του αναβάλλεται και χωρίς την συνδρομή του Δήμου είναι αδύνατη η πραγματοποίηση του σχεδίου αυτού. Δεν πρόκειται περί μεγάλης δαπάνης, 60-70.000 δρχ ετησίως θα ήταν ικανή να στηρίξει την δράση αυτή (Θάρρος,10.06.1931).

Την ίδια περίοδο οι επαφές μεταξύ Λάσκαρη και Καλομοίρη για την ίδρυση παραρτήματος Εθνικού Ωδείου Αθηνών στα Τρίκαλα γίνονται εντατικότερες (Θάρρος,11.06.1931). Εν τω μεταξύ, ο κ. Μπαρόνε αναγγέλλεται ότι θα παραμείνει μια διετία ακόμη στα Τρίκαλα και παραδίδει μαθήματα πιάνου, βάση των τελευταίων μεθόδων του Ωδείου Νεαπόλεως και Μιλάνου (Θάρρος,05.08.1931).

Το ζεύγος Λάσκαρη καταφθάνει στα Τρίκαλα αρχές Σεπτεμβρίου από την Αθήνα για την έναρξη του παραρτήματος Αθηνών. Η έναρξη των εγγραφών είναι στις 15 Σεπτεμβρίου και των μαθημάτων μέσα στο φθινόπωρο (Θάρρος,19 & 20.08.1931).

Στα τέλη του 1931, ένα άλλος μουσικός(δεν αναφλερεται όνομα) παραδίδει μαθήματα βιολιού, μαντολίνου, κιθάρας, φλάουτου]και σολφέζ κατ' οίκον και ιδιαιτέρως. Μηνιαία δίδακτρα 100 δρχ. Πληροφορίες δίνονται στο ζαχαροπλαστείο του κ. Μέγα και Γεωργίου (Θάρρος,28.10.1931).

Το 1932 μαθήματα μουσικής κατ' οίκον παραδίδει και η κ. Ίντα Γιόσσα του Ωδείου Νεαπόλεως (πιάνο) και ο κ. Ραφαήλ Γιόσσα (βιολί, κιθάρα, μαντολίνο) (Θάρρος, 08.09.1932), ενώ αρχές του 1934, τη διεύθυνση του Ωδείου αναλαμβάνει ο κ. Γιόσσας, όπως υποσχέθηκε στον νέο δήμαρχο κ. Θεοδοσόπουλο (Θάρρος, 01.02.1934).

Τον Οκτώβριο του 1934 ανακοινώνεται η ίδρυση Ωδείου ως *Εθνικό Ωδείο Αθηνών παράρτημα Τρικάλων*, υπό την διεύθυνση της κυρίας και του κυρίου Ραφαήλ Γιόσσα. Την γενική διεύθυνση έχει ο Διευθυντής του Ωδείου Αθηνών κ. Καλομοίρης (Θάρρος, 08.10.1934), με έναρξη από τις 20 Οκτωβρίου (Θάρρος, 26.10.1934).

Τον Μάιο του 1935 ο Καλομοίρης επισκέπτεται το Ωδείο Τρικάλων, όπως επίσης και τον Δήμαρχο της πόλης για να συζητηθεί η ανασύσταση της Φιλαρμονικής. Ο Δήμαρχος υπόσχεται μηνιαία επιχορήγηση στο παράρτημα του Ωδείου στα Τρίκαλα, εφόσον αυτό αναλάβει την εκμάθηση οργάνων σε εκείνους που επιθυμούν να μετάσχουν της Φιλαρμονικής (Θάρρος, 07.05.1935).

Το ΔΣ της ΕΦΕΤ επισκέφτηκε τον Δήμαρχο στις 26 Σεπτεμβρίου 1935 και τόνισε την ανάγκη ανασύστασης της Φιλαρμονικής, ενώ εξέφρασε τις ανησυχίες της για την δέσμευση του Δημάρχου στη συντήρηση του Ωδείου, το οποίο απαιτεί προσωπικό τριών τουλάχιστον καθηγητών και δαπάνες άνω των 500.000 δρχ τον χρόνο. Για την ανασύσταση της Φιλαρμονικής «ουδάλως κωλύεται η μουσική μόρφωση των ήδη ελαχίστων μαθητών πιάνου (μετά την αναχώρησιν του κ. Γιόσσα), καθ' οδόν ο καθηγητής πιάνου στην Καρδίτσα κ. Μπαρόνε θέλει να παραδίδει τακτικότερα μαθήματα ερχόμενος στα Τρίκαλα επί τούτου» (Θάρρος, 27.09.1935). Εξάλλου ο κ. Μπαρόνε βρισκόταν συχνά στα Τρίκαλα, αφού παρέδιδε και ιδιωτικά μαθήματα πιάνου δυο φορές την εβδομάδα (Θάρρος, 08.10.1935).

Τον Μάιο του 1936 δίνεται υπό του τμήματος πιάνου του Ωδείου Τρικάλων, υπό των μαθητών και των μαθητριών του καθηγητή Μπαρόνε, συναυλία με εκλεκτό πρόγραμ.μ.α, στο οποίο λαμβάνουν μέρος και μαθητές από την Καρδίτσα. Σε κριτική άρθρου του Θάρρους της στήλης «Από Ημέρας εις Ημέραν», ο αρθογράφος ΑΣΗΜ. γράφει για την περιφρόνηση που έδειξαν οι ιθύνοντες για τα ελληνικά έργα και την επιλογή κομ.μ.ατιών που ήταν δύσκολο να εκτελεστούν από παιδιά και να προσληφθούν από το «αμαθές κοινόν» (Θάρρος, 31.05.1936).

Εν τω μεταξύ στην πόλη έχει φτάσει χορδιστής πιάνων, γνωστός στην Ελλάδα, στην Αίγυπτο, στη Συρία και στην Παλαιστίνη, ο Άγγελος Κωνσταντινίδης (Θάρρος, 02.05.1936).

Το καλοκαίρι του 1936 μαθαίνουμε για τις εξετάσεις στο Ωδείο Τρικάλων υπό του διευθυντού του κ. Μπαρόνε και μουσικούς από το Ελληνικό Ωδείο Βόλου κ. Β. Κόντη (Διευθυντή) και την κ. Κική Κόντη (καθηγήτρια) (Θάρρος, 13.06.1936).

Τον Ιούνιο του 1937 γίνεται η 1^η Μαθητική Συναυλία στις 4.30 μ.μ. των μαθητών του τμήματος βιολιού, μαντολίνου, κιθάρας του Ωδείου Τρικάλων & Καρδίτσας, με τη συμ.μ.ετοχή της χορωδίας των ανδρών της ΕΦΕΤ και 30 εκτελεστών, υπό την διεύθυνση του Μ. Παναγόπουλου (Θάρρος, 21.05.1935). Μάλιστα οι προχωρημένοι μαθητές του τμήματος πιάνου, με την συμ.μ.ετοχή μαθητών από το Ωδείο Καρδίτσας, υπό τον καθηγητή Μπαρόνε, έδωσαν συναυλία και στο «Ρεξ» με δύσκολο πρόγραμ.μ.α που εκτελέστηκε με μεγάλη επιτυχία (Θάρρος, 23.05.1935).

Στις αρχές Ιουνίου του 1940 πληροφορούμαστε ότι «θα γίνη εμφάνισης των μαθητών του ενταύθα ωδείου, κατά την οποίαν μαθηταί και μαθήτριαι θα εκτελεσουν διάφρα μουσικά τεμάχια και ασκήσεις» (Θάρρος, 24.05.1940). Η επίδειξη του τμήματος πιάνου, υπό τη διεύθυνση του κ. Μπαρόνε μαθαίνουμε ότι ήταν επιτυχής και το ίδιο το τμήμα επιδεικνύει μεγάλη αποδοτικότητα (Θάρρος, 28.05.1940).

2.4. Τα Χοροδιδασκαλεία

Μετά την απελευθέρωση, οι Τρικαλινοί διοργάνωναν κοσμικές συγκεντρώσεις στα σαλόνια της αστικής τάξης, όπου χορεύονταν ευρωπαϊκοί χοροί, τους οποίους μάθαιναν από τις επαφές τους με ανάλογες οικογένειες, κυρίως της Αθήνας. Το βάλς κυριαρχούσε και ακολουθούσαν η πόλκα, η μαζούρκα, οι καντρίλιες και αργότερα το ταγκό, το τσάρλεστον το φοξτροκ κλπ. Ο Νίκος Μύσης είναι ο πρώτος γνωστός χοροδιδάσκαλος των Τρικάλων που παρέδιδε μαθήματα χορού, ενώ τη δεκαετία 1910-1920 συναντάται το όνομα ενός άλλου χοροδιδασκάλου του κ. Γεωργίου Σκούρτη που έχει το χοροδιδασκαλείο του στο ισόγειο του καφενείου «Αθήναι», επί της οδού Ηπείρου. Η παράδοση των μαθημάτων γινόταν συνήθως τα απογεύματα. Από τις 6-8 μ.μ. και από τις 9-11 μ.μ.. Ως μουσικό όργανο χρησιμοποιούταν το πιάνο. Τα πρωινά οι χοροδιδάσκαλοι έδιναν μαθήματα κατ' οίκον στις εύπορες οικογένειες της πόλης. Στους χώρους των χοροδιδασκαλείων

υπήρχαν και μουσικοί δάσκαλοι που παρέδιδαν μαθήματα μαντολίνου και κιθάρας, όπως ο κ. Πανταζόπουλος.⁶⁶

Από το 1920 έως το 1940 παρατηρείται άνθιση των χοροδιδασκαλείων και της μουσικής παιδείας ακόμη και στα λαϊκά στρώματα, ειδικά του μαντολίνου και της κιθάρας. Πόλκες, μαζούρκες και καντρίλιες και λίγο αργότερα το ζωνρό τσάρλεστον και το φοξτροπήταν χοροί που ξετρέλαναν τους νέους. Το 1924 δυο Τρικαλινοί χοροδιδάσκαλοι ο Ευαγ. Χατζής και ο Δημ. Πάσχου συγκροτούν άλλο ένα χοροδιδασκαλείο και παραδίδουν μαθήματα με «[...] δίδακτρα συγκαταβατικά, διδασκαλία μεθοδική, εκμάθισης τάχιση και αρτία[...]» (Θάρρος, 26.09.1924).

Το 1926 εμφανίζεται άλλος ένας χοροδιδάσκαλος ο Δημ. Φωτόπουλος, ο οποίος την παραμονή της Πρωτοχρονιάς του 1926 διοργάνωσε έναν μεγάλο χορό στην αίθουσα του καφενείου «Αθήναι». Η διαφήμιση μάλιστα λέει ότι θα χορευτούν όλοι οι νεώτεροι χοροί και ο χορός της μόδας τσάρλεστον (Θάρρος 30.12.1926).

Το 1928 εμφανίζεται και άλλος δάσκαλος χορού, ο Δημ. Σαφαρόπουλος που για αίθουσα χορού χρησιμοποιεί το «Καφενείο του Μπαλοκώστα» στην οδό Λαρίσης. Το «Καφενείο Μπαλοκώστα» μετατράπηκε σε «Αίγλη» το 1929, της οποίας τα εγκαίνια έγιναν στις 13 Ιουλίου (Θάρρος, 11.07.1929).

Άλλοι χοροδιδάσκαλοι που άφησαν εποχή ήταν οι Νίκος Θανόπουλος, Χαϊμάκης Πισσών και Σολομών Πισσών. Αυτοί μάλιστα τον Μάρτιο του 1926 διοργάνωσαν αποκριάτικο χορό που διαφημίστηκε δεόντως στο Θάρρος με «πλήρης τζαζ μπαντ».⁶⁷

Ο χορός, που περισσότερο οι νέοι ξετρελαίνονταν, ήταν ένας τρόπος κατάλυσης των κοινωνικών τάξεων. Μέσα στις αίθουσες οι νέοι χόρευαν με ταλέντο, με ομορφιά, με νιάτα. Αυτή η επιθυμία για χορό κράτησε δυο δεκαετίες όπως επίσης και η μόδα/συνήθεια της καντάδας. Περιπλανώμενοι μουσικοί στα σοκάκια της πόλης με μαντολίνα και κιθάρες γέμιζαν μουσικά τα βράδια της πόλης. Παράλληλα εμφανίστηκε και το μπουζούκι, περιθωριακό στην αρχή, σε κάποια κουτούκια της πόλης. Εξάλλου ο Τσιτσάνης, γέννημα των Τρικάλων, ξεκίνησε από περιθωριακός συνθέτης της εποχής για να φτάσει να γίνει μεγάλος αναγνωρίσιμος καλλιτέχνης.⁶⁸

Περνώντας στην επόμενη δεκαετία, στις αρχές του 1930, ο Σολομών Πισσών έχει χοροδιδασκαλείο στα Εβραϊκά, επί της οδού Βενιζέλου (Κονδύλη) στο

⁶⁶ Κατσόγιαννος, Ν.,ό.π., σ. 124.

⁶⁷ Αυτόθι, σ. 127.

⁶⁸ Αυτόθι, σ. 126-127.

καφενείο«Καπρίς», υπό την διεύθυνση του Γεωργίου Μάη (Θάρρος, 04.01.1930).Μετά από δυο χρόνια ανοίγει χοροδιδασκαλείο ο ΌθωνΓριβαζάς από την Κέρκυρα στο καφενείο «Τα Ωραία Τρίκαλα», επί της 25^{ης} Μαρτίου. Γράφει το Θάρρος στις 11.11.1931 «[...] ο κύριος Γριβαζάς θα λανσάρει τον νεότατων χορόνΚουβάν – Ρούμπα. Η διδασκαλία θα γίνεται γενομένης εγκατ. Ραδιογραμ.μ.οφώνου τελευταίου συστήματος [...]»

Το 1935 ο Σολομών Πισσών φεύγει από το «Καπρίς» και εγκαθίστανται στον πρώην χοροδιδασκαλείο του ΌθωναΓριβαζά. Το 1939 εμφανίζεται στην πόλη, άλλος ένας χοροδιδάσκαλος, ο Χάιμ, αδελφός του Σολομών που αλλάζει το όνομα του σε Πέτρος Αργυρακόπουλος, επειδή παντρεύτηκε μια Ιταλίδα. Η εκμάθηση των χορών γίνεται με συνοδεία πλέον γραμ.μ.οφώνου (Θάρρος, 3.11.1939).Το 1940 η πατρίδα καλεί τους νέους στον πόλεμο και τα χοροδιδασκαλεία ουσιαστικά κλείνουν το ένα μετά το άλλο.

Μετά την Κατοχή και τον Εμφύλιο, οι καταστάσεις έχουν αλλάξει. Τα χοροδιδασκαλεία έχουν χαθεί. Νέοι χοροί εμφανίζονται όπως η ρούμπα, σάμπα, τσατσα, σουίνγκ κλπ., που οι Τρικαλινοί τους μαθαίνουν στα πάρτι όλων των τάξεων. Το μόνο ποτό που σερβίρεται πλέον στα πάρτι είναι το βερμούτ που στις δεκαετίες 1940-1960 καθιερώνεται ως το ποτό της διασκέδασης. Η πρώτη σχολή μπαλέτου εμφανίζεται στα τέλη της δεκαετίας του '70 και είναι της κυρίας Αθηνάς Παλαιολόγου.⁶⁹

2.4.1. Τα Χοροδιδασκαλεία μέσα από το Θάρρος (1920-1940)

Το πρώτο χοροδιδασκαλείο που συναντά κανείς στο Θάρρος την περίοδο 1920-1940 είναι οι παραδόσεις μαθημάτων όλων των ευρωπαϊκών χορών του κ. Μιχάλη Τσερκέλ και Ζερβόπουλου, «δια της γαλλικής μεθόδου κατ' οίκον και στο χοροδιδασκαλείο», από τις 8-10μ.μ. (Θάρρος, 09.02.1921).

Τον Οκτώβριο του 1922, στο καφενείο του Καταφυγιώτου, λειτουργεί από τις 26.10.1922, χοροδιδασκαλείο υπό τη διεύθυνση του χοροδιδασκάλου Σολομώντα Πισσών. «Χορεύονται και διδάσκονται μελωδικότατα πάντες οι χοροί, παλαιοί και νέοι», ενώ παραδίδονται και μαθήματα για τις οικογένειες κατ'οίκον» (Θάρρος, 25.10.1922).

⁶⁹ *Αυτόθι*, σ. 129.

Από την 26^η Σεπτεμβρίου 1924 αρχίζουν τα μαθήματα χορού στο Καφενείο Καταφυγιάτου. Διδάσκονται οι εξής χοροί: φοξ-τροκ, μπλου – φοξ, ουανστεπμοντερν, ζιρα, τανγκό, μανιέρν και ιζαέ. Οι ώρες διδασκαλίας είναι από τις 6 μ.μ. έως τις 11.30 μ.μ. υπό των χοροδιδασκάλων Ε. Χατζή και Δημ. Πάσχου με «δίδακτρα συγκαταβατικά» (Θάρρος, 24.09.1924).

Επίσης χορός εξασκήσεων οργανώνεται και στην αίθουσα του Ωδείου με συνοδεία πιάνου και βιολιού, όπως πληροφορεί το φύλλο του Θάρρους στις 07.12.1924, για την ίδια ημέρα στις 2 μ.μ..

Οι χοροδιδάσκαλοι στις αρχές του 1926 φαίνεται πως δραστηριοποιούνται πολλάκις. Έτσι διοργανώνεται χορευτική συγκέντρωση της Ακαδημίας χορού του Ν. Θανόπουλου (Θάρρος, 12.01.1926) και μέγας οικογενειακός χορός από τις 10 μ.μ. μέχρι πρωίας από την Ακαδημία Χορού Πισσών με τζαζ μπαντ (Θάρρος, 16.01.1926). Μάλιστα η Ακαδημία Χορού του Θανόπουλου διοργάνωνε χορευτικές συγκεντρώσεις κάθε Τρίτη, Πέμπτη και Κυριακή στις 6 μ.μ., ενώ παρέδιδε και μαθήματα χορού (Θάρρος, 14.01.1926). Η τζαζ μπαντ του Πισσών έπαιζε κάθε βράδυ από τις 10 μ.μ. στο Καφενείο του Μπαλοκώστα (Θάρρος, 13.02.1926).

Το 1926 είναι μια χρονιά κατά την οποία η χορευτική μανία που έχει πιάσει τους Τρικαλινούς, μικρούς, μεγάλους, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, σε όλες τις κοινωνικές τάξεις είναι έντονη. Για το θέμα αυτό γράφουν στο Θάρρος δυο πολίτες με εντελώς αντίθετες απόψεις. Ο ένας υποστηρίζει ότι είναι επικίνδυνο για τις γυναίκες να μαθαίνουν χορούς και μάλιστα θα πρέπει να χορεύονται αποκλειστικώς οι ελληνικοί και όχι οι ξένοιαν και πλέον προτιμούνται, ενώ ο άλλος κατηγορεί τον πρώτο για οπισθοδρόμηση και αναχρονισμό (Θάρρος, 11.02.1926).

Η Ακαδημία Χορού του κ. Θανόπουλου διοργανώνει αποκρίατικο χορό μεταμφιεσμένων και μη (Θάρρος, 07.07.1926), ενώ την Κυριακή 14 Μαρτίου δίνονται δυο χοροί, ένας απογευματινός 6-9 μ.μ. και ένας εσπερινός από τις 10 μ.μ. μέχρι πρωίας (Θάρρος, 16.03.1926). Οι οικογενειακές χορευτικές συγκεντρώσεις του κ. Θανόπουλου συνεχίζονται στις 4, 8, 11 Απριλίου (Θάρρος, 04.04.1926), ενώ η Ακαδημία Χορού του Χαϊμάκη Πισσών συνεχίζει τις χορευτικές συγκεντρώσεις κάθε Πέμπτη, Σάββατο και Κυριακή (Θάρρος, 09.04.1926). Στο τέλος του 1926 λειτουργεί νέα σχολή χορού υπό του χοροδιδασκάλου Δημ. Φωτόπουλου και πάλι στο καφενείο του Μπαλοκώστα. Η Σχολή λειτουργεί τέσσερις φορές την εβδομάδα από τις 6 μ.μ. έως τις 9 μ.μ. και διδάσκονται οι χοροί φοξτροκ, μπλουφοξ, ταγκό, βαλς ιζίτασιόν,

τσάρλεστον. Ο κ. Φωτόπουλος αναλαμβάνει και κατ' οίκον διδασκαλία με τέλειο γραμ.μ.όφωνο και πλάκες (Θάρρος,04.& 10.12.1926). Το χοροδιδασκαλείο του Φωτόπουλου λειτουργεί κατόπιν επί της οδού Ασκληπιοῦ (Θάρρος, 13.01.1927).

Το 1927 φαίνεται πως έμφαση δίνεται από τις ακαδημίες χορού, τόσο του Πισσών, όσο και του Φωτόπουλου στο τσάρλεστον, το οποίο γίνεται μόδα και στα Τρίκαλα (Θάρρος, 20.01.1927). Μάλιστα ο Φωτόπουλος παραδίδει μαθήματα τσάρλεστον στο «Αθήναι» (Θάρρος,23.01.1927), ενώ ο Πισσών διοργανώνει χορό με τσάρλεστον στην αίθουσα του καφενείου Μπαλοκώστα (Θάρρος,29.01.1927).

Η διάθεση για χορό είναι τόσο διάχυτη, που δεν λείπουν ούτε οι διαφημίσεις για παπούτσια χορού: «Πέδιλα τσάρλεστον Κιρκασίας κατασκευής εις όλα τα νούμερα πωλούνται στο κατάστημα του Παύλου Σχοινά» (Θάρρος, 20.05.1927).

Πλέον, ο κ. Πισσών συνεχίζει τα μαθήματα χορού στο Καφενείο Μπαλοκώστα, υπό τη συνοδεία όχι ζωντανής μουσικής, αλλά γραμ.μ.οφώνου (Θάρρος, 11.09.1927 & 03.11.1927), ενώ στα εγκαίνια της νέας σαιζόν τιμά την εκδήλωση του και η Φιλαρμονική (Θάρρος,06.11.1927). Οι τιμές είναι 200 δρχ για τους κυρίους και 150 δρχ για τις κυρίες (Θάρρος, 04.12.1927).

Νέος χοροδιδάσκαλος εμφανίζεται μέσα από τις σελίδες του Θάρρους τον Νοέμβριο του 1928, ο κύριος Δημήτριος Σαραφόπουλος που παραδίδει μαθήματα στο καφενείο του Μπαλοκώστα, καθημερινά από τις 7 έως τις 11 μ.μ. (Θάρρος,21.11.1928).

Πληροφορούμαστε επίσης ότι στην περιοχή Λιβάδια λειτουργεί Ντάνσινγκ όπου χορεύονται άπαντες οι ευρωπαϊκοί χοροί κάθε απόγευμα με τη συνοδεία δυο φωνογράφων (Θάρρος, 19.08.1929).

Ο κ. Πισσών συνεχίζεται το 1930 την παράδοση μαθημάτων χορού, με φοξτροκ, φοξαγγλαί, ταγκό, μπλουζ, βαλς, εξιτασιόν κλπ. (Θάρρος, 02.01.1930).

Στα τέλη του 1931 εγκαθίσταται στην πόλη, ο καθηγητής χορού Όθων Τριβιζάς από την Κέρκυρα, ο οποίος παραδίδει μαθήματα στην ευρύχωρη υπόγεια σάλα του καφενείου «Ωραία Τρίκαλα». Λανσάρει τον νεότερο χορό Κούβα-Ρούμπα. Αναλαμβάνει μαθήματα κατ' οίκον (Θάρρος, 10.11.1931). Κάθε Πέμπτη και Σάββατο 7μ.μ. – 1π.μ. και Κυριακή από 5μ.μ.-1π.μ., ο Τριβιζάς διοργανώνει χοροεσπερίδες, με σκοπό την υποστήριξη μιας μόνιμης Ακαδημίας χορού στην πόλη (Θάρρος, 26.11.1931).

Το 1935 ξαναβρίσκουμε τον κ. Σολομών Πισσών να παραδίδει μαθήματα χορού (Θάρρος,05.12.1935). Δυο χρόνια μετά, ο ίδιος ανοίγει σχολή χορού στην οδό

Αθανασίου Διάκου, έναντι του εργοστασίου του Αρ. Σταμουλάκη. Η λειτουργία ξεκινά την Κυριακή 12 Δεκεμβρίου από την 1 μ.μ. μέχρι τα μεσάνυχτα (Θάρρος,11.12.1937). Το 1938 η Σχολή του βρίσκεται στην οδό Στουρνάρα για ταχεία εκμάθηση όλων των ευρωπαϊκών χορών και κατ' οίκον (Θάρρος,10.11.1938).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΣΤΕΚΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Μετά την απελευθέρωση, με την *Συνθήκη του Βερολίνου* το 1878, η Θεσσαλία παραχωρήθηκε στην Ελλάδα. Ωστόσο η τελική ελληνοτουρκική συμφωνία υπογράφηκε το 1881. Ο ελληνικός στρατός ελευθέρωσε τα Τρίκαλα και την Καρδίτσα το 1881, προχώρησε προς τη Λάρισα και στις 2 Νοεμβρίου μπήκε στο Βόλο.

Η Θεσσαλία ήταν μια περιοχή αγροτική, κτηνοτροφική και γενικά συντηρητική και οπισθοδρομική σε πολλά πράγματα, μέχρι τον 20^ο αιώνα που άλλαξαν κάπως τα πράγματα. Λίγα αγροτόπαιδα που κατάφεραν να σπουδάσουν, συνειδητοποιούν τη θέση τους και ζητάνε τα δίκια τους. Στους πρώτους αστούς θα πρέπει να προστεθούν και τα άτομα που εκπροσωπούν τις αρχές του τόπου, αλλά και οι νέοι τσιφλικάδες.⁷⁰

Το 1907 ιδρύεται ο *Γεωργικός Σύνδεσμος* Τρικάλων, με σκοπό την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών. Την ίδια εποχή πολλοί Θεσσαλοί μεταναστεύουν στο Βουκουρέστι, στη Βιέννη και στην Αίγυπτο και όταν γυρίζουν κουβαλούν νέες ιδέες. Αρχίζει σιγά σιγά ν' αναπτύσσεται η αστική τάξη. Οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών κατεβαίνουν στις πόλεις και πολλοί ασχολούνται με το εμπόριο, αναπτύσσουν την τυροκομία, ενώ οι γυναίκες υφαίνουν και πουλούν αυτά που φτιάχνουν στα παζάρια. Στον τρόπο ζωής η αστική τάξη μιμείται τους μεγαλογαιοκτήμονες και αποτελείται κυρίως από εμπόρους και επιστήμονες. Παράλληλα όμως η αστική τάξη αναπτύσσει και μια κοινωνική βάση που βοηθάει στην αφύπνιση των αγροτών κολίγων.⁷¹ Η ίδια συχνάζει σε κοσμικά μέρη, στα οποία συγκεντρώνεται η καλλιτεχνική κίνηση της πόλης. Σε πολλές περιπτώσεις η αστική τάξη δεν διασκεδάζει απομονωμένη, αλλά με την συντροφιά ατόμων της λαϊκής τάξης, που καταφέρνουν να έχουν το αντίτιμο να πληρώσουν και αυτοί για την ψυχαγωγία τους, παρακολουθώντας μια οπερέτα, μια επιθεώρηση και μια συναυλία.

⁷⁰ Κατσόγιαννος, Ν., *ό.π.*, σ. 81.

⁷¹ Κλιάφα, Μ., *Θεσσαλία 1881-1981*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1983, σσ. 10-12 & 45.

3.1. Καφεενεία

Στα Τρίκαλα δεν υπήρχαν κέντρα διασκέδασης ή μεγάλες αίθουσες. Οι χοροί, οι συναυλίες και οι θεατρικές παραστάσεις γίνονταν στις αίθουσες των μεγάλων καφεενείων που ήταν τα στέκια των αστών. Στα Τρίκαλα, πέρα από τα λίγα κοσμικά στέκια, υπήρχαν πλίθινα σπίτια, τα περισσότερα με χαγιάτι, ενώ η αγορά ήταν γεμάτη παράγκες και φτωχικούς καφενέδες.⁷²

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται η μουσική διασκέδαση και η καλλιτεχνική κίνηση στα καφεενεία της εποχής, στα στέκια τόσο των αστών, όσο και των λαϊκών τάξεων, την εικοσαετία 1920-1940.

3.1.1. «Εθνικόν / Βασιλικόν»

Τα πρώτα νέα οικοδομήματα εμφανίζονται με το νέο σχέδιο της πόλης το 1885 και ένα από τα πρώτα κοσμικά καφεενεία ήταν το «Εθνικόν», που αλλάζει όνομα στα χρόνια του Διχασμού και γίνεται «Βασιλικόν». Είναι το καφεενείο που συγκεντρώνει την τρικαλινή διανοήση της εποχής. Στα τέλη της δεκαετίας του '20, το «Βασιλικόν» βρίσκεται υπό την διεύθυνση του Πέτρου Γκαΐλα, μέχρι το 1937. Ο Γκαΐλας το 1929 έκανε μια γενική ανακαίνιση στη διαρρύθμιση για να μπορεί να εξυπηρετεί μέχρι και 60 άτομα. Συγχρόνως ανακαινίζεται και το «Εθνικόν», υπό τη διεύθυνση του Βλαχοδήμου που φέρει και την ονομασία «Κέντρον». Το «Εθνικόν» έχει δυο παράλληλες αίθουσες. Στην αίθουσα του καφεενείου μπορεί να εγκατασταθεί κινηματογράφος και θεατρική σκηνή, ενώ δίπλα βρίσκεται το εστιατόριο (Θάρρος, 23.08.1929). Σε αυτό το στέκι θα εμφανιστεί για πρώτη φορά ο θρυλικός Αττίκ.⁷³

Το «Εθνικόν» στη δεκαετία του 1930 θα εφοδιαστεί με ραδιόφωνο και οι θαμώνες απολαμβάνουν εκεί τις πιο εκλεκτές όπερες του κόσμου (Θάρρος, 01.07.1936). Το 1939 το εστιατόριο «Κέντρον» διευθύνεται από τον Κέμο και το «Εθνικόν» από τους αδελφούς Τσιτσάνη.⁷⁴

Μάλιστα στο «Κέντρον» εμφανίστηκε κινέζικο βαριετέ 12 ατόμων με εξωτικά τραγούδια, χορούς και ακροβατικά νούμερα, πρωτοποριακό για την εποχή, που έκαναν αίσθηση στο τρικαλινό κοινό (Θάρρος, 14.11.1935), ενώ λίγο μετά τα

⁷² Κατσόγιαννος, Ν., *ό.π.*, σ. 81.

⁷³ *Αυτόθι*, σ. 85.

⁷⁴ *Αυτόθι*, σ. 86.

Χριστούγεννα του 1935, εμφανίστηκε ο θίασος βαριετέ της κ. Νικολαΐδου με ωραία, πρωτότυπα νούμερα, χορό, ακροβασίες, μουσική, τραγούδια και κωμικά σκετς, προς 10 δρχ. το εισιτήριο (*Θάρρος*, 27.12.1935).

Αναλυτικότερα και ξεκινώντας από το 1920: Τον Ιανουάριο του 1920 καταφθάνει στο «Βασιλικόν» μουσικός θίασος με πρώτο έργο την εξυπνότατη κωμωδία του Μπισσόν «Ο Υπνοβάτης». Ο θίασος έρχεται στην πόλη για να παίξει όλες τις επιθεωρήσεις με πολλή μουσική και χορό. Ωστόσο η πρεμιέρα έγινε «ενώπιων όχι τόσον πυκνού, λόγω της έκτακτης καιρικής μεταβολής, αλλ' εκλεκτού κοινού» (*Θάρρος*, 08.01.1920). Τον ίδιο μήνα δόθηκε παράσταση με τα «Ανάμεικτα Παναθήναια», με 25 «εκλεκτά, πεταχτά και επίκαιρα τραγούδια» (*Θάρρος*, 23.01.1920).

Στις 28 Ιανουαρίου 1920 παίζεται στο «Βασιλικόν» η χαριτωμένη ηθογραφία «Το Τζιώτικο ραβαΐσι», σε 3 Πράξεις, με 14 «πεταχτά τραγούδια» (*Θάρρος*, 28.01.1920) και ένα βιολίστα που παίζει πολύ γλυκά (*Θάρρος*, 30.01.1920). Ο θίασος όμως δεν έχει προσέλευση κοινού και αυτό – προειδοποιεί το *Θάρρος* - ενέχει τον κίνδυνο να μην έρχονται θίασοι στα Τρίκαλα (*Θάρρος*, 01.02.1920).

Στις Απόκριες του 1920, το «Βασιλικόν» φιλοξένησε μια παράσταση-επιθεώρηση με τίτλο το «Τρικαλινό Καρναβάλι», με «χορούς πεταχτούς και εκλεκτά νούμερα», ενώ έγινε χορός μεταμφιεσμένων και δόθηκε μεξικάνικος χορός από τον χορευτή κ. Ε. Βανδώρα (*Θάρρος*, 08.02.1920). Μετά την παράσταση του Βανδώρα, μετά τις 11 μ.μ. δηλαδή συνεχίστηκε ο χορός (*Θάρρος*, 09.02.1920).

Το «Βασιλικόν» δεν φιλοξενεί μόνο μουσικές παραστάσεις αλλά και Καραγκιόζη, στις παραστάσεις του οποίου εμπλέκεται και μουσική και τραγούδια. Έτσι στο φύλλο του *Θάρρους* στις 04.09.1920 διαφημίζεται η παράσταση του λαοφιλή Γεωργίου Κρανιώτη με την έξοχη, σπαρταριστή κωμωδία «Ο Μπαρμπαγιώργος Λόρδος και ο Καραγκιόζης δραγουμάνος», παράσταση που γνώρισε πολύ μεγάλη επιτυχία (*Θάρρος*, 05.09.1920). Λίγες μέρες μετά, δίνεται άλλη μια επιτυχημένη παράσταση Καραγκιόζη στο «Βασιλικόν» με τίτλο «Το Χανουμάκι» (*Θάρρος*, 09.09.1920).

Τον Σεπτέμβριο του 1923 εμφανίστηκε ο θίασος των Ελλήνων Ηθοποιών, φέρνοντας πολλά νέα τραγούδια και πρωταγωνίστρια την κ. Πίτσα Λάμπρου, με την επιθεώρηση «το Κουρέλι» και άλλες μουσικές παραστάσεις με πολύ μουσική και χορό (*Θάρρος*, 23.09.1923).

Το «Βασιλικόν» γίνεται πλέον «Εθνικόν» (Θάρρος, 15.06.1926) και φιλοξενεί παράσταση Καραγκιόζη με τίτλο «Το Διαζύγιον» (Θάρρος, 20.07.1926) και «Ο Καραγκιόζης γιατρός» (Θάρρος, 24.07.1926), ενώ λίγο αργότερα παίζεται η ελληνοτουρκική παράσταση Καραγκιόζη «Ο Πρόδρομος των αρματολών Κατσαντώνης και ο Μέγας βεζίρης της Ηπείρου» (Θάρρος, 31.07.1926). Οι παραστάσεις συνεχίζονται με τον караγκιοζοπαίχτη Αλέξανδρο και τα έργα «Οι τρομεροί ληστές Τσεκουραίοι» και «Η αποκεφάλιση του Εσσέτ πασά» (Θάρρος, 16.09.1926).

Το καλοκαίρι του επόμενου χρόνου, ο Καραγκιόζης δίνει νέες παραστάσεις στο «Εθνικόν», υπό τον караγκιοζοπαίχτη Αλέξανδρο, με το έργο «Βασιλεύς Κυδώνιος και η καταδίκη της Σταφύλης» (Θάρρος, 19.06.1927) και «Οι χαρτοπαίχται εις το μεικτόνδικαστήριον» (Θάρρος, 25.06.1927).

Στο «Εθνικόν» επίσης δίνεται συναυλία υπέρ της ανέγερσης Ηρώου Πεσόντων κατά τους πολέμους. Οι «ευγενείς ερασιτέχνες» - όπως τους χαρακτηρίζει το Θάρρος - κυρία Λ. Σακελλαρίου, σύζυγος του υποδιευθυντή της Εθνικής Τραπεζής παίζει πιάνο, η δίδα Κική Κανούτα βιολί και ο κ. Αντωνίου έδωσαν ένα κονσέρτο με μεγάλη επιτυχία (Θάρρος, 28 & 30.01.1928). Η συναυλία άνοιξε με το *Samentotou* Απελκai συγκίνησε (Θάρρος, 01.02.1928).

Τον Αύγουστο του 1929 το «Εθνικόν» ανακαινίζεται. Την διεύθυνση του αναλαμβάνει ο κ. Π. Γκαΐλας για να χωράει 600 άτομα και διαθέτει δύο σάλες. Στη σάλα του καφεeneίου εγκαθίσταται κινηματογραφική και θεατρική σκηνή, ενώ η δεύτερη σάλα προορίζεται για τους χορούς (Θάρρος, 23.08.1929).

Στα τέλη του 1929 δίνεται μουσική συναυλία των Θεσσαλών καλλιτεχνών βαρύτονου κ. Κώστα Λυμπεράκη και Φάνη Μιράνα. Στο πιάνο ο κ. Μεταλλινός με ελληνικά και ιταλικά τραγούδια, με συνθέσεις του Βέρντι, Ροσίνι, Τότσι, Ρόσλι, Σαμαρά, Ροΐδου και Χατζηαποστόλου και απαγγελία ποίησης (Θάρρος, 01.12.1929).

Ακολούθως αναγγέλλεται ότι τον Ιανουάριο του επόμενου χρόνου θα γίνει η χοροεσπερίδα του *Ταμείου Εκπαιδευτικής Πρόνοιας Δημοτικής Εκπαίδευσης* (Θάρρος, 24.12.1929), ο οποίος έγινε και σημείωσε μεγάλη επιτυχία. Ο κόσμος «*εχώρευεν με εξαιρετικήν διάχυσιν μέχρι των πρωινών ωρών*». Ο καθηγητής χορού εκ Βόλου, «*ζήσας επί μακρόν εις Παρισίου*», κ. Τσουκάτος, ήταν παρών και απένειμε επαίνους στην κυρία Άννα Μαλικιώση και τον κ. Κ. Κωτίκα για την χορευτική τους δεινότητα. Το ραδιόφωνο «*είχε συλλάβει εκ περιτροπής τους σταθμούς Βιέννης, Βουδαπέστης και Ρώμης*» (Θάρρος, 08.01.1930).

Αρχές του 1930 το «Εθνικόν» βάζει ραδιόφωνο και το *Θάρρος* επαινεί αυτή του την κίνηση. Υπάρχει και σχετικό πρόγραμ.μ.α που δημοσιεύεται στην εφημερίδα. Έτσι την Πέμπτη 16 Ιανουαρίου από τη μεγάλη σάλα του μουσικού Συλλόγου της Βιέννης μεταδίδεται το ορατόριο του Χέγκελ «Ο Ισραήλ εν Αιγύπτω» και μετά ευρωπαϊκοί χοροί και αποσπάσματα οπερέτων. Την Παρασκευή 17 Ιανουαρίου στις 9 μ.μ. μεταδίδονται αποσπάσματα συναυλιών του Σούμπερτ, Στράους και μετά η τζαζ μπαντ του σταθμού με 20 ευρωπαϊκούς χορούς (*Θάρρος*, 14.01.1930).

Στο «Εθνικόν» διοργανώνεται μέγας χορός υπέρ του Γυμναστικού Συλλόγου, υπό την προστασία του κ. Νομάρχου στις 22 Φεβρουαρίου (*Θάρρος*, 16.02.1930). Η χοροεσπερίδα διεξήχθη με μουσική μεγαφώνου που αντικατέστησε την ορχήστρα, η οποία δεν εμφανίστηκε καθόλου, διότι απεχώρησαν μερικοί μουσικοί. Ωστόσο πολλές κυρίες παρουσιάστηκαν με εξαιρετικές τουαλέτες (*Θάρρος*, 24.02.1930). Την 1^η Μαρτίου ανακοινώνεται ότι θα γίνει μέγας χορός του Μουσικού Συλλόγου (*Θάρρος*, 24.02.1930), ο οποίος έγινε και είχε εξαιρετική επιτυχία, με πλήρη τζαζ μπαντ εκ Βόλου, μπαλέτο που εκτέλεσε νούμερα, διάφορους χορούς με ειδικές αμφιέσεις, πρωτοφανείς ατραξιόν, έκτακτα κοτιγιόν κ.λπ. (*Θάρρος*, 05.03.1930).

Στο «Εθνικόν» έγινε και ο μέγας χορός της Ισραηλιτικής Κοινότητας Τρικάλων. Η μπάντα που έπαιξε διέθετε τους καλύτερους μουσικούς Τρικάλων και Λαρίσης, ενώ εξαιρετικός ήταν ο διάκοσμος υπέρ της ανέγερσης συναγωγής (*Θάρρος*, 15.03.1930). Ο χορός «εστέθη υπό πλήρους επιτυχίας» (*Θάρρος*, 17.03.1930).

Στο «Εθνικόν» γίνεται και ο Χορός του *Φιλόπτωχου Ταμείου* Τρικάλων από τις κυρίες κάθε ενορίας της πόλεως (*Θάρρος*, 14.02.1931). Ανακοινώνεται επίσης ο ετήσιος χορός αυτοκινητιστών: «*Πλήρης ορχήστρα, πιανίστας, βιολιστής, τζαζ μπαντ «εκ των αρίστων μουσικών των Αθηνών. Κατά τα διαλλείματα πλήρης απόδοση ραδιοσταθμών της Ευρώπης δια των δυο μεγαφώνων. Διακόσμηση πρωτοφανής, φωτισμός άπλετος. Λαχεία και δώρα αξίας που θα καταπλήξουν. Αφιξη και αναχώρηση χορευτών δια αυτοκινήτων διατιθέμενων υπό του Σωματείου»*» (*Θάρρος*, 07.03.1931).

Την δεύτερη ημέρα του Πάσχα του 1931 δίνεται χορός του Νομάρχη, προς ενίσχυση των πόρων του ταμείου του Σωματείου Αναπήρων και Θυμάτων πολέμου της πόλης των Τρικάλων (*Θάρρος*, 13.04.1931).

Αναγγέλλεται χορός στο «Εθνικόν» υπέρ του σχολικού ταμείου του Α΄ Δημοτικού Σχολείου, με σκοπό την ενίσχυση του ταμείου για την αγορά διδακτικών οργάνων Φυσικής Πειραματικής και Χημείας. Ο χορός διοργανώνεται υπό την

σχολική εφορεία του Α' Σχολείου (Θάρρος 05.02.1932), με μεγάλη επιτυχία (Θάρρος 15.03.1932).

Στα τέλη του 1932, το «Εθνικόν» αναγγέλλει τον 1^ο Ετήσιο Χορό του Εμπορικού Συλλόγου Τρικάλων στις 07.01.1933, όπου θα αφιχθεί ολόκληρη η μουσική μπάντα του Β' Σώματος Στρατού (Θάρρος, 23.12.1932). Ο χορός έγινε με επιτυχία (Θάρρος, 09.01.1933).

Το 1933, στο «Εθνικόν» γίνεται η αναγγελία του πρώτου χορού της χρονιάς. Πρόκειται για τον Β' Ετήσιο Χορό Αυτοκινητιστών Περιφέρειας Τρικάλων, με πλήρη ορχήστρα τζαζ μπαντ (Αράπης), σαξόφωνο, κορνέτα, πιάνο, βιολί, βιολοντσέλο (Θάρρος, 17.01.1933). Ο χορός είχε μεγάλη επιτυχία. Εχορεύθησαν τα τελευταία σουξέ όπως «Το γιλεκάκι που φορείς», «Σαν πιω κρασί» κ.λπ., μέχρι τις 7 το πρωί. Τον χορό τίμησε με την παρουσία του και ο νέος Νομάρχης κ. Παλαιολόγος (Θάρρος, 06.01.1933). Στο «Εθνικόν» επίσης αναγγέλλεται μεγάλη χοροεσπερίδα στις 18 Φεβρουαρίου και πάλι υπέρ του Φιλόπτωχου Ταμείου, υπό την προστασία των κυριών Τρικάλων (Θάρρος, 09.02.1933). Επίσης δόθηκε ο Χορός των Εργατών υπό των συντηρητικών, εργατικών οργανώσεων Τρικάλων, με μεγάλη επιτυχία και ζηλευτή τάξη, όπου εχορεύθη και το ιστορικό γαϊτανάκι (Θάρρος, 12.02.1933).

Αναγγέλλεται επίσης ο 1^{ος} ετήσιος χορός Καφεμαγειροϋπαλλήλων και Ζαχαροπλαστών στις 25 Μαρτίου 1933, υπέρ ενισχύσεως του ανασυσταθέντος σωματείου (Θάρρος, 14.03.1933). Αναγγέλλεται και ο ετήσιος χορός υπέρ βελτιώσεως των πόρων του Ταμείου των αναπήρων και θυμάτων πολέμου στις 17 Απριλίου (Θάρρος, 28.03.1933) και η συναυλία του Γυμνασίου προς ενίσχυση του σχολικού ταμείου με πλούσιο πρόγραμ.μ.α από τον Ραφαήλ Γιόσα (Θάρρος, 07.05.1933), η οποία έγινε με πολλή επιτυχία και τιμήθηκε από τον Μητροπολίτη (Θάρρος, 08.05.1933).

Το «Εθνικόν» ανακαινίζεται σύμφωνα με το φύλλο του Θάρρους στις 25.09.1933. Λίγες μέρες μετά αναγγέλλεται η άφιξη του Αττίκ στην πόλη για δυο παραστάσεις, με το συγκρότημα του (Θάρρος, 25.10.1933).

Το «Εθνικόν» φιλοξενεί και πάλι τον πρώτο χορό του 1934, των Συντακτών και Τυπογράφων με την μπάντα του Μαύρου Μπλακ να παίζει με μεγάλη επιτυχία (Θάρρος, 01.01.1934). Μάλιστα ο χορός έγινε παρουσία το Νομάρχη (Θάρρος, 03.01.1934). Ένα μήνα αργότερα θα δοθεί εκεί και ο χορός των Ιδιωτικών Υπαλλήλων, με μουσική πλήρη και με μεγάλη επιτυχία (Θάρρος, 17.02.1934).

Τον Μάρτιο του 1935 αναγγέλθηκε ότι θα γίνει στο «Εθνικόν» η χοροεσπερίδα του Σωματείου *Αγία Βαρβάρα* (Θάρρος, 02.03.1935), η οποία μετά από πολλές αναβολές έγινε στις 29 Απριλίου, δεύτερη ημέρα του Πάσχα στο «Πανελλήνιον». Προτιμήθηκαν οι ευρωπαϊκοί χοροί. Η ορχήστρα ήταν του κ. Μπαρόνε, ενώ το ραδιόφωνο χρησιμοποιήθηκε φειδωλά από τον ιδιοκτήτη κ. Πέτρου (Θάρρος, 01.05.1935).

Αρχές του 1936, ο Γυμναστικός Σύλλογος διοργανώνει χορό στο «Εθνικόν» με ορχήστρα τζαζ μπαντ, χαρτοπόλεμο, κοτιγιόν, ατραξιόν και ατέλειωτο κέφι (Θάρρος, 22.02.1936). Εκεί επίσης διοργανώνεται ο χορός υπέρ της Νυχτερινής Σχολής Τρικάλων, μέχρι πρωινών ωρών (Θάρρος, 16.02.1936) και ο χορός των μαθητών του Γυμνασίου (Θάρρος, 08.03.1936).

Στους αδελφούς Τσιτσάνη γίνεται η μεγάλη χοροεσπερίδα του Σωματείου *Τεχνικών Υπαλλήλων Τυροκομίας Τρικάλων*, υπό την προστασία του κ. Νομάρχου κ. Κοριωτόγλου (Θάρρος, 18.12.1937). Εκεί γίνεται και η χοροεσπερίδα της *Φιλοδασικής Ενώσεως* (Θάρρος, 05.03.1938). Από τις 18 Φεβρουαρίου έως τις 5 Μαρτίου 1938 ορίστηκε η *Εβδομάδα του Πρασίνου* και δόθηκε μέγας χορός στις 5 Μαρτίου 1938 με «ένδυμα επίσημον ή μέλαν» και εισιτήρια απολύτως προσωπικά. Οργανωτές είναι η Φιλοδασική Ένωση Τρικάλων, υπό την προεδρία του Νομάρχη κ. Κατσαμπή, τον Δασάρχη κ. Μεταξά, τον Δήμαρχο κ. Θεοδοσόπουλο, τον Πρόεδρο του Περιφερειακού Επιμελητηρίου κ. Δερπανόπουλο (Θάρρος, 16.02.1938).

Στο «Εθνικόν» διοργανώνεται και η αποκριάτικη εσπερίδα του Μορφωτικού Συλλόγου Τρικάλων, υπέρ των σκοπών του, με ατραξιόν, μουσική, επιδείξεις και απαγγελίες (Θάρρος, 26.02.1938).

Μετά από συνεδρίαση της Επιτροπής των Μαθητικών Συσσιτίων αποφασίστηκε η διοργάνωση μεγάλης χοροεσπερίδας, οι εισπράξεις της οποίας διατέθηκαν υπέρ των μαθητικών συσσιτίων. Η χοροεσπερίδα αποφασίστηκε για τις 4 Φεβρουαρίου και η τιμή ήταν λαϊκή, 75 δρχ οικογενειακή είσοδος (Θάρρος, 24.01.1940). Η χοροεσπερίδα έγινε τελικά στην αίθουσα του καφενείου «Παράδεισος» του Σ. Κωστίκα, με μουσική από την ορχήστρα του Β' Σώματος Στρατού (Θάρρος, 01.02.1940).

Επίσης αποφασίζεται να δοθεί στην αίθουσα του «Εθνικόν» χοροεσπερίδα υπέρ της *Εταιρείας Προστασίας Ανηλίκων*, υπό την προστασία του Νομάρχου, στις 3 Μαρτίου 1940, αλλά και η χοροεσπερίδα υπέρ του Μορφωτικού Συλλόγου στον οποίο προεδρεύει ο Νομάρχης. «*Η αίθουσα δια τον σκοπόν αυτόν θα διατεθεί*

δωρεάν» (Θάρρος, 18 & 21.02.1940). Η Εταιρεία θα ενισχυόταν οικονομικά στις προσπάθειες της, μια εκ των οποίων ήταν η ίδρυση Αναμορφωτικού Σχολείου για την περιφέρεια των 7 νομών της Κεντρικής Ελλάδας (Θάρρος, 23.02.1940). Η μουσική της χοροεσπερίδας ήταν η ορχήστρα του μπαρ συμπληρωμένη (Θάρρος, 01.03.1940). Η χοροεσπερίδα της Εταιρείας Προστασίας Ανηλίκων όπως αναμενόταν έγινε με εξαιρετική επιτυχία που κράτησε μέχρι τις 5 π.μ.. (Θάρρος, 05.03.1940).

Αποφασίζεται να δοθεί στο «Εθνικόν» και η χοροεσπερίδα του Μορφωτικού Συλλόγου το τελευταίο Σάββατο της Αποκριάς, με ορχήστρα πλήρης, ατραξιόν, διάφορες καλλιτεχνικές εμφανίσεις και κοτιγιόν (Θάρρος, 28.02.1940). Ο χορός αυτός σημείωσε μεγάλη επιτυχία (Θάρρος, 10.03.1940), όπως επίσης και ο λαϊκός χορός που εδόθη την ίδια μέρα, στο καφενείο του Κωστίκα (Θάρρος, 10.03.1940).

Το «Εθνικόν» επιλέγει ο μαέστρος Ματσόνης με διακεκριμένους καλλιτέχνες να δώσει τρεις συναυλίες τις ημέρες του Πάσχα, με διαφορετικό πρόγραμ.μ.α κάθε ημέρα. Μαζί του η δεσποινίδα Σούζη Βερνί (κοντραλτίνη), η Στάσα Νικολαΐδου (μέτζο σοπράνο), η Μαίρη Τσαμαδού (δραματική απαγγελία), ο τενόρος Αλφ. Κόπολας. Ειδική ορχήστρα θα παίζει εκλεκτά τεμάχια συνοδεία πιάνου και θα εκτελεστούν άριες από όπερες, μονωδίες, διωδίες, ντουέτα και τρίο κλασικής ελαφριάς μουσικής (Θάρρος, 25.04.1940).

Ρεσιτάλ τραγουδιού του βαθύτονου του ελληνικού μελοδράματος κ. Χ. Ζαμάνου αναγγέλλεται ότι θα γίνει στην αίθουσα «Εθνικόν» (Θάρρος, 15.06.1940). Τελικά η συναυλία έγινε στο «Ρεξ» στις 30 Ιουνίου με την ευγενική σύμπραξη των καθηγητών του Ωδείου κ. Ε. Μπαρόνε (πιάνο) και Μ. Παναγόπουλου (σόλο βιολί). Κατά τη διάρκεια της συναυλίας προγραμ.μ.ατίστηκαν επιδείξεις των μαθητών της Σχολής βιολιού του κ. Παναγόπουλου (Θάρρος, 23.06.1940), ενώ υπήρχε και μεικτή χορωδία 40 προσώπων (Θάρρος, 05.07.1940).

3.1.2. «Πανελλήνιον»

Το «Πανελλήνιον» ανεγέρθη το 1915 από τον Κίτσιο Χατζηγάκη και ήταν ένα πραγματικό στολίδι της πόλης. Στην αρχή της λειτουργίας του τη διεύθυνση είχαν οι Δημ. Κλειδωνάς και ο Μαν. Ελευθεριάδης. Η μεγάλη αίθουσα του ισογείου στην αρχή χρησιμοποιήθηκε ως λέσχη και καφεζαχαροπλαστείο, όπου οι αστοί της πόλεως θα βρουν το πραγματικό τους στέκι για τις κοινωνικές τους εκδηλώσεις. Οι χοροί και οι δεξιώσεις διαδέχονταν η μια την άλλη. Εδώ απολάμβαναν θεατρικές παραστάσεις

κονσέρτα, κινηματογράφο, όμορφες ορχήστρες από την Αθήνα. Ήταν ο χώρος που το ωραίο φύλο επιδείκνυε τα κάλλη του και τις τουαλέτες του.⁷⁵

Αρχίζοντας από το 1920, την άνοιξη του ίδιου χρόνου, δόθηκε συναυλία στο «Πανελλήνιον» από τους κ. Ντε Γκράντι του μελοδράματος του Μιλάνου, την κ. Άμποττ του ελληνικού μελοδράματος και τον κ. Σκαμούτση του «ΓκωβέενΓκαρντέν», με εισιτήριο 7 δρχ. το άτομο (Θάρρος, 29.05.1920), η οποία στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία, αν και η αίθουσα δεν κατακλείστηκε από κόσμο, αφού ήταν μόνο 200 άτομα (Θάρρος, 30.05.1920). Η αποχαιρετιστήρια συναυλία του ίδιου σχήματος δόθηκε στις 31.05.1920 στις 10 μ.μ..

Τον Σεπτέμβριο του 1921 φτάνει στο «Πανελλήνιον» η επιθεώρηση του Ευάγγελου Θωμόπουλου με την Γαλάτεια και όλα τα τραγούδια των νέων επιθεωρήσεων των Αθηνών (Θάρρος, 01.09.1921).

Παρά τη γενικότερη καλλιτεχνική ακινησία του 1922, δόθηκε στο «Πανελλήνιον» στις 09.04.1922, συναυλία Ρώσων καλλιτεχνών με πολύ εκλεκτό κόσμο. Η τραγουδίστρια Καρίνα τραγούδησε ρωσικά και ελληνικά τραγούδια. Ο Διευθυντής της Όπερας κ. Σλαβίν έπαιξε ωραία κομ.μ.άτια στο κλειδοκύμβαλον. Οι δεσποινίδες Δορών και Ο' Τέρρο έθελξαν το ακροατήριο. Την επομένη δόθηκε και δεύτερη συναυλία (Θάρρος, 10.04.1922).

Το Θάρρος αναγγέλλει στις 04.10.1922 την άφιξη του θιάσου επιθεώρησης των δεσποινίδων Νέξερ και 18 ηθοποιών. Η επιθεώρηση λέγεται *Ρεκόρ* σε 3 Πράξεις με 25 «πεταχτά τραγουδάκια». Ο θίασος ωστόσο δεν έχει μεγάλη επιτυχία, αφού η προσέλευση δεν είναι μεγάλη (Θάρρος, 04.11.1922). Στο θίασο των δεσποινίδων Νέξερ, παίζει ο γνωστός για την εποχή κωμικός κ. Ρέντζος, ενώ μαζί τους είναι και η «γλυκύφθογος» διδαΒαζά (Θάρρος, 08.11.1922). ο θίασος Νέξερ παρουσίασε επίσης την επιθεώρηση του Δημητρακόπουλου *Σινεμά Καμπαρέ*, με 25 «πεταχτά τραγουδάκια» (10.11.1922), την επιθεώρηση *Καμπάνα* και την οπερέτα *Σκαπανάκια* (Θάρρος, 12.11.1922). Ωστόσο η ανταπόκριση του κοινού δεν ήταν τόσο μεγάλη και ο θίασος αναχώρησε για Θεσσαλονίκη (Θάρρος, 13.11.1922).

Στο «Πανελλήνιον» διοργανώθηκε και η λαχειοφόρος αγορά του Σιωνιστικού Συλλόγου, στη 1 μ.μ., όπου η Φιλαρμονική παιάνισε εκλεκτά τεμάχια, για την ίδρυση αποικίας εις μνήμη του σοφού Ισραηλίτη και μεγάλου φιλέλληνα Μαξ Νορδάουν (Θάρρος, 04.03.1923).

⁷⁵ Κατσόγιαννος, Ν., ό.π., σ. 99-101.

Όχι μόνο θέατρο και μουσική αλλά και ταχυδακτυλουργικά νούμερα γίνονταν στο «Πανελλήνιον», όπως του Ταρχούνβέη, ο οποίος επέδειξε τα επιστημονικά του πειράματα με 10 δρχ. εισιτήριο (φακιρικός ύπνος, το πείραμα του θανάτου, φακιρικό μυστήριο, πειράματα διορατικότητας, αστυνομικές ανακαλύψεις, ληθαργία και υπνωτισμός) (Θάρρος, 12.09.1923).

Στο τέλος του 1923 αναμένεται η εμφάνιση του μουσικοδραματικού θιάσου του Δημ. Ζαφειρίου. Τα μουσικά έργα που θα παρουσιασθούν είναι το *Διαβολόπαιδο*, *Βαφτιστικόν*, *Παππάν*, *Νύφη της Κούλουρης*, *Μαρούλα* και αρκετές άλλες επιθεωρήσεις και οπερέτες. Ο θιάσος αποτελείται από 18 πρόσωπα και έχει μουσική, πιάνο και βιολί (Θάρρος, 15.12.1923). Μετά από λίγες ημέρες παρουσιάστηκε η ελληνική ηθογραφία τα *Σκαπανάκια*, με 15 τραγουδάκια σε 3 Πράξεις (Θάρρος, 22 & 24.12.1923), το *Τζιωτικο ραβαΐσι*, επίσης με 15 τραγούδια (Θάρρος, 28.12.1923) και το κωμειδύλλιο του κ. Κορομηλά *Η τύχη της Μαρούλας*, με 24 τραγούδια σε 3 Πράξεις (Θάρρος, 30.12.1923).

Τον επόμενο χρόνο παίζεται η παράσταση *Ο Πειρασμός*, με 25 ωραία τραγουδάκια, το *Διαβολόπαιδο* και η γλυκύτατη οπερέτα *Θέλω να ιδώ τον Πάπα* (Θάρρος, 06.01.1924). Ακολουθεί η οπερέτα *Η Δαιμονισμένη* με 25 ωραία τραγουδάκια (Θάρρος, 11.01.1924). Ωστόσο η κριτική για τις οπερέτες είναι κακή: «φωνή καμία, χορός κανένας» (Θάρρος, 10.02.1924).

Το «Πανελλήνιον» την ίδια εποχή ανακαινίζεται πλήρως υπό την διεύθυνση του Β. Παπασίμου και Αθ. Μπρέντα (Θάρρος, 18.01.1924). Στις 26.02.1924 αναγγέλλεται από το Σωματείο *Διάπλασις Νέων Τρικάλων*, η οργάνωση μεγάλης οικογενειακής χοροεσπερίδας, για την οποία η τρικαλινή νεολαία κάνει τα πάντα, ώστε να οργανωθεί άψογα. Ο χορός έγινε αρχές Μαρτίου και είχε μεγάλη επιτυχία. Τον χορό έσυρε πρώτος ο εισαγγελεύς κ. Γραφάκος, ενώ όταν χόρεψε ο Συνταγματάρχης του 5^{ου} Πεζικού Συντάγματος, η αίθουσα σείστηκε από χειροκροτήματα. Στα διαλλείματα η διδαπαναγιωτανάκου έπαιξε πιάνο και ο βιολιτζής κ. Βογιατζής έπαιξε σόλο τη σερενάτα του Τοζέλλι και άλλα κομ.μ.άτια. Η διασκέδαση κράτησε μέχρι τις 5 το πρωί (Θάρρος, 03.03. 1924).

Το «Πανελλήνιον» αναγγέλλει την διοργάνωση οικογενειακής χοροεσπερίδας της Ένωσης Δημοσίων Υπαλλήλων στις απόκριες του 1924 (Θάρρος, 03.03.1924), ο οποίος στέφτηκε με απόλυτη επιτυχία (Θάρρος, 11.03.1924).

Στις 24.03.1924 και στις 07.05.1924, το Θάρρος αναγγέλλει τον χορό της *Προσφυγικής Ενώσεως*, υπέρ των οικογενειών των προσφύγων που

προγραμματίστηκε τελικά για τις 8 Μαΐου 1924, με συναυλία και χορό και την συμμετοχή ερασιτεχνών μουσικών, μαντολινάτας και ορχήστρας βιολιού.

Στις 20 Απριλίου δόθηκε στον «Πανελλήνιον» γιορτή προς τιμήν του Λόρδου Βύρωνα που οργάνωσε η *Διάπλασις Νέων*. Η χορωδία των είκοσι και πλέον φοιτητών έψαλλε τον ύμνο του Βύρωνος και άλλα άσματα προεκπαιδευμένων από τον δημοδιδάσκαλο Β. Παπανικολάου (Θάρρος, 21.04.1924).

Στις 16 Ιουλίου 1924 το Θάρρος γράφει ότι το «Πανελλήνιον» αποκτά νέα διεύθυνση υπό του Μάθιου Μαργαρίτην&Σια και «υπόσχεται ικανοποίησιν πάσας αξιώσεως». Ωστόσο στο φύλλο της 23ης Αυγούστου 1924, το «Πανελλήνιον» κρίνεται ανίκανο να προσθέσει καθίσματα πέραν των 80, ούτε να προσδώσει σωστή υπηρεσία. Έτσι η απόλαυση της μουσικής καταντά προνόμιο των λίγων.

Τον Οκτώβριο του 1924 αναγγέλλεται η άφιξη του μουσικού θιάσου του Ξυδή (Θάρρος, 06.10.1924), ενώ ο θίασος των Βιενέζων ακροβατών έδωσε την πρώτη παράσταση στις 18.10.1924 με πολύ κόσμο. Το πρόγραμμα περιελάμβανε ακροβασίες, χορό, γυμνάσματα και μουσική (Θάρρος, 19.10.1924). Ο θίασος του Ξυδή τελικά έφτασε στην πόλη με 23 συντελεστές (Θάρρος, 05.12.1924). Η πρώτη οπερέτα που παρουσιάζεται είναι του Χατζηαποστόλου *Το κορίτσι της γειτονιάς*, ενώ την επόμενη ημέρα δίνεται η οπερέτα *Μπαλ μασκέ*. Η είσοδος είναι 10 δρχ, ενώ για μαθητές και στρατιώτες είναι 7,5 δρχ. (Θάρρος, 05.12.1924). Ακολουθούν οι οπερέτες *Πως περνούν οι παντρεμένοι*, κωμωδία με πεταχτά τραγούδια (Θάρρος, 07.05.1924), *Θέλω να τον δω* με θελκτική μουσική, η επιθεώρηση *Ξιφιρ-Μπαλέρ*, με 30 τραγούδια και χορό με την κ. Έλλη Αφεντάκη και τον Σπ. Γκίρμπαν σε μια τρικαλινή σάτιρα (Θάρρος, 11.12.1924).

Το Θάρρος στο φύλλο του στις 13.12.1924 ασκεί θετική κριτική στο θίασο Ξυδή – Βουτσινά, λέγοντας ότι οι οπερετίτσες και οι επιθεωρήσεις παίζονται αρκετά καλά, οι τρεις κυρίες τραγουδούν καλά και η μουσική είναι αξιοπρεπής. Απόλυτη επιτυχία έχει η όπερα *Τόσκα*, ιδίως η κ. Πίτσα Λάμπρου υποδεικνύει τη μεγάλη καλλιτεχνική της δύναμη (Θάρρος, 15.12.1924), επίσης η οπερέτα «Ζιζάνιον» έχει επιτυχία με ναπολιτάνικους χορούς από τις κυρίες Λάμπρου και Αφεντάκη και τον κ. Γκίρμπα (Θάρρος 19.12.1924), ενώ δόθηκε και η *Παναθηναϊκή* επιθεώρηση (Θάρρος 30.12.1924).

Το «Πανελλήνιον» αναγγέλλει τον χορό του Αστικού Σχολείου για την Γιορτή του Παιδιού (Θάρρος, 10.01.1926) με χορό, μουσική, τραγούδια και θεάματα, υπό την διεύθυνση του κ. Τζαμαρέλα (ο χορός έγινε στις 17.01.1926).

Ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος διοργανώνει χοροεσπερίδα στο «Πανελλήνιον» στις 30.01.1926, με όλη την εκλεκτή κοινωνία των Τρικάλων παρούσα και την Φιλαρμονική παιανίζουσα. Ο διάκοσμος είναι εξαιρετικός και την εσπερίδα τίμησαν οι αρχές της πόλης. Η λαχειοφόρος αγορά δίνει πρώτο λαχνό έναν μεγάλο πίνακα που φιλοτέχνησε η κ. Μαρία Χατζηγάκη. Η μπάντα έπαιξε ωραία τραγουδάκια υπό την διεύθυνση του κ. Ηλιόπουλου, νεότατα κομ.μ.άτια, ενώ ο κ. Καραϊσκος έπαιξε τζαζ. Ο ζύθος και η σαμπάνια έρρεαν άφθονα (Θάρρος 01.02.1926).

Στις 06.02.1926, το Θάρρος αναγγέλλει τη συναυλία της διδοςΚοκκώνη (τραγούδι) και των Βιεννέζων καθηγητών μουσικών κ. Φριτς Μαζίκ (βιολί) Έρμαν Σμιθ (πιάνο) στο «Πανελλήνιον» την Κυριακή 7 Φεβρουαρίου 1926 καθώς και τον θίασο του Νίκου Αλεξίου με κωμωδίες, ανατολίτικους χορούς, τραγούδια κλπ. Κατόπιν στις 11.02.1926 (Θάρρος 22.02.1926) αναγγέλλεται και η οργάνωση άλλης μιας χοροεσπερίδας στις 22 Φεβρουαρίου, επί ευκαιρίας της ενάρξεως του Τριωδίου από τον Μουσικογυμναστικό Σύλλογο στο «Πανελλήνιον», το οποίο επρόκειτο να διακοσμηθεί φαντασμαγορικά. Στο «Πανελλήνιον» επίσης αναγγέλλεται ότι θα γίνει και η χοροεσπερίδα των προσφύγων του Συλλόγου «Ένωσις» το Σάββατο 27 Φεβρουαρίου, με ανατολίτικους χορούς ενώ θα συμ.μ.ετέχει και η Φιλαρμονική με την συνοδεία της τζαζ μπαντ (Θάρρος, 24.02.1926). Ο χορός εν τέλει είχε μεγάλη επιτυχία, καθώς «εχορεύθησαν όλοι οι ευρωπαϊκοί χοροί, ο σμυρναϊκός συρτός και ο χασάπικος» και ανακοινώνεται και άλλη μια χοροεσπερίδα του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου στο «Πανελλήνιον» στις 6 Μάρτιου, την τελευταία της χειμερινής σαιζόν (Θάρρος, 28.02.1926).

Η χοροεσπερίδα της 6^{ης} Μαρτίου 1926 σημειώνει και αυτή μεγάλη επιτυχία. Εκεί παραβρίσκεται όλος ο εκλεκτός κόσμος της πόλης που διακρίνεται από λεπτότητα και κομψότητα και χορευτικό τακτ. Η μπύρα και η σαμπάνια «ερουφήθησαναπλήστως» ενώ γέμισε η σάλα με χαρτοπόλεμο και σερπαντίνες. Τον συρτό χόρεψε πρώτος ο εισαγγελέας κ. Τριανταφύλλου. Ακλούθησαν ευρωπαϊκοί χοροί υπό τα πλήκτρα του πιάνου της Φιλαρμονικής και τζαζ μπαντ των διευθυντών της ορχήστρας κ. Ηλιόπουλου, Καραϊσκου και Μιχαήλ (Θάρρος, 08.03.1926).

Τον ίδιο μήνα αναγγέλλεται και η μουσική συναυλία της καλλιτέχνιδος Νίτσας Ράλλη του Ωδείου Αθηνών, όπου θα ακολουθήσει χορός. Η καλλιτέχνιδα θα τραγουδήσει τον Σοκολατένιο Στρατιώτη, τη Ροζίτα, Αντίο, Ανθοπόλιδακλπ (Θάρρος, 25.03.1926).

Στο «Πανελλήνιον» δίνεται η παράσταση ο *Πλούσιος και Μυστηριώδης Αμερικανός* του θιάσου Νέζερ, ο οποίος πάντα παρουσιάζει νέους χορούς και πολλά τραγούδια, ενώ στα διαλλείματα ο Χ. Γεωργιάδης παίζει φλάουτο (Θάρρος 18.04.1926).

Στις 25 Απριλίου 1926 εγκαινιάστηκε η νέα αίθουσα του «Πανελληνίου» που πλέον έγινε πολυτελές και κοσμικό μπαρ, με ωραία έπιπλα και εκλεκτό σέρβις (Θάρρος, 25.04.1926). Σε αυτό το νέο, πολυτελές περιβάλλον αναγγέλλεται η άφιξη της οπερέτας της κ. Αφεντάκη με πλήρης ορχήστρα 7 οργάνων και πολυμελή θιάσο (Θάρρος, 10.05.1926). Η έναρξη των παραστάσεων της γίνεται με την Βιενέζικη οπερέτα του Βίλμερ Γκέτς *Μαύρο Ρόδο* (Θάρρος, 13.05.1926).

Φαίνεται πως τους πελάτες του «Πανελληνίου» ξετρελαίνει η στρατιωτική οπερέτα των Σακελλαρίδη – Λάσκαρη, *Στα παραπήγματα*, όπου η θαυμάσια Ροζίτα ξετρελαίνει τους πάντες (Θάρρος, 15.05.1926). Όμως στο φύλλο της επόμενης ημέρας, της 16^{ης} Μαΐου, το Θάρρος κάνει κριτική για την έλλειψη θεατρικής σκηνής στα Τρίκαλα, αφού το «Πανελλήνιον» δεν είναι κατάλληλο.

Η οπερέτα Αφεντάκη παίζει την *Αγνή Σουζάνα* του Γκίλμ.μ.περτ (Θάρρος, 16.05.1926), την *Ροζίτα* των Ποταμιανού – Σακελλαρίδη (Θάρρος, 17.05.1926), στη διάρκεια της οποίας το Θάρρος παρατηρεί άτακτο συνωστισμό και απολίτιστη συμπεριφορά (Θάρρος, 19.05.1926), την *Γυναίκα του δρόμου* (Θάρρος, 19.05.1926), όπου οι δεσποινίδες Σταματοπούλου λαμβάνουν τα εύσημα (Θάρρος, 20.05.1926), ξανά *Ο Σοκολατένιος Στρατιώτης* του Όσκαρ Στράους (Θάρρος, 20.05.1926), ενώ δίνονται έπαινοι στους αδελφούς Νίκο και Βασίλη Αφεντάκη, τενόρο και βαρύτονο αντίστοιχα (Θάρρος, 21.05.1926). Ακολουθεί η οπερέτα *Τρείς αγάπες*, με «βιενέζικη γλυκύτατη μουσική» (Θάρρος, 21.05.1926), που δίνονται τα εύσημα στον τενόρο Μιχ. Ρούσσο και στον βαθύφωνο Γιαννούλη, η ανατολίτικη οπερέτα ενός Αρμένιου συνθέτη (;) με τον κ. Τριχά στον πρωταγωνιστικό ρόλο (Θάρρος, 22.05.1926), η οπερέτα του Βιεννέζου μουσουργού Λεχάρ *Η Εύθυμη Χήρα* (Θάρρος, 23.05.1926), η οπερέτα *Βασίλισσα της Νύχτας* του Βάλτερ Κολλός, που δίνονται μάλιστα τα εύσημα στο κουαρτέτο του θιάσου Αφεντάκη υπό την διεύθυνση του κ. Καρακάση, (Θάρρος, 25.05.1926), η οπερέτα *Μακρύς – Κοντός και Σια* του Σακελλαρίδη με πολύ καλή κριτική (Θάρρος, 28.05.1926), η οπερέτα του Όσκαρ Στράους *Το Ονειρώδες βαλς* (Θάρρος, 27.05.1926), η οπερέτα του Κάλμαν *Τα φθινοπωρινά γυμνάσια* (Θάρρος, 28.05.1926), η οπερέτα *Πως περνούν οι παντρεμένοι*, του Ν. Χατζηαποστόλου (Θάρρος, 29.05.1926), *Το Ρόδο της Σταμπούλ* του ΛεοΦαλ (Θάρρος, 30.05.1926), *Η*

Ολλανδέζα του Καλμαν (Θάρρος, 31.05.1926), *Ο κόμης του Λουξεμβούργου* του Βιεννέζου Λεχάρ (Θάρρος, 01.06.1926), *Η Νεράιδα της Αποκριάς* του Κάλμαν (Θάρρος, 02.06.1926), *Η Δούκισσα της Πλακεντίας*, έργον ελληνικό με φουστανέλα, τιμητική βραδιά του κ. Τριχά (Θάρρος, 03.06.1926), το βιενέζικο έργο *Η κοντέσα του χορού* με μοναδικά σκηνικά (04.06.1926) και *Ο Κούκλος* τους Βιεννέζου Στολτς (Θάρρος, 05.06.1926).

Το «Πανελλήνιον» αλλάζει και πάλι χέρια. Περιέρχεται τώρα στη διεύθυνση του κ. Μάνθου Μακαρίτη και Σια (Θάρρος, 13.07.1926). Τον Σεπτέμβριο έρχεται ο θίασος του Σ. Κωστίκα. Ο οξύτονος και πιανίστας Μ. Βασιλειάδης, με διάφορους καλλιτέχνες υπόσχεται να δώσει μια εξαιρετική χοροεσπερίδα με ποικίλο πρόγραμ.μ.α των αριστουργημάτων του Εδμ. Φυρστ και του Μωσαντάν (Θάρρος, 19.09.1926).

Το «Πανελλήνιον» τον χειμώνα του 1926 θα φιλοξενήσει τον χορό υπέρ της Φιλαρμονικής (Θάρρος, 04.11.1926) που τελικά έγινε στις 27 Νοεμβρίου, χωρίς όμως μεγάλη προσέλευση (Θάρρος, 29.11.1926). Στις 27 Νοεμβρίου όμως έφτασε στην πόλη και η οπερέτα της ΒάλαΝούλη και του Μακρόπουλου Χρηστοφή για 10 παραστάσεις, αρχής γενομένης την 1η Δεκεμβρίου, με την οπερέτα του διάσημου ΛεχάνΖιγκολέτ, με τον Ρώσο μαέστρο Γιαγκόλεφ και τον Γερμανό βιολιστή Ρένοφ (Θάρρος, 27 & 29.11.1926). Η Ζιγκολέτ είχε μεγάλη επιτυχία (02.12.1926). Ακολούθησε η οπερέτα του Στοτς *Ο Χορός της Τύχης* (Θάρρος, 03.12.1926), *Η αγνή Σουζάνα* του Ζίλμπερτς (Θάρρος, 04.12.1926), *Η Πριγκίπισσα της Τσιάρδας* του Κάλμαν (Θάρρος, 05.12.1926), *Η Αλανιάρρα* του Μάριο Σκανίτας (Θάρρος, 06.12.1926), *Ο Βαφτιστικός* του Σακελλαρίδη (Θάρρος, 07.12.1926), *Ο Αμπασαντόρ* του ΕττόρεΜπεζίκι (Θάρρος, 08.12.1926), *Κοντέσα Μαρίτσα* του Κάλμαν (09.12.1926), η ακατάλληλη οπερέτα *ο Γερο-κοτσονάτος* (13.12.1926).

Επίσης αποφασίστηκε καθ' όλη την διάρκεια του χειμώνα τα απογεύματα, η αίθουσα του «Πανελληνίου» να χωρίζεται στα δυο με ένα πολυτελές παραβάν, ώστε η μεριά με πρόσοψη στην πλατεία να μεταβάλλεται σε αίθουσα χορού, η άλλη με την σκηνή κλπ να μένει ως καφενείο όπου θα παίζει ένα κουαρτέτο (πιάνο, βιολί, κλαρίνο, κορνέτα). Τα εγκαίνια έγιναν στις 2 Δεκεμβρίου 1926 (Θάρρος, 02.12.1926).

Επίσης πριν και μετά τα Χριστούγεννα έγιναν δυο χορευτικές συγκεντρώσεις στο «Πανελλήνιον» (Θάρρος, 23 & 29.12.1926) από τις 6.30 μ.μ. έως τις 10.30 μ.μ.. Το «Πανελλήνιον» φιλοξένησε ακόμη την χοροεσπερίδα του

Μουσικογυμναστικού Συλλόγου που αγγέλθηκε για τις 26 Δεκεμβρίου 1926 (Θάρρος, 20.12.1926), αλλά δεν σημείωσε την αναμενόμενη επιτυχία. Εκεί η Φιλαρμονική έπαιξε «αρμονικότητα», ενώ το κυλικείο ήταν άφθονο, όπως η μπύρα και το λικέρ (Θάρρος, 28.12.1926).

Το 1927 μπαίνει δυναμικά για το «Πανελλήνιον» με πολλούς οικογενειακούς χορούς στις αρχές του χρόνου (Θάρρος, 02.01.1927, 04.01.1927, 06.01.1927, 07.01.1927, 08.01.1927, 09.10.1927, 11.01.1927). Επίσης αναγγέλλεται η άφιξη του θιάσου της κυρίας Αθανασίας Μουστάκα – Πλέσσα που περιλαμβάνει πολλά μουσικά έργα και επιθεωρήσεις, υπό την ορχήστρα του κ. Λούζην (Θάρρος, 09.01.1927).

Επίσης, οι χορευτικές συγκεντρώσεις είναι πολύ συχνές στο «Πανελλήνιον» (Θάρρος, 13.01.1927, 15.01.1927, 16.01.1927, 18.01.1927, 29.01.1927, 05.02.1927, 10.02.1927, 15.02.1927, 17.02.1927, 18.02.1927), ενώ στις 19 Ιανουαρίου δίνεται η *Πανελλήνιος Επιθεώρηση*, υπό του θιάσου του κ. Αθ. Πλέσσα (Θάρρος, 19.01.1927). Λίγες ημέρες μετά, άλλη μια επιθεώρηση παίζεται με χορό και τραγούδι από τον θίασο Αυλωνίτου – Βεργοπούλου, με πολύ μουσική και χορό (Θάρρος, 25.01.1927).

Στις 12 Φεβρουαρίου διοργανώνεται στο «Πανελλήνιον» ο χορός των *Ιδιωτικών Υπαλλήλων*, υπό την διεύθυνση του κ. Φωτόπουλου με πλήρης μουσική (Θάρρος, 12.02.1927), υποστηρίζοντας την προσπάθεια σύστασης σχολής προς διδασκαλία της λογιστικής στους ιδιωτικούς υπαλλήλους. Η Φιλαρμονική υποστήριξε την εκδήλωση και όλος ο καλός κόσμος της πόλης συγκεντρώθηκε εκεί (Θάρρος, 14.02.1927). Ο Σύλλογος ευχαρίστησε πάντες για την μεγάλη αυτή επιτυχία (Θάρρος, 16.02.1927). Άλλος ένας χορός έγινε σχεδόν αμέσως μετά (Θάρρος, 19.02.1927) του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου στο «Πανελλήνιον». Ο διάκοσμος ήταν πρωτοφανής, όπως και η ατραξιόν, ωστόσο υπήρχαν ελλείψεις ποτών και σερβίρονταν μόνο μπύρα, ενώ όπως παρατηρεί το Θάρρος η ποιότητα του κομφορέτι ήταν αθλία (Θάρρος, 22.02.1927).

Στις 26 Φεβρουαρίου οργανώθηκε χοροεσπερίδα του Συλλόγου *Εργατική Βοήθεια*, υπέρ του ταμείου του, με πλήρη μουσική και «άγριο σερπαντινοπόλεμο» (Θάρρος, 26.02.1927). Στις αρχές Μαρτίου έγινε αποκριάτικος χορός, τιμητική του κ. Φωτόπουλου, κατά τον οποίο αναδείχθηκε και βασίλισσα του χορού (Θάρρος, 03.03.1927). Το καλοκαίρι του 1927 το «Πανελλήνιον» προσφέρει μουσική απόλαυση στους θαμώνες του πρωί και απόγευμα από τις 11.30 π.μ. - 1 μ.μ. και από τις 7 μ.μ. έως τις 12 τα μεσάνυχτα.

Στο «Πανελλήνιον» γίνεται πανηγυρική έναρξη μιας θαυμάσιας βιενέζικης επιθεώρησης με πρωτότυπο πρόγραμ.μ.α (Θάρρος, 27.08.1927), ενώ διοργανώνεται χορευτικό πρόγραμ.μ.α υπό την Φιλαρμονική με τον Βιενέζικο όμιλο (Θάρρος, 28.08.1927).

Το Νοέμβριο του 1927 δίνεται μια μεγάλη συναυλία στις 9.30 μ.μ. των πρωταγωνιστών του ελληνικού μελοδράματος, των κυριών Α. Κυπαρίσση και Η. Οικονομίδη, υψιφώνου και βαρύτονου αντίστοιχα, με εκλεκτόν πρόγραμ.μ.α (Θάρρος, 17.11.1927). Λίγες μέρες μετά, δίνει συναυλία ο πιανίστας Γ. Τσίγκλερ, συνοδευόμενος υπό του αεροπόρου Φρειδερίκου Στάγκα, «εμφανιζόμενον με το πρωτότυπο όργανο του Πρίονα». Γίνεται εκτέλεση διαφόρων μουσικών οργάνων, ενώ κατά τα διαλλείματα προβάλλεται μια κωμωδία. Η είσοδος ορίζεται στις 12.50 δρχ. (Θάρρος, 29.11.1927).

Με την εκποινή του 1927 αναγγέλλεται η άφιξη του θιάσου του Θάνου Ζάχου από την Αθήνα, μετά της υψιφώνου πρωταγωνίστριας Έλλης Ρούσσου (Θάρρος, 02 & 04.12.1927) και της σουμπρέτας Πέρσας Βλάχου (Θάρρος, 16.12.1927). Πρώτη παράσταση η σατιρική επιθεώρηση *Ο Γύρος της Αθήνας* (Θάρρος, 16.12.1927). Ακολουθούν *Η Επαρχιώτισσα ή Πόλεμος πρωτενουσιάνων και επαρχιωτών* (Θάρρος, 17.12.1927), *Οι δυο δουλίτσες* (Θάρρος, 18.12.1927), *Οι Απάχηδες των Αθηνών* (Θάρρος, 19.12.1927), *Ο χορός της τύχης* του Α. Σουλτς (Θάρρος, 21.12.1927), *Ο Υπνοβάτης* οπερέτα του Θ. Σακελλαρίδη (Θάρρος, 22.12.1927), *Το κορίτσι της γειτονιάς* του Θάνου Ζάχου (Θάρρος, 24.12.1927), *Το Διαβολόπαιδο* του Θ. Σακελλαρίδη (Θάρρος, 28.12.1927), *οι Δυο Δουλίτσες* του Θ. Ζάχου (Θάρρος, 30.12.1927), *Ο Ακροβάτης* του Θ. Σακελλαρίδη (Θάρρος, 02.01.1927), *Ο Βαφτιστικός* (Θάρρος, 04.01.1927), *Ο άγνωστος της ταβέρνας* του Θάνου Ζάχου (Θάρρος, 05.01.1927), *Το Αλανάκι* (Θάρρος, 07.01.1927) και *Ο γύρος της Αθήνας* (Θάρρος, 08.10.1927).

Τον Ιανουάριο του 1928 αναγγέλλεται η άφιξη της οπερέτας του κ. Πλέσσα με 37 πρόσωπα και ορχήστρα 5 οργάνων και το μέγα μπαλέτο Ραμασώφ (Θάρρος, 15.01.1928). Πρώτη παράσταση το *Πολωνέζικο αίμα* του Λέο Στέιν (Θάρρος, 23.01.1928), *Η Χαλιμά* με το μπαλέτο Ραμασώφ (Θάρρος, 24.01. & 05.02.1928), *Μποέμικη αγάπη* με χορούς και τραγούδια τσάρλεστον (Θάρρος, 25.01.1928), *Αρχιτσίγγανοι* του Κάλμαν (Θάρρος, 26.01 & 06.02), *Η πριγκίπισσα της Τσιάρδας* του Κάλμαν (Θάρρος, 27.01.1928), *Βαρκάρης του Βόλγα* του

Μαστρακίνη(Θάρρος, 06.02.1928), *Η Τρελή Λόλα* (Θάρρος, 02.02.1928), *Στα Σερράγια του Βοσπόρου* (Θάρρος, 03.02.1928).

Μεγάλη μουσική συναυλία δίνεται στο «Πανελλήνιον» υπό των καλλιτεχνών καθηγητών του Εθνικού Ωδείου Λαρίσης, δίδαςΠιπίναςΚροέλ (πιάνο), κ. Γεωργίου Δαγιάση (βιολί) με πρόγραμ.μ.αBeethoven, Chopin, Wieniansky, Sain-SaënsMoskowski, Drola, d'Ambrosia, Mont, Brahms, τιμή 30 δρχ. (Θάρρος, 08.04.1928). Η συναυλία είχε μεγάλη επιτυχία (Θάρρος, 09.04.1928).

Στις 08.05.1928 δίνεται συναυλία του βαρύτονου Γ. Δαμασιώτη, με συνθέσεις του Ροσσίνι, Σούμπερτ, Λεονκαβάλλο, Βέρντι, Τόστι και εκλεκτά ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Στο πιάνο τον συνοδεύει η δίδα Π. Κροέλ, με είσοδο 25 δρχ. (Θάρρος, 08.05.1928). Την ίδια περίοδο αναγγέλλεται η άφιξη της οπερέτας της κυρίας Νίτσας Ράλλη (Θάρρος, 03.05.1928), με έργα *Τόσκα*, *Ριγολέττο*, *Φάουστ*, *Τραβιάτα*, *ΚαβαλλερίαΡοουσικάνα*, *Παλιάτσοι* κ.λπ., αρχής γενομένης της 18^{ης} Μαΐου 1928 (Θάρρος, 11.05.1928).

Τον Οκτώβριο του 1928 διοργανώνεται καλλιτεχνική εσπερίδα υπό της κας Μελομένης Κολυβά, με την σύμπραξη της δίδαςΠιπίναςΚροέλ (Θάρρος, 20.10.1928). Τον Νοέμβριο αναγγέλλεται η άφιξη της οπερέτας του κ. Ζάχου Θάνου (Θάρρος, 08.11.1928) που δίνει παραστάσεις από το απόγευμα του Σαββάτου 10 Νοεμβρίου, με έναρξη την γνωστότατη οπερέτα του Χατζηαποστόλου *Η γυναίκα του δρόμου* (Θάρρος, 10.11.1928). Ακολουθούν τα *Ερωτικά γυμνάσια* (Θάρρος, 12.11.1928), *Χορ-χορ αγάς* (Θάρρος, 14.11.1928), *Ο άνθρωπος της ταβέρνας* (Θάρρος,18.11.1928), *Τα παράξενα της Αθήνας* (Θάρρος, 20.11.1928), *ο Χορός της τύχης* (Θάρρος, 21.11.1928), *Στο βάθος του ποτηριού* και η *Πριγκίπισσα της Τσιάρδας*, ενώ κατά τα διαλλείματα παίζονται μονωδίες και χορευτικά νούμερα (Θάρρος, 22.11.1928). Ακολουθεί *Το κορίτσι της γειτονιάς* (Θάρρος, 24.11.1928), αποσπάσματα από τα *Αρραβωνιάσματα*, τον *Χορό της Τύχης*, *Τα παράξενα της Αθήνας* (Θάρρος, 26.11.1928), οι *Απάχηδες των Αθηνών* (Θάρρος, 28.11.1928) ο *Βαφτιστικός* (Θάρρος, 28.11.1928).

Το 1929 αρχίζει στο «Πανελλήνιον» με την χοροεσπερίδα του Ερυθρού Σταυρού που διοργάνωσαν οι κυρίες της αστικής τάξης της πόλης. «*Καταδηλώθη δια πολλοστή φορά η ανάγκη της διεξαγωγής των χοροεσπερίδων με μουσικήν όχι δια ων πνευστών οργάνων, τα οποία κουράζουν τους οργανοπαίκτες και τους κάνουν να μην αντέχουν προς ικανοποίησιν των αξιώσεων τω χορευτών*». Ο χορός κράτησε μέχρι τις 3.30 το πρωί (Θάρρος, 06.01.1929). Λίγο αργότερα, το «Πανελλήνιον» θα

φιλοξενήσει την οπερέτα της Μαρίκας Βάλα με μουσική βιολί – πιάνο – βιολοντσέλο. Το ρεπερτόριο είναι ξένες: *Μπαγιαντέρα, Ολλανδέζα, Νεράιδα ωραιότερη από όλες, Βαλς του θανάτου, Φρασκουΐτα, Μπλε μαζούρκα, Κοντέσα Μαρίτσα, Τζάρδας, Ζιγκολέτα, Κάτια* κ.ά.Ελληνικές: *Χαλιμά, Βαρκάρης του Βόλγα, Γυναίκα του δρόμου, Μποέμικη αγάπη, Στα παραπήγματα, Μια νύχτα στο χαρέμι και επιθεωρήσεις Παπαγάλος, Τζαζ μπαντ, Μύλος, η ακατάλληλη ο Γερο-Κοτσονάτος* (Θάρρος,16.01.1929).

Ακολούθησε ο χορός του *Σιωνιστικού Συλλόγου*, ο οποίος έγινε μετά από αναβολή στις 16.02.1929. Ο χορός είχε πολλή επιτυχία, παρά την στενότητα του χώρου. Εκλογή της Βασίλισσας του χορού δεν έγινε τελικά, λόγω των οπισθοδρομικών αντιλήψεων που κυριάρχησαν. Εντυπωσίασε μια κοσμική δεσποινίδα από τις πρώτες οικογένειες συμπολιτών Ισραηλιτών. Την χοροεσπερίδα τίμησε και ο τραπεζίτης από Αθήνα Ιούδας Σολομών Μεγίρ, φιλοξενούμενος από την οικογένεια Αβραάμ και Μωυσή Μεγίρ. Κατά τα διαλλείματα παρουσιάστηκε μπαλέτο που τραγουδώντας και χορεύοντας αναπαρέστησε πως κόβουν τα λεμόνια στην Παλαιστίνη. Ακολούθησε χορός κατά ζεύγη. Αργότερα παίχτηκε επί σκηνής ένα TABLEAU VIVANT παριστάνοντας πως περνούν με μαλθακότητα και ευμάρεια τα χανουμάκια στο χαρέμι. Όλα τα ατραξιόν οφείλονταν στη διδα Ντόρα Μπεχάρ και την χοροεσπερίδα τίμησαν όλες οι αρχές του τόπου (Θάρρος, 18.02.1929).

Ακολούθησε και η χοροεσπερίδα του Συντηρητικού Εργατικού Κέντρου υπό την προστασία του Νομάρχου. Ήταν προγραμ.μ.ατισμένη για τις 7 Μαρτίου, αλλά τελικά αναβλήθηκε για τις 19 (Θάρρος,19.03.1929). Τον ίδιο μήνα γίνεται και αναγγελία χοροεσπερίδας για τις 30 Μαρτίου 1929 του Ταμείου Εκπαιδευτικής Πρόνοιας, με την μουσική της Φιλαρμονικής, ενώ καταβάλλεται κάθε προσπάθεια να έρθει μια τζαζ μπαντ από το Βόλο. Στο διάλλειμα γίνεται διαγωνισμός καλλιστείων *Μις Τρίκαλα*. Η νικήτρια θα μετέχει στα μεγάλα καλλιστεία της Αθήνας στις 14.04.1929. Η επιτροπή προεδρεύει του Δημάρχου. Ακολουθεί χορός με ελληνική μουσική (Θάρρος, 24.03.1929).

Η κ. Ουρανία Βαμβακά, συζυγος του Διευθυντού της Εθνικής Τράπεζας, ταμίας του Ταμείου Εθνικής Πρόνοιας πρωτοστατεί στην χοροεσπερίδα για την εκλογή *Μις Τρίκαλα*, ενώ ο κ. Μπέμπης Νακόπουλος, από τους πλέον χορευτικούς τύπους των Τρικάλων, διακρίνεται για την άμεμπτο εμφάνιση και την περίσσεια ευγένεια (Θάρρος, 29 & 30.03.1929). Η Φιλαρμονική για να συμ.μ.ετάσχει ενισχύθηκε με τρία επιπλέον όργανα της στρατιωτικής μουσικής Λάρισας. Στο φύλλο

του *Θάρρους* στις 01.04.1929 αναφέρεται ότι ο χορός στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία αφού εγένετο κοσμοσυρροή.

Στον «Πανελλήνιον» αναγγέλλεται ο χορός του ανθρωπιστικού Συλλόγου *Απόλλων*, υπό την προστασία των κυριών Τρικάλων με εκπλήξεις, ατραξιόν, κοτιγιόν, την συμ.μ.ετοχή της Φιλαρμονικής και ορχήστρα τζαζ μπαντ υπό του *Μαύρου Μπλακ* στις 13 Απριλίου (*Θάρρος*, 04.04.1929). Υπάρχει ραδιόφωνο στον χορό, από το οποίο ακούγονται κομ.μ.άτια από την Βιέννη και το Παρίσι (*Θάρρος*, 12.04.1929). Ο χορός στέφθηκε με μεγάλη επιτυχία (*Θάρρος*, 15.04.1929). Λίγο αργότερα αναγγέλλεται χορός των μαθητών και μαθητριών του 1^{ου} Ελληνικού Σχολείου στις 14 Απριλίου στο «Πανελλήνιον», υπό την προστασία του Δημάρχου, με πλούσιο μουσικό πρόγραμ.μ.α υπό την διεύθυνση του μουσικού δασκάλου κ. Παπανικολάου. Παρουσιάζεται η οπερέτα *Το οικογενειακόνβραβείον*, με χορούς κλπ. Την ορχήστρα αποτελούν οι κ. Μεταλλινός, διευθυντής Φιλαρμονικής (πιάνο) και ο κ. Παπανικολάου (βιολί) (*Θάρρος*, 09.04.1929). Αναγγέλλεται επίσης η άφιξη θεάτρου από την Θεσσαλονίκη των Θεοχαρίδου – Μουσούρη (*Θάρρος*, 09.04.1929), ενώ έφτασε λίγο αργότερα και ο θίασος της κ. Τασίας Κύρου για 3 μόνον παραστάσεις, με πολύ μουσική και ποικίλα χορευτικά νούμερα. Παρουσιάζονται τα έργα *Απεργία κοκοτών*, *Μήπως σας ενοχλώ* και *Γυναίκα που σκοτώνει* (*Θάρρος*, 14.04.1929).

Τον Μάιο επισκέπτεται τα Τρίκαλα η οπερέτα και πάλι του Ξυδή από την Αθήνα για δέκα παραστάσεις υπό του αρίστου μαέστρου κ. Παρίδη (*Θάρρος*, 18.05.1929), ενώ τον ίδιο μήνα εξαιρετική επιτυχία σημείωσε η παράσταση *Ηλέκτρα* του διδασκαλείου Λαμίας στο «Πανελλήνιον» στις 19 Μαΐου, όπου υπήρχε και μουσικό μέρος με κομ.μ.άτια Σούμπερτ (*Λησμονημένο Ρόδο*) και Ροσίνι (*Νιότη*) (*Θάρρος*, 20.05.1929).

Η οπερέτα Ξυδή καταφθάνει στα Τρίκαλα με την γνωστή καλλιτέχνη Φίνα Σιώτη και τον Θεσσαλό τενόρο και ηθοποιό Νίκο Νούλη. Αποτελείται από τα καλύτερα στελέχη του μουσικού θεάτρου. Μαζί τους η 17χρονη σουμπρέτα Μ. Χαλκοπούλου, ο χορευτής κ. Σ. Γρηγοριάδης και ο μαέστρος κ. Αβατάγγελος. Το ρεπερτόριο αποτελείται από ξένες και ελληνικές οπερέτες (*Θάρρος*, 20.10.1929). Έναρξη παραστάσεων στις 23 Οκτωβρίου με την οπερέτα *Μποέμικη αγάπη*, με χορό τσάρλεστον από την κ. Χρηστομάνου και τον κ. Γρηγοριάδη (*Θάρρος*, 23.10.1929). Τα έργα που ανεβαίνουν είναι: *Ο χορός της τύχης* του Στολτς (*Θάρρος*, 25.10.1929), *Κοντός*, *Μακρύς και Σία* (*Θάρρος*, 26.10.1929), *Κοντέσα Μαρίτσα* του Κάλμαν (*Θάρρος*, 27.10.1929) ενώ στις 27 Οκτωβρίου από τις 11.30 – 12.30 και από τις 5-8

μ.μ. παιανίζει στο «Πανελλήνιον» η ορχήστρα του θιάσου. Ακολουθούν *Η Χαλιμά* του Σακελλαρίδη (Θάρρος, 28.10.1929), *Μπαγιαντιέρα* του Εμ.μ. Κάλμαν (Θάρρος, 29.10.1929), *Κοντέσα του Χορού* του Στολτς (Θάρρος, 30.10.1929), *Μοντέρνα καμαριέρα* του Χατζηαποστόλου (Θάρρος, 31.10.1929), *Μασκώτισα* (Θάρρος, 04.11.1929), *Γυναίκα του δρόμου* (Θάρρος, 05.11.1929), *Απαγορευμένος παράδεισος* (Θάρρος, 06.11.1929), *Πριγκίπισσα της Τσιάρδας* (Θάρρος, 08.11.1929), *Βαβυλωνία* με το ΤΡΙΟ APZENTINO (Θάρρος, 07.11.1929). *Τα βάσανα του καρδερίνα* του Ι. Πρινέα (Θάρρος, 10.11.1929), *Λεσποινίς Σορδολόπ* του Σακελλαρίδη (Θάρρος, 11.11.1929), *Σουαρνουαρ* για άνδρες (Θάρρος, 12.11.1929), *Κάτια* (Θάρρος, 15.11.1929) και *Σοκολατένιος Στρατιώτης* (Θάρρος, 17.11.1929).

Μάλιστα το Θάρρος δίνει τα εύσημα στον πιανίστα του θιάσου κ. Αβατάγγελο, ο οποίος «κατέχει μια από τις καλύτερες θέσεις στους μουσικούς του ελαφρού μουσικού θεάτρου» (Θάρρος, 17.11.1929).

Το 1930 μπαίνει δυναμικά για το «Πανελλήνιον» με την επιθεώρηση *Μέσα σε όλα*, με χορό του κ. Τοζέλλι (Θάρρος, 27.01.1930) και την οπερέτα του Χατζηαποστόλου *Η γυναίκα του δρόμου*, με νέα νούμερα χορού από τον θίασο της Μαρίτσας Αυλωνίτου (Θάρρος, 28.01.1930). Επίσης αναγγέλλεται η άφιξη της οπερέτας της κυρίας Καίτης Σκαλτσά και του Θάνου Ζάχου με έναρξη την οπερέτα *Χαλιμά* (Θάρρος, 20.01.1930). Ακολουθούν γνώριμες για άλλη μια φορά οπερέτες, *Ο Βαφτιστικός* (Θάρρος, 01.02.1930), *Μετά το έγκλημα του Νόβελι* (Θάρρος, 02.02.1930), το *Διαβολόπαιδο* (Θάρρος, 03.02.1930), *Η Σκουνίτσα η Αλανιάρρα* (Θάρρος, 04.02.1930).

Ακολούθως αναγγέλλεται η άφιξη του θιάσου Γαβριηλίδη Δενδραμή, Παρασκευά κ.ά για έξι μουσικές παραστάσεις (Θάρρος, 15.02.1930).

Ο θίασος της Εταιρείας Ελλήνων Καλλιτεχνών παρουσιάζει την κ. Ελένη Παπαδάκη με το έργο *Φλοράνς Βαρκόλυ* και το έργο του Μπισσόν *Όταν οι γυναίκες αγαπούν*. Η κ. Παπαδάκη τραγουδάει με την ωραία της φωνή (Θάρρος, 24.02.1930) και ακολούθως παρουσιάζει τα έργα *Η ωραία Νεράιδα* (Θάρρος, 25.02.1930), *Η κυρία με τις καμελίες* (Θάρρος, 26.02.1930), *Η Καταιγίς του Μπερνστάιν* (Θάρρος, 27.02.1930), *Να δικαστείς μια φορά* (Θάρρος, 01.03.1930), *Αζαΐς* (Θάρρος, 02.03.1930) και *Να γιος να μάλαμα* (Θάρρος, 04.03.1930).

Την άνοιξη αναγγέλλεται η άφιξη του θεάτρου του κ. Κ. Μέμου, συγκεκριμένα στις 6 Μαΐου, με το έξοχο έργο *Μικρά Νόθος*, κωμωδία με τραγούδια (Θάρρος, 03.05.1930), ενώ το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου αναγγέλλεται η άφιξη της

υψιφώνου Α. Κυπαρίση και του βαρύτονου Η. Οικονομίδη που θα δώσουν συναυλία στα πλαίσια της περιοδείας τους την Παρασκευή 18 Ιουλίου 1930, με πρόγραμ.μ.α που περιλαμβάνει μονωδίες και διωδίες κλασσικών και σύγχρονων συνθέσεων (Θάρρος, 16.07.1930).

Το καλοκαίρι του 1930 το «Πανελλήνιον» παίζει μουσική το μεσημέρι 12-1 μ.μ. και το απόγευμα τα εκλεκτότερα τεμάχια του ρεπερτορίου (Θάρρος, 20.07.1930). Επιπλέον η καθηγήτρια του Ωδείου Αθηνών Carmen Vilga, πληροί τις επιθυμίες και του πιο απαιτητικού κοινού με έργα όπως το *Bouche Operet*, *La Tosca*, *Cavalerie Legera*, *Ideal Tosti*, *Serenate Spagnola*, *Rapsodie Slave*, *Pailasse Opera* (Θάρρος, 05.08.1930).

Τον Οκτώβριο δίνεται συναυλία του τυφλού καλλιτέχνη φλάουτου κ. Ευαγγ. Πλουμιστού. Ο Νομάρχης και οι αρχές θέτουν την συναυλία υπό την προστασία τους. Στο πιάνο συνοδεύει τον κ. Πλουμιστό ο Δ. Σταυρόπουλος (Θάρρος, 25.10.1930).

Αναγγελία άφιξης οπερέτας Μπάρτζου – Τζιφού στις 12 Νοεμβρίου με τις υψίφωνους Ξένη Μάρτζου και Φίνα Σκώτη, με «ευγενικό» ρεπερτόριο ελληνικών και ξένων έργων (Θάρρος, 24.10.1930). Τα έργα που παρουσιάζονται είναι τα ίδια με αυτά που έχουν παιχθεί πολλές φορές: *Πολωνέζικο αίμα* (Θάρρος, 12.11.1930), *Γυναίκα του Δρόμου* (Θάρρος, 13.11.1930), *Μοντέρνος σύζυγος* (Θάρρος, 14.11.1930), *Μποέμικη αγάπη* (Θάρρος, 15.11.1930), *Η Χαλιμά* (Θάρρος, 16.11.1930), *Πριγκίπισσα της Τσιάρδας* (18.11.1930), *Αγνή Σουζάνα* του Ζίλμπερτ (Θάρρος, 19.11.1930), *Φραγκόσυκο* (Θάρρος, 24.11.1930), *Χορός της Τύχης* (Θάρρος, 25.11.1930), *Εύθυμη Χήρα* (Θάρρος, 26.11.1930), *Ο κόμης του Λουξεμβούργου* (Θάρρος, 27.11.1930), ενώ τα απογεύματα παίζει μουσική η μπάντα του «Πανελληνίου».

Την 1^η Μαρτίου 1931, η ορχήστρα Λάσκαρη εκτελεί στο «Πανελλήνιον» το πρωί στις 11.30 εκτός προγράμ.μ.ατος, δυο σόλα: την 2^η ραψωδία του Λιστ και το κονσέρτο του Ραχμάνινοφ σόλο πιάνο. Επίσης από το δοξάρι του κ. Λάσκαρη ακούγονται παλιά ελληνικά τραγούδια, διασκευές από τον ίδιο. Το απόγευμα στον κινηματογράφο με το έργο *Οι γυναίκες του Ανελί*, οι θαμώνες απολαμβάνουν στα διαλλείματα την μουσική των Λάσκαρη, με τα ωραιότερα κομ.μ.άτια του ρεπερτορίου της (Θάρρος, 01.03.1931). Το ζεύγος Λάσκαρη «με το υπερτέλειο παίξιμο του» συναρπάζει τον καθένα και την επομένη μέρα στην προβολή του έργου *Ο Αληθής πρίγκηψ* (Θάρρος, 03.03.1931).

Αναγγέλλεται η άφιξη του βαρύτονου κ. Απ. Πρεδάρη σε μια μεγάλη συναυλία στις 8 Μαρτίου ώρα 10 μ.μ.. Στη συναυλία θα συμπράξουν το ζεύγος Λάσκαρη (θα εκτελεστούν τα έργα *Ριγκολέτο, Παλιάτσοι, Κάρμεν, Μπάλλο, Κουρέας της Σεβίλλης, Ρηνάκι, Βαγγελίτσα, Μάρκος Μπότσαρης, Κείνο το αστέρι, Κλάψε με μάνα, Βασιλικός, Κανέλα*) (Θάρρος, 04 & 06.03.1931).

Ακολουθεί τον ίδιο μήνα μεγάλη χοροεσπερίδα που διοργανώνει η Επιτροπή Κυριών για την ανέγερση Ηρώου της Ελληνικής Επανάστασης. Στο χορό αυτόν, ο Σύλλογος Αυτοκινητιστών προσφέρει ένα ζεύγος παπούτσια της τέλειας αρεσκείας της υποδηματοποιίας του ΝαούμΖαρδαβά. Η μουσική εκτελέστηκε από το ζεύγος Λάσκαρη (πιάνο – βιολί) και τα πρόσθετα όργανα τζαζ και κορνέτα. Εχορεύθησαν όλο οι ελληνικοί και ευρωπαϊκοί χοροί καθώς και καντρίλιες (Θάρρος, 21.03.1931).

Το ζεύγος Λάσκαρη παίζει μουσική και στον επόμενο χορό, τον *Χορό των Ανθέων* που αναγγέλλεται ότι θα γίνει στις 24 Απριλίου. Όλη η αίθουσα του «Πανελληνίου» πρόκειται να μεταβληθεί σε ανθώνα και θα γίνουν πρωτότυπες ατραξιόν και πλούσια κοτιγιόν, με πλήρη ορχήστρα (Θάρρος, 17.04.1931). Μάλιστα εκεί παραβρέθηκε και ο βουλευτής κ. Ζούκας (Θάρρος, 27.04.1931). Την ίδια περίπου εποχή έρχεται και ένας τούρκικος θίασος για δυο παραστάσεις με τη νεαρά ΜαχμουλέΧανούμ που χορεύει και τραγουδάει (Θάρρος, 27.04.1931). Τον Μάιο δόθηκε στο «Πανελλήνιον» και η γιορτή του Παρθεναγωγείου με ωραία τραγούδια και χορό (Θάρρος, 05.05.1931). Ακολούθησε μουσική συναυλία υπέρ του *Ομίλου Φιλόμουσων* για την σύσταση λαϊκής βιβλιοθήκης, με πολυπληθή μαντολινάτα, ωραία χορωδία και χορό που στέφθηκε με μεγάλη επιτυχία (Θάρρος, 08.05.1931).

Το καλοκαίρι του 1931 εμφανίζεται στον «Πανελλήνιον» το *Τρίο Μπαρόνε*, το συγκρότημα του πιανίστα ΈτοραΜπαρόνε, με τον βιολιστή RafaelleJose και τον βιολοντσελίστα MichelleRechenticoft. Η μπάντα παίζει προ φαγητού στην πλατεία, μετά τον φαγητό στον κινηματογράφο, τα έργα του οποίου συνοδεύονται με τέλειο συγχρονισμό μουσικής εφάμιλλης των αθηναϊκών κινηματογράφων. Μαζί τους το μπαλέτο *Τρίο Ρομέο*. Με κάθε νέο έργο στον κινηματογράφο, νέα νούμερα και νέοι χοροί (Θάρρος, 01.08.1931). Το *Τρίο Μπαρόνε* εκτελεί στην πλατεία από τις 10.30 π.μ. 12.30 μ.μ. διάφορα κομ.μ.άτια κλασικής μουσικής (Όφενμπαχ, Σοπέν, Φεράρικλ). Το απόγευμα παίζονται έργα των Ροσίνι, Κάλμαν, Μασκάνικλ (Θάρρος, 02.08.1931). Σε κριτική άρθρου στις 17 Αυγούστου στη στήλη «Γύρω από τη Μουσική μας κίνηση», ο αρθρογράφος που υπογράφει Μ.Μ. λέει ότι παρόμοια ορχήστρα δεν υπάρχει στην πόλη (Θάρρος, 17.08.1931).

Με το *Τρίο Μπαρόνε* εμφανίζεται και το ντουέτο Σιμόν & Σούλα Μίλλερ με ευχάριστα μουσικά νούμερα (Θάρρος, 21.08.1931):

- 1) Αμερικανικός χορός από τον κ. Σιμόν
- 2) Μόνο εμένα σόλο της κ. Μίλλερ
- 3) Αδικημένος ψάλτης του κ. Σιμόν
- 4) Ζητάτε να σας πω της κ. Μίλλερ
- 5) Μπλακ μπότον χορός του κ. Σιμόν
- 6) Νούμερο από την επιθεώρηση «Κατεργάρα»
- 7) «Οι μεθυσμένοι» νούμερο Μίλλερ – Σιμόν

Το Σεπτέμβριο δίνει μεγάλη συναυλία η καλλιτέχνίδα του ελληνικού μελοδράματος Νίκη Σκούρα (Λάσκαρη) στις 10 μ.μ. με έργα *Λολίτα*, *Παλιάτσοι*, *Τόσκα*, *Ριγκολέτος*, *Περουζέ*, *Εξομολόγηση*, *Μάνα και Υιός* (Θάρρος, 16.09.1931). Τον Οκτώβριο δίνεται συναυλία με ένα μέρος του έργου του βιολιστή Ρ. Γιόσσα από το *Τρίο Μπαρόνε* με τίτλο *Μαρς Τρικαλινό*, όπως επίσης και ένα ποτ – πουρί από ελληνικές οπερέτες από το 1900 και μετά (Θάρρος, 19.10.1931).

Το ελληνικό μελόδραμα της κυρίας Σώτου και Μουλλά παίζει το έργο του Πουτσίνι *Οι Μπόεμ* (Θάρρος, 24.10.1931). Ακολουθούν οι *Παλιάτσοι* και *Καβαλερία Ρουστικάνα* (Θάρρος, 25.10.1931) και *Μαντάμ Μπατερφλάϊ* (Θάρρος, 26.10.1931).

Στα τέλη του χρόνου εμφανίζεται και πάλι η οπερέτα Ξυδή, με έναρξη του έργου *Χριστίνα* με την Ρενέ Φιέρα και τους Α. Καβαφάκη, Ορ. Χριστοφή, Γ. Ξυδή κλπ. (Θάρρος, 02.12.1931). Ακολουθούν τα έργα *Η πρώτη αγάπη* (Θάρρος, 03.12.1931), *Βαβυλωνία Όλα*, (Θάρρος, 04.12.1931), *Χαλιμά* (Θάρρος, 05.12.1931), *Η Γυναίκα του Δρόμου* και *Βλάμισα* (Θάρρος, 06.12.1931), *Ριρίκα* (Θάρρος, 07.12.1931), *Μπλε Μαζούρκα* (Θάρρος, 08.12.1931), *Το κορίτσι της γειτονιάς* και *Ραντεβού στην Γκαρσονιέρα* (Θάρρος, 09.12.1931), *Αντίο Μιμί* (Θάρρος, 11.12.1931), *Ντελίριο* (12.12.1931), *Ριρίκα* και *Κοντός*, *Μακρύς και Σία* (Θάρρος, 13.12.1931).

Τον Δεκέμβριο η *Λέσχη Καλλιτεχνών και Φιλοτέχνων* διοργανώνει μέγα χορό, υπέρ της *Λέσχης Ανέργων και Πτωχών*, με κοτιγιόν και ατραξιόν. Η Λέσχη αυτή ιδρύθηκε το 1931, με αποκλειστικό σκοπό την αναβάθμιση και την πρόοδο της μουσικής, της τέχνης και γενικότερα κάθε πνευματικής και καλλιτεχνικής έκφανσης: «*χάρις εις την οργάνωσιν αυτήν θα πνεύση και εις την πόλιν μας ολίγη δροσιά και θα τεθούν οι βάσεις μιας μελλοντικής πρωτοπορίας εις την Τέχνην γενικώς*» (Θάρρος,

20.09.1931). Τον Οκτώβριο του 1932, η Λέσχη εγκαινιάζει και αίθουσα διαλέξεων (Θάρρος, 30.10.1932).

Έτσι ο χορός του Δεκεμβρίου διαθέτει ορχήστρα από πέντε όργανα, υπό την διεύθυνση του Μπαρόνε, ο οποίος θα παίζει τα πιο καινούργια ταγκό και φοξ της σαιζόν (Θάρρος, 20.12.1931). Ο Χορός έγινε στις 9 Ιανουαρίου του 1932 στις 10 μ.μ., αλλά οι εισπράξεις ήταν πενιχρές λόγω οικονομικής κρίσης. Η Ορχήστρα του Μπαρόνε έπαιζε τα ωραιότερα κομ.μ.άτια ευρωπαϊκών και ελληνικών χορών. Τον χορό έσυρε ο πρόεδρος της Λέσχης κ. Η. Αριστόπουλος (Θάρρος, 11.01.1932).

Το 1932 αρχίζει με πολύ κίνηση στο «Πανελλήνιον». Το *Τρίο Μπαρόνε* συνεχίζει τις εμφανίσεις του στο σινεμά (Θάρρος, 05.01.1932). Αναγγέλλεται η άφιξη της Ολυμπίας Καντιώτη Ριτσάρδη για έξι μουσικές παραστάσεις με νέα έργα και πλήρη ορχήστρα, υπό την διεύθυνση του κ. Ριτσάρδη, συνολικά 39 πρόσωπα επί σκηνής (Θάρρος, 20.01.1932). Ο θίασος της κάνει έναρξη στις 3 Φεβρουαρίου με την οπερέτα *Κοντέσα του χορού* (Θάρρος, 03.02.1932). Ακολουθούν τα έργα *Γυναίκες γυναίκες* του Γιαννακόπουλου σε μουσική Χαιρόπουλου με όλο τον θίασο επί σκηνής (Θάρρος, 04.02.1932), *Η Πριγκίπισσα του ιππόδρομου* του Κάλμαν (Θάρρος, 05.02.1932), *Η Διαβολογυναίκα* του Φιλίππιδη – Ριτσάρδη (Θάρρος, 06.02.1932), *Τ' αρραβωνιάσματα* και *Η Κατεργάρα* (Θάρρος, 07.02.1932), *Η πρώτη αγάπη* (Θάρρος, 08.02.1932), *Αικατερίνη η Μεγάλη* του Ζίλμπερ (Θάρρος, 09.02.1932).

Επίσης αναγγέλλεται η άφιξη του συγκροτήματος χαβάγια του κ. Κ. Μπεζού που ονομάζεται *Άσπρα πουλιά* και αποτελείται από έξι μουσικούς.

Κατόπιν αναγγέλλεται χοροεσπερίδα υπέρ των αναπήρων και θυμάτων πολέμου Τρικάλων στις 2 Απριλίου, υπό την προστασία του Νομάρχου (Θάρρος, 20.03.1932), χοροεσπερίδα υπέρ του *Τρίο Μπαρόνε* στις 16 Απριλίου. Η μουσική θα παίζει τα πιο σύγχρονα κομμάτια και το νέο *φοξλόου Μπέμπε*, αφιερωμένο στον υποστηρικτή των καλλιτεχνών κ. Νάκη Νακόπουλο (Θάρρος, 09.04.1932). Ωστόσο η χοροεσπερίδα έγινε χωρίς κέφι και όρεξη, παρά τα ωραία μουσικά κομμάτια, δείγμα της κρίσης που μαστίζει κάθε κοινωνική τάξη (Θάρρος, 18.04.1932).

Στις 5 Αυγούστου 1932, κατά την προβολή της ταινίας *Μαύρο Ντόμινο*, το Τρίο Μπαρόνε παίζει τη συμφωνία του Λάουρο Ρόσι, *Το Μαύρο Ντόμινο* (Θάρρος, 05.08.1932).

Στο «Πανελλήνιον» αναγγέλλεται η άφιξη της οπερέτας της Ρένας Ρουγγέρη, με πρώτη παράσταση την οπερέτα του Γιαννακόπουλου - Χαιρόπουλου *Γυναίκες, γυναίκες*. Ο θίασος αποτελείται από 28 πρόσωπα (Θάρρος, 17.02.1933). Τα άλλα έργα

είναι *Χριστίνα* (Θάρρος, 18.01.1933), *Κοντέσα Μαρίτσα* (Θάρρος, 19.02.1933), η τούρκικη οπερέτα *Χορ-χορ Αγάς* (Θάρρος, 22.02.1933), *Το παιδί του δρόμου* και *Τα ερωτικά γυμνάσια* (Θάρρος, 23.02.1933), Ο Βαφτιστικός (Θάρρος, 02.03.1933), *Μποέμικη Αγάπη* (Θάρρος, 03.03.1933), Μπισσόν η Άγνωστος και Κάτια η χορεύτρια (Θάρρος, 04.03.1933), *Το κορίτσι της γειτονιάς* και *Η πρώτη αγάπη* (Θάρρος, 05.03.1933).

Η *Λέσχη Καλλιτεχνών και Φιλοτέχνων* αναγγέλλει μέσα από τα φύλλα του Θάρρους τον χορό που διοργανώνει στις 17 Απριλίου με βραβείο χορού 500 δρχ, στο ζεύγος που θα χορέψει το καλύτερο ταγκό, με πλήρη ορχήστρα (Θάρρος, 07.04.1933). Αναγγέλλεται επίσης μουσική συναυλία στις 22 Απριλίου υπό την οργάνωση των δεσποινίδων και των κυρίων της πόλης, υπό την διεύθυνση του κ. Ε. Μπαρόνε, υπέρ ενισχύσεως του ταμείου Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου (Θάρρος, 08.04.1933). Τελικά η συναυλία έγινε στις 29 Απριλίου και παρουσιάστηκαν έργα του Μιζέ, Βέμπερ, Βέρντι, Πουτσίνι, Μότσαρτ, Λιστ, Σοπέν, Ροσίν, Μπετόβεν, Ράφφ, Γκουνώ (Θάρρος, 29.04.1933) ενθουσιάζοντας τους θεατές (Θάρρος, 30.04.1933). Τον Μάιο εμφανίζεται το συγκρότημα *Άσπρα πουλιά* με χαβανέζικο και ισπανικό πρόγραμμα.μ.α και πρωτότυπες καθαριστικές συνθέσεις (Θάρρος, 03.05.1933).

Φτάνοντας στο καλοκαίρι διοργανώνεται παιδικός χορός στο «Πανελλήνιον» του Συλλόγου *Σπίθα* για την ίδρυση μιας μικρής βιβλιοθήκης (Θάρρος, 17.07.1933). Το Θάρρος πληροφορεί ότι την πόλη θα επισκεφτούν οι *Ηνωμένοι Καλλιτέχναι* της Μαίρης Κροντηρά και του Αλ. Μπούμπη για 10 παραστάσεις στο «Πανελλήνιον», με έναρξη στις 20 Οκτωβρίου με το έργο *Γυναίκα και νευρόσπαστο*, κομεντί του Πιερ Λοττί (Θάρρος, 19.10.1933). Τον Νοέμβριο, εκτός του ρεσιτάλ του βαθύτονου του ιταλικού μελοδράματος κ. Γ. Δρακόπουλου (Θάρρος, 09.11.1933), αναγγέλλεται ότι θα εμφανιστεί στο «Πανελλήνιο» ο θίασος της κ. Μόσχου. Μαζί της οι τενόροι. Καρδαμίτσης και Δακόπουλος, πρίμα η κ Μόσχου και σουμπρέτα η κ. Γκόλφω Μπίκη (09.11.1933). Τα έργα που παρουσιάζουν είναι τα εξής: *Ηρώ μου ένα φιλί* του Σακελλαρίδη (Θάρρος, 10.11.1933), *Κοντέσα Μαρίτσα* (Θάρρος, 11.11.1933), *Πρώτη αγάπη* του Χατζηαποστόλου και το *Εξωφρενικό σπίτι* του Σακελλαρίδη (Θάρρος, 12.11.1933), *Η Μπαγιαντέρα* (Θάρρος, 13.11.1933), *Γυναίκες, Γυναίκες* (Θάρρος, 14.11.1933), *Μπίμπατου* Σακελλαρίδη (Θάρρος, 15.11.1933), *Μποέμικη Αγάπη* του Σακελλαρίδη και *Σκανίτσας* του Μάριο Κώνστα (Θάρρος, 16.11.1933), *Γυναίκα αλλά γκαρσόν* (Θάρρος, 17.11.1933), *Ριφίκα* (Θάρρος, 18.11.1933), *Κεραμίδα* του Α. Ηλιόπουλου (Θάρρος, 19.11.1933) και *Κοντέσα του χορού* του Στολτζ (Θάρρος,

20.11.1933), *Πριγκίπισσα της Τσιάρδας* (Θάρρος, 22.11.1933), *Αγνή Σουζάνα* του Κάλμαν (Θάρρος, 23.11.1933).

Τις ημέρες των χριστουγεννιάτικων εορτών η νουμερίστα βαριετέ Κική Κωνσταντινίδου δίνει παράσταση με δικά της νούμερα (Θάρρος, 30.11.1933).

Στις 16 Δεκεμβρίου αναγγέλλεται ότι θα γίνει συναυλία του Σωματείου της *Αγίας Βαρβάρας* υπέρ του Φιλανθρωπικού ταμείου της, υπό τη διεύθυνση του κ. Μπαρόνε (Θάρρος, 01.12.1933), η οποία έγινε τελικά στις 11 Ιανουαρίου 1934.

Λίγο πριν εκπνεύσει το 1933 έφτασε από την Λάρισα στα Τρίκαλα, η καλλιτέχνιδα της αυτοκρατορικής όπερας της Μόσχας κ. Παλαιστή, για να δώσει συναυλία τραγουδιού στο «Πανελλήνιον», στις 15 Δεκεμβρίου, με τα εκλεκτότερα κομ.μ.άτια του κλασικού ρεπερτορίου, αλλά και πολλά ρώσικα, οπερέτες κλπ (Θάρρος, 12.12.1933). Η φιλοξενούμενη καλλιτέχνιδα επαινείται ιδιαιτέρως από το Θάρρος (Θάρρος, 15.12.1933).

Στο «Πανελλήνιον» δίνεται και η συναυλία της ΕΦΕΤ, υπό την διεύθυνση του Ραφαήλ Ρόσσα, με χορωδία μαντολινάτας 45 εκτελεστών (Θάρρος, 27.12.1933). Η συναυλία είχε μεγάλη επιτυχία και άρεσαν πολύ οι χορωδίες *Σ' αγαπώ* και *Εφυγε* (Θάρρος, 28.12.1933).

Η ΕΦΕΤ είχε δυο τμήματα, το μουσικό και το εκδρομικό. Το πρώτο περιελάμβανε χορωδία και μαντολινάτα, με πρωτεργάτη τον Λεωνίδα Μπακόπουλο και πολλούς άλλους φιλόμουςους συμπολίτες, ενώ η μαντολινάτα αποτελούνταν από 15 άτομα και η χορωδία από 18.⁷⁶

Τελευταία εκδήλωση για το 1933 ήταν ο χριστουγεννιάτικος χορός της *Λέσχης Καλλιτεχνών και Φιλοτέχνων* ανήμερα των Χριστουγέννων με το *Τρίο Μπαρόνε* στη μουσική για τα άπορα παιδιά από τις 3 έως τις 8 μ.μ. (Θάρρος, 25.12.1933).

Το 1934 στο «Πανελλήνιον» γίνεται απογευματινός χορός της *Λέσχης Καλλιτεχνών και Φιλοτέχνων* με μουσική πλήρης (Θάρρος, 07.01.1934), ο χορός του *Παναθαμικού Αθλητικού Ομίλου* (Θάρρος, 27.01.1934), ο χορός της ΕΦΕΤ, με ορχήστρα 20 οργάνων (Θάρρος, 03.02.1934), η συναυλία του Γυμνασίου υπό την διεύθυνση του κ. Γιόσσα, όπου μεταξύ άλλων παίχτηκαν η *Σερενάτα* του Σούμπερτ, ένα μαρς του κ. Γιόσσα, διάφορα τραγούδια με σκοπό την ενίσχυση της μαθητικής βιβλιοθήκης (Θάρρος, 30.01.1934). Ακολούθησε συναυλία του Σωματείου της Αγίας Βαρβάρας με κλασική μουσική από το Τρίο Μπαρόνε όπως *Μεφιστοφελής*, *Ριγολέτος*,

⁷⁶Κατσόγιαννος, Ν., ό.π., σ. 153.

Μπαρμπέρης της Σεβίλλης, Πολωνέζα, Καβαλερία Ρουστικάνα και πολλά ελληνικά και ρωσικά τραγούδια (Θάρρος, 01.02.1934). Στις απόκριες, η *Λέσχη Καλλιτεχνών και Φιλόμουσων* διοργανώνει απογευματινό χορό στις 6.30 μ.μ. και έναν άλλον παιδικό χορό αποκριάς στις 18 Φεβρουαρίου με πλήρη ορχήστρα (Θάρρος, 04 & 18.02.1934).

Αρχές Μαρτίου επαναλαμβάνεται η συναυλία της ΕΦΕΤ (Θάρρος, 04.03.1934), ενώ τον ίδιο μήνα εκτάκτως εμφανίζεται για μια συναυλία ο διεθνούς φήμης Έλληνας βαρύτονος κ. Ξηρέλλης, μέλος της κρατικής όπερας του Βερολίνου με συνοδεία της κ. Ισμήνης Δατσίντου και στο πιάνο τον Έτορα Μπαρόνε (Θάρρος, 15.03.1934). Το «Πανελλήνιον» γιορτάζει την εθνική επέτειο με μουσική και τραγούδια και είσοδο 15 δρχ. (Θάρρος, 25.03.1934). Τον Απρίλιο, η *Λέσχη Καλλιτεχνών και Φιλοτέχνων* οργανώνει και πάλι χορευτική εσπερίδα στις 10.30 μ.μ. (Θάρρος, 09.04.1934), μια αλησμόνητη βραδιά με την παρουσία του Νομάρχη (Θάρρος, 11.04.1934).

Φτάνει στο «Πανελλήνιον» για παραστάσεις επιθεωρήσεων ο θίασος του κ. Πέτρου Κυριακού (Θάρρος, 18.04.1934), ενώ τον Μάιο αναγγέλλεται η άφιξη της Αθηναϊκής οπερέτας-επιθεώρησης των Α. Αρντάτωφ-Πάολας Νικολέσκο (πριμαντόνα), με τον εκλεκτό τενόρο Καβαράκη, την σουμπρέτα Ο. Γαϊτάνου, την κ. Νίτσα Ζαφειρίου, και το μπαλέτο τους για 10 παραστάσεις (Θάρρος, 05.05.1934): *Η Λούση και τα κορόιδα της* (Θάρρος, 10.05.1934), *Ιαπωνικές νύχτες* (Θάρρος, 11.05.1934), *Μισσές Μπράουν* του Σύλβιου Καρακάση (Θάρρος, 12.05.1934), *Ροζμαρί* (Θάρρος, 14.05.1934), *Σκερτσόζα* (Θάρρος, 15.05.1934), *Τσι τσι λα* (Θάρρος, 16.05.1934), *Μπλου μπλου* του Χατζηαποστόλου & D'Angelis, *Η Βασίλισσα του ατελιέ* (Θάρρος, 17.05.1934), *Γιόλα* (Θάρρος, 18.05.1934).

Η Χορωδία της Καρδίτσας επιλέγει το «Πανελλήνιον» για να δώσει την μουσική συναυλία της στις 11 π.μ. (Θάρρος, 03.06.1934) με την συμβολή του κ. Μπαρόνε (Θάρρος, 05.06.1934). Το πρόγραμ.μ.α είχε ως εξής:

Α΄ Μέρος

1. Adaramus de Christe, T.H. Dubois
2. Το τραγούδι του Τιρόλο
3. Η Εβραία Χάλεμ

Β΄ Μέρος

4. Περαζέ του Σακελλαρίδη και το παραμύθι της Νεράιδας

Γ΄ Μέρος

5. Ψαροπούλα
6. Η επάνοδος (σόλο)
7. Ο 100^{ος} ψαλμός του Φ. Μέντελσον

Το καλοκαίρι του 1934 στο «Πανελλήνιον» κυλάει συντροφιά με ένα ελαφρό μουσικό θέατρο των Α. Στρατή και Καλουτά (*Θάρρος*, 19.06.1934) και τον μεγάλο χορό της ΕΦΕΤ, με εξαιρετική μουσική, ρωσική ορχήστρα, τζαζ μπαλαλάικες, 28 όργανα. Στα διαλείμματα εκτελούνται σόλο τραγούδια και ντουέτα (*Θάρρος*, 07.07.1934).

Το φθινόπωρο αναγγέλλεται η παρουσία της *Νέας Μουσικής Σκηνής* υπό την διεύθυνση του Ν. Σύλβα και τη σύμπραξη της Νέλλη Ρόζιε. Δίνονται 10 παραστάσεις με τα πιο μοντέρνα έργα των Αθηνών. Οι оперέτες: *Η Λούση και τα Κορόιδα της, Κοκότα με μενεξέδες, Μίσσες Μπράουν, Απόψε σ' αγαπώ, Ντελίριο*. Επιθεωρήσεις: *Τεριτόμπι, Παρέλαση, Σερενάτα Ρούμπα, Φρέσκο Πράμα, Ντόπιο Φρούτο, Πιπεριά*. Μαέστρος ο Χριστόφορος Τσολάκης. Διδασκαλία χορών ο Σ. Γρηγοριάδης, από τις 26 Οκτωβρίου για 10 παραστάσεις (*Θάρρος*, 24.10.1934). Ακολουθεί η εμφάνιση του βαθύφωνου κ. Ι. Μαρσέλου του μελοδράματος του Μόντε Κάρλο (*Θάρρος*, 25.11.1934) και το χριστουγεννιάτικο ζουρ φιξ από τις 5.30 έως τις 9 μ.μ. (*Θάρρος*, 25.12.1934), η γιορτή για τα άπορα παιδάκια από τα δημοτικά σχολεία της πόλης με χορωδία υπό τον κ. Γιόσσα και χορός (*Θάρρος*, 28.12.1934), καθώς και η εμφάνιση της υψιφώνου της Μουσικής Ακαδημίας της Βιέννης Μαρί Ασικιάν για ένα ρεσιτάλ στις αρχές του επόμενου έτους (*Θάρρος*, 31.12.1934).

Η έλευση του 1935 βρίσκει το «Πανελλήνιον» σε πλήρη δράση. Πρώτα από όλα ανακοινώνεται ότι εκεί θα γίνει η χοροεσπερίδα για τον Γυμναστικό Σύλλογο στις 19 Ιανουαρίου 1935 (*Θάρρος*, 04.01.1935). Επίσης, η Μαρί Ασικιάν, αριστούχος της Ακαδημίας της Βιέννης δίνει συναυλία (*Θάρρος*, 04.01.1935), αποσπώντας θερμά χειροκροτήματα (*Θάρρος*, 05.01.1935). Αναγγέλλεται η άφιξη του συγκροτήματος του κ. Μπέζου Ασπρα πουλιά, και οι γνωστές χαβάγιες που ξετρελαίνουν την Αθήνα (*Θάρρος*, 17.01.1935). Μαζί τους θα εμφανιστεί ο τενόρος κ. Σεϊτανίδης και η παγκοσμίου φήμης ντιζέζ M. Loudiana (*Θάρρος*, 18.01.1935). Ανακοινώνεται ο χορός της ΕΦΕΤ στις 23 Φεβρουαρίου υπό την διεύθυνση του κ. Γιόσσα, μαντολινάτας και χορωδίας (*Θάρρος*, 18.01.1935), καθώς και ο θίασος Νέζερ-Αυλωνίτου. Τον Ιανουάριο εμφανίζεται η Έλλη Δαδακαρίδου με πεταχτά τραγουδάκια, χορό, σατιρικά νούμερα, μιμητική (*Θάρρος*, 24.01.1935). Λίγες ημέρες μετά διοργανώνεται

οικογενειακό ζουρ φιξ με διάφορες ατραξιόν και τα περίφημο ταγκό *Καρδιά μου μη λυπάσαι*, το σουξέ του κ. Σεϊτανίδη (Θάρρος, 27.01.1935).

Ο Φεβρουάριος αρχίζει με χαβάγιες, πλήρης ορχήστρα παίζει ταγκό, τυρολέζικες ρομάντζες, ναπολιτάνικες καντσονέτες, σπανιόλικά τραγούδια κ.λπ. (Θάρρος, 01.02.1935). Το Θάρρος ενημερώνει ότι κάθε Κυριακή στο «Πανελλήνιον» θα έχει ζουρ φιξ με όλα τα ταγκό και τα μοντέρνα φοξ (Θάρρος, 03.02.1935).

Ο θίασος Ιατρίδη κάνει έναρξη επιθεωρήσεων με την *Αθηναία*, μια παράσταση γεμάτη χορό, μπαλέτο και τραγούδι με πλήρη ορχήστρα (Θάρρος, 05.02.1935). Ακολουθεί η οπερέτα *Η Βασίλισσα του Ατελιέ* (Θάρρος, 06.02.1935), η επιθεώρηση *Η Ευρωπαϊά* (Θάρρος, 07.02.1935), *Ροκάνα* του Καπετανάκη (Θάρρος, 08.02.1935), *Το κορίτσι του καμπαρέ* και η *Καπριτσιόζα* (Θάρρος, 09.02.1935), *Η Ωραία του Πέραν* (Θάρρος, 10.02.1935), *Η Καραμέλα* (Θάρρος, 11.02.1935), *Όνειρο ήταν και πάει* (Θάρρος, 14.02.1935), *Η Παπαρούνα* (Θάρρος, 15.02.1935), *Γιόλα* (Θάρρος, 16.02.1935).

Ο θίασος της Μαρίκας Νέζερ και του Β. Αυλωνίτη κάνει έναρξη με την *Τιριτόμπαν* και το μπαλέτο *Μπαρκολέρο* σε μουσική Μίμη Κατριβάνου (Θάρρος, 21.02.1935), ενώ παίχτηκε η *Σερενάτα* του Σπυρόπουλου – Παπαδάκη (Θάρρος, 25.02.1935), *Πρώτο πράμα* (Θάρρος, 26.02.1935) και *Πως γλεντά η Αθήνα* (Θάρρος, 27.02.1935).

Στο «Πανελλήνιον» φιλοξενείται ρώσικη ορχήστρα που δίνει συναυλία με τσιγγάνικα και ρωσικά τραγούδια (Θάρρος, 19.09.1935), ενώ αναγγέλλεται η άφιξη του μουσικού κιθαριστή κ. Λέων Μακρίδη για μια συναυλία στις 28.09.1935 (Θάρρος, 19.09.1935). Μάλιστα σε άρθρο του στις 26 Σεπτεμβρίου 1935, ο Ι. Παππάς γράφει διθυραμβικές κριτικές για αυτόν τον καλλιτέχνη στην στήλη «Σημειώματα» (26.09.1935).

Στο «Πανελλήνιον» εμφανίζεται και η ντιζέζ Αγγέλα Λυκιαρδοπούλου για μια συναυλία άσματος και απαγγελίας. Τραγουδά όλα τα μοντέρνα από τους τελευταίους δίσκους φωνογράφου της εταιρείας HisMastersVoice (Θάρρος, 04.10.1935). Λίγο μετά εμφανίζεται ο νεαρός τενόρος Αντώνης Σταυρόπουλος για ένα ρεσιτάλ άσματος (Θάρρος, 13.10.1935) και για τρεις παραστάσεις. Ακολουθεί η *Μάντρα*, τα συγκρότημα του Αττίκ (Θάρρος, 18,19, 20.10.1935).

Νέα συγκροτήματα με νέο ρεπερτόριο εμφανίζονται σύντομα. Η βασίλισσα των δίσκων Κάκια Μένδρη, το λαστιχένιο παιδί Καίτη, η ντιζέζ Βέρα Βένδα, η χορεύτρια Κική Αγγελόπουλου, ο βαρύτονος Αγγελόπουλος, ο ποιητής Τραϊφόρος, ο

Έλλην ΣαρλόΣπαδόπουλος, η βιολονίστα ΝτούκαΠασκάλ, το Τρίο Χόχεερ κ.ά. Επίσης, η Εμφάνιση δυο καλλιτεχνών, της κυρίας Νέλλης Πλούτου (διπλωματούχου του Μιλάνου) και του κυρίου Λάμπρου Μαυράκη με πολλές διεθνείς διακρίσεις στο «Πανελλήνιον» λίγο πριν τα Χριστούγεννα του 1935 (Θάρρος, 22.12.1935).

Το 1936 η ΕΦΕΤ, μετά από πολλές αναβολές (ο χορός έγινε στις 3 Μαΐου), δίνει συναυλία με χορωδία και ορχήστρα (πρώτη αναγγελία στις 29.03.1936). Τον Μάρτιο δίνει παραστάσεις και πάλι ο γνωστός θίασος Ξυδή (Θάρρος, 13.03.1936) με τα έργα: *Δευτέρα Παρουσία* των Λώρη – Καρακάση (Θάρρος, 04.03.1936), *Πράμα φρέσκο* και το *Κεφάλτο του Σαντούκα* (Θάρρος, 15.03.1936), *Πιπίτσα* (Θάρρος, 16.03.1936), *Η Αλεπού* (Θάρρος, 18.03.1936), *Πιπίτσα και Χριστίνα* (Θάρρος, 19.03.1936), *Ο Βασιλιάς του Χαλβά* (20.03.1936), *Η Χαλιμά με τα τούρκικα μπαλέτα* (Θάρρος, 21.03.1936), *Πιπίτσα και Ελλάς του Περικλή* (Θάρρος, 22.03.1936), *Ελλάς του Περικλή και Χριστίνα* (Θάρρος, 25.03.1936) και *Κρυφό ρομάντζο* (Θάρρος, 26.03.1936).

Η *Φιλαρμονική Εταιρεία Βόλου* δίνει συναυλία πρώτη φορά στα Τρίκαλα με εκλεκτό πρόγραμ.μ.α την Κυριακή 31 Μαΐου (Θάρρος, 31.05.1936).

Το καλοκαίρι του 1936 η *Ένωση Νέων Καλλιτεχνών* ανεβάζει την οπερέτα του Μ. Χατζηαποστόλου *Οι Μποέμ των Αθηνών* (Θάρρος, 12.06.1936). Ρεσιτάλ πιάνου δίνει ο Γεώργιος Πάγκαλης ρομαντικής, κλασικής και μοντέρνας μουσικής (Θάρρος, 26.06.1936), ενώ το φθινόπωρο δυο εμφανίσεις, μια απογευματινή και μια βραδινή δίνει το χαβανέζικο συγκρότημα του Γ. Μακρή, γνωστού από τους δίσκους Κολούμπια. Μαζί του ο «ντιζέλ» του συγκροτήματος κ. Σιδηρόπουλος και ο γνωστός βαθύτονος κ. Ζαμάνος (Θάρρος, 04.10.1936). Λίγο καιρό μετά εμφανίζεται το συγκρότημα του κ. Μεσολογγίτη με ατραξιόν (Θάρρος, 06.10.1936) και ο νεαρός τενόρος κ. Χάρης, καντσονετίστας του ραδιοφωνικού σταθμού Θεσσαλονίκης για ένα και μόνο ρεσιτάλ στις 15 Οκτωβρίου (Θάρρος, 12.10.1936). Τελικά για τεχνικούς λόγους δεν εμφανίζεται στο «Πανελλήνιον», αλλά στο καφενείο του Κωστίκα και ενώπιο αραιού ακροατηρίου (Θάρρος, 16.10.1936). Ωστόσο μετά από παρακλήσεις πολλών δόθηκε και δεύτερη συναυλία στο «Πανελλήνιον» στις 18 Οκτωβρίου στις 11 π.μ. με συνοδεία τον κ. Μπαρόνε στο πιάνο (Θάρρος, 18.10.1936).

Το 1937 εμφανίζονται στο «Πανελλήνιον» διάφορες κυρίες: η ντιζέζ Καίτη Βεντούρη (Θάρρος, 19.02.1937) και η Λούλα Λεούση με όλα τα νεότερα τραγούδια (Θάρρος, 09.03.1937). Λίγο αργότερα και η μετσο-σοπράνο Ιφιγένεια Ιωαννίδου με νέο ρεπερτόριο, με τα πιο ωραία ταγκό: «Δεν ξέρω ποια μάτια ν' αγαπήσω», και το

«Ζητώ ένα φιλί από όποιον να΄ ναι» και το αθάνατο δημοτικό τραγούδι «Η Μαριγώ με το σταμνί της» (Θάρρος, 15.05.1937).

Τον Ιούνιο του '37 εμφανίζεται ο κ. Καψάλης, καλλιτέχνης του μελοδράματος, για συναυλία τραγουδιών με εκλεκτό πρόγραμ.μ.α και συνοδεία πιάνου του κ. Μπαρόνε (Θάρρος, 17.06.1935). Τον Σεπτέμβριο δίνει ρεσιτάλ ο καλλιτέχνης κ. Κεφαλάς, ο οποίος καταχειροκροτήθηκε (Θάρρος, 10.09.1937).

Με τον ερχομό του 1938, δίνεται πρωτοχρονιάτικο ρεβεγιόν στο «Πανελλήνιον», με ορχήστρα- ντιζέζ, χαρτοπόλεμο, «μέσα στον λυσσασμένο βοριά και τον βαρύ χειμώνα» (Θάρρος, 01.01.1938). Τον Φεβρουάριο έρχεται από την Αθήνα πλήρης ορχήστρα πέντε οργάνων (βιολί, πιάνο, ακορντεόν, χαβάγια, κιθάρα) και η γνωστή ντιζέζ του Μοντιάλ δεσποινίς Βήτου (Θάρρος, 14.02.1938). Λίγο αργότερα άλλη μια ντιζέζ κάνει την εμφάνισή της, η Να-Νίτσα με την ωραία «ορχηστρούλα» της και τα γλυκά, μοντέρνα τραγουδάκια της (Θάρρος, 25.02.1938).

Τον Μάρτιο του 1938 εμφανίζεται στο «Πανελλήνιον» η γνωστότατη νεαρά καλλιτέχνης Διάνα Σαραφλή της Μάντρας του Αττίκ και της Αρζεντίνα, με τα γνωστότερα σουζέ των Αθηνών και «εκπλήξεις – ευθυμία- χιούμορ», ενώ λίγες ημέρες μετά, ο Γυμναστικός Αθλητικός Σύλλογος Τρικάλων διοργανώνει εκεί μεγάλη χοροεσπερίδα, υπό την προστασία του Νομάρχη Τρικάλων κ. Ι. Κατσαμπή (Θάρρος, 26.03.1938).

Τον Σεπτέμβριο εμφανίζεται για τη φθινοπωρινή σαιζόν η γνωστότατη ντιζέζ της Φεμίνα και της Οάσεως των Αθηνών κ. Καίτη Παπαδοπούλου, με συνοδεία ορχήστρας τζαζ (Θάρρος, 06 & 11.09.1938), ενώ τον Νοέμβριο εμφανίζεται ο τυφλός πιανίστας Βασίλης Θαναηλίδης, 23 ετών, για μια συναυλία (Θάρρος, 23.11.1938).

Το 1938 τελειώνει στο «Πανελλήνιον» με την γνωστότατη Ρωσίδα ντιζέζ Μπέμπα Σμυρνώφ «ήτις έχει εργασθεί εις τα καλύτερα κέντρα των Αθηνών, Αλάσκα Στρέλλα κλπ. Θα τέρπη το κοινόν με όλα τα μοντέρνα τραγούδια και ιδίως με το σουζέ Μην κλαις και Μη μου θυμίζεις» (Θάρρος, 17.12.1938).

Η δύσκολη χρονιά του 1940 αρχίζει στο «Πανελλήνιον» με πρωτοχρονιάτικη οικογενειακή ρεβεγιόν, βασιλόπιτα και ορχήστρα, χορό και την δεσποινίδα Ζωζόκα στα τελευταία της σουζέ (Θάρρος, 02.01.1940).

3.1.3. «Αθήναι»

Το ξενοδοχείο «Αθήναι» άρχιζε να κτίζεται το 1887. Τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του, την διεύθυνση ήχε ο Α. Φρατζόλας. Την εποχή του οικονομικού κραχ το 1929 ιδιοκτήτης φαίνεται να είναι ο Δημ. Μπάρδας και εκμεταλλευτής ο Κ. Πρασουλίδης. Στα χρόνια της Κατοχής διακόπηκε η λειτουργία του για να κλείσει οριστικά τη δεκαετία του '50. Η μεγάλη διαμπερής αίθουσα (200 τ.μ. περίπου) γνώρισε μεγάλες δόξες και χρησιμοποιήθηκε πολλές φορές για χορούς της αστικής τάξεως. Στις αρχές του '20 την διεύθυνση ανέλαβε οι Ν. Καλογιαννόπουλος και Ν. Αθανασάρας, ενώ το 1923 νέα αφεντικά φαίνονται να είναι οι Μάνθος και Μακαρίτης που το ανακαινίζουν.⁷⁷

Στις αρχές του '30 τη διεύθυνση αναλαμβάνει ο Μαλακασιώτης που το μετατρέπει σε ζυθοπωλείο και το αναβαθμίζει με την φιλοξενία θιάσων. Στην κατοχή γίνεται χορευτικό κέντρο με το όνομα «Αργεντίνα» και λίγο πιο μετά κινηματογράφος με το όνομα «Ρέξ». Το ραδιόφωνο γίνεται σύντομα αναπόσπαστο κομ.μ.άτι του «Αθήναι» «[...] εγκατέστησε ραδιόφωνον νεωτάτου τύπου το οποίον να λειτουργή κάθε βράδυ από της 9μ.μ. με μικράν υπερτίμησιν των πορτών. Οι πελάται θα έχουν μιαν εξαιρετική απόλαυσιν και θα ευρίσκουν τελείως περιποίησην» (Θάρρος, 11.03.1930).

Όσον αφορά τώρα τις μουσικές δραστηριότητες του «Αθήναι» μέσα από τις σελίδες του Θάρρους, αναγγέλλεται ότι θα γίνει στις 20.02.1921 μέγας λαϊκός χορός προς ενίσχυση του Εργατικού Κέντρου (Θάρρος, 12.01.1921). Τελικά όμως ο χορός έγινε στο «Πανελλήνιον» γιατί είχε μεγαλύτερη χωρητικότητα και μάλιστα με μεγάλη επιτυχία (Θάρρος, 02.02.1921). Την Πρωτοχρονιά του 1927 δίνεται χοροεσπερίδα στο «Αθήναι», υπό του χοροδιδασκάλου Φωτόπουλου, με πολύ κόσμο, ενώ το τσάρλεστον έχει τιμητική θέση (Θάρρος, 01.01.1927).

Το «Αθήναι» επιλέγει το 1928 ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος για τον πρώτο του χορό με 20 δρχ εισιτήριο (Θάρρος, 28.01.1928). Μάλιστα διοργάνωσε και δεύτερη χοροεσπερίδα μετά από λίγες ημέρες (Θάρρος, 25.02.1928) με τη συμ.μ.ετοχή και της Φιλαρμονικής.

Το 1930, το «Αθήναι» εγκαθιστά ραδιόφωνο νεότατου τύπου, το οποίο λειτουργεί κάθε βράδυ από τις 9 μ.μ. «με μικράν υπερτίμηση των ποτών» (Θάρρος, 11.01.1930), μεταδίδοντας κατά βάση κλασική μουσική (Θάρρος, 24.01.1930). Το φθινόπωρο, την διεύθυνση του καταστήματος αναλαμβάνει ο Θεόδωρος Δημάκης

⁷⁷Κατσόγιαννος, Ν., ό.π., σ. 102.

(*Θάρρος*, 30.10.1930). Στην εκπνοή του 1930 για λίγες παραστάσεις εμφανίζεται ακροβατικός θίασος Μεξικανών, η *ΥμάτοΦαμίλιε*, καθώς και η υψίφωνος ΝίναΠέτροβα, που τραγουδάει αγαπημένα τραγούδια (*Θάρρος*, 04.12.1930). Ακολούθως, εμφανίζεται ο θίασος βαριετέ Ζουανέλλι, αποτελούμενος από ακροβάτες, κωμικούς, χορεύτριες, μπαλέτο και πρωτοφανή ατραξιόν (*Θάρρος*, 27.12.1930).

Από τις 6 Φεβρουαρίου 1931, τη διεύθυνση του «Αθήναι» αναλαμβάνει ο κ. Βασ. Παπαχρήστος (*Θάρρος*, 08.02.1931).

Μέγας λαϊκός χορός των εργατικών οργανώσεων Τρικάλων διοργανώνεται στις 12 Μαρτίου 1932, υπέρ των εργατικών σωματείων Βιομηχανικής Ενώσεως Δέρματος, Βιομηχανικής Ενώσεως Οικοδόμων, Καπνεργατικής Ενώσεως, του Συνδικάτου Εργατών Επισιτισμού (*Θάρρος*, 07.03.1932). Ο χορός σημείωσε μεγάλη επιτυχία (*Θάρρος*, 15.03.1932). Ένα μήνα μετά έφτασε θίασος επιθεώρησης στα Τρίκαλα με πρώτο έργο *Η Κατεργάρα* (*Θάρρος*, 19.04.1932) και *Η φτώχεια χορεύει* (*Θάρρος*, 20.04.1932).

Ακολουθεί αναγγελία μεγάλης χοροεσπερίδας στο «Αθήναι», υπέρ του Σωματείου Κυριών η *Αγία Βαρβάρα* στις 18 Μαρτίου 1933 (*Θάρρος*, 15.03.1933), με χορούς ελληνικούς και ευρωπαϊκούς. Όμως δεν προσήλθαν πολλές οικογένειες, λόγω της επάρατου γρίπης (*Θάρρος*, 20.03.1933).

Τον Οκτώβριο του 1935 γίνεται έναρξη παραστάσεων του θιάσου επιθεώρησης *Ρωμέϊκο Μοτίβο* των Μίμη Καντιώτη, Ντοράβο, Μπέζο κ.λπ., με το μπαλέτο *Μπαρκουιλέρο*. Κάνουν πρεμιέρα με το έργο *Ανακατωσούρα* (*Θάρρος*, 04.11.1935).

3.1.4. «Πορτ Άρθουρ»

Το «Πορτ Άρθουρ» βρισκόταν δυτικά του Αγίου Στεφάνου, δίπλα στη σημερινή μικρή πλατεία, σε μια ειδυλλιακή τοποθεσία. Πρωτολειτούργησε στις αρχές του 20ου αιώνα και σύντομα έγινε ένα από τα αγαπημένα εξοχικά κέντρα των Τρικαλινών, πραγματικό κέντρο αναψυχής, κυρίως χάριν του επιχειρηματία κ. Ρήγα Κουσταγγέλη. Αυτός ήταν που έφερε εκεί πρώτος ένα κονσέρτο. Την δεκαετία 1910-1920, τα προγράμ.μ.ατα του ήταν καλής ποιότητας και αριστοκρατικά. Μετά χρησιμοποιούσε γραμ.μ.όφωνο και έγινε τρόπον τινά ανδροκρατούμενο. Μια μεγάλη πυρκαγιά το 1924 το κατέστρεψε (*Θάρρος*, 02.01.1924). Το 1931 ανοίγει στα

Τρίκαλα ένα παντοπωλείο με την ονομασία «Πορτ Άρθουρ», των αδελφών Γκάνιαλίγο πιο κάτω από το παλαιό κέντρο, επί της οδού Ηλείου και προ της γέφυρας Τρικκαίογλου (Θάρρος, 19.9.1931).⁷⁸

Αρχίζοντας με το 1920, το «Πόρτ Άρθουρ» χαρακτηρίζεται από το Θάρρος το «τέλειον οικογενειακόνκέντρον», όπου από τις 7.30 – 9.30 μ.μ. απολαμβάνει όλη η οικογένεια «κονσέρτο με ποικίλα όμορφα τραγούδια» (Θάρρος, 12.08.1920).

Το καλοκαίρι στο «Πορτ Άρθουρ» αρχίζουν οι παραστάσεις Καραγκιόζη (Θάρρος, 04.07.1921). Ο διάσημος Γ. Κρασιώτης δίνει παραστάσεις του Καραγκιόζη τον Αύγουστο του 1921 (Θάρρος, 06.08.1921). Ο Καραγκιόζης ξανάρχεται στο «Πορτ Άρθουρ» τον Μάιο του 1923 (Θάρρος, 20.05.1923).

Το καλοκαίρι του 1926 καταφτάνει στο «Πορτ Άρθουρ» θιάσος βαριετέ με μπαλέτο, ακροβατικά, χορό, διωδίες, παντομίμα κ.λπ. (Θάρρος, 16.09.1926).

Μετά το 1926 και μέχρι το 1940, το Θάρρος δεν αναφέρει κάποια καλλιτεχνική δραστηριότητα στο «Πορτ Άρθουρ».

3.1.5. «Μαρούγεννα»

Μετά το πέτρινο γεφύρι (σήμερα Κιτριλάκη), στη σημερινή βρύση στο πρανές του Ληθαίου, βρισκόταν το όμορφο κέντρο της «Μαρούγεννας». Ήταν και αυτό ένα από τα καλύτερα στέκια των Τρικαλινών, μέσα σε παρθένα φύση και με μια τεράστια βρύση με υπέροχο κρυστάλλινο νερό. Η «Μαρούγεννα» τακτικά φιλοξενούσε ζωντανή μουσική, αλλά κυρίως τη δεκαετία του '20 παραστάσεις Καραγκιόζη, που οι Τρικαλινοί απολάμβαναν με μεγάλη ευχαρίστηση (παραστάσεις Καραγκιόζη έδινε και το «Ζάππειον»). Εκεί επίσης οι Τρικαλινοί είδαν ακροβατικά και μικρούς θιάσους. Στα χρόνια αυτά την διεύθυνση της είχαν οι αδελφοί Στεργίου. Μάλιστα το 1926 η «Μαρούγεννα» καινοτομεί, αφού φέρνει ορχήστρα τζαζ, αποτελούμενη από 5-6 όργανα (Θάρρος, 15.06.1926) και διοργανώνει υπαίθριο ντάνσιγκ, μια πρωτοποριακή ιδέα για την εποχή.⁷⁹

Το 1933 τη διεύθυνση του κέντρου αναλαμβάνουν οι ρέτες και φιλοπρόοδοι Χρ. Μαλέσχος και Αλ. Στεργίου. Αυτοί δεν ενθουσιάζονται με την κλασική μουσική. Θέλουν αμανέδες και χορούς της κοιλάς. Έτσι η «Μαρούγεννα» θα φιλοξενήσει την Πολίτισσα Μαρίκα που «[...] με τους αμανέδες της χαλεί κόσμο», έχοντας μαζί της τις

⁷⁸ Κατσόγιαννος, Ν., *ό.π.*, σ. 215-216.

⁷⁹ *Αυτόθι*, σ. 225-227.

χορεύτριες Αμαλία και Γεωργία, τον βιολιστή Θωμά Δασιώτη, τον κιθαρίστα Ιορδάνη και τον Μπονάτη τον τραγουδιστή. Και εδώ θα κάνει τα πρώτα του βήματα ο Βασίλης Τσιτσάνης.⁸⁰

Το καλοκαίρι του 1921 η «Μαρούγγενα» μαζεύει πολύ κόσμο που έρχεται ν' ακούσει τον φωνογράφο της (Θάρρος, 06.07.1921). Κάθε Σαββατοκύριακο σερβίρει γλυκά, ενώ ο φωνογράφος παίζει πάντα εκλεκτά τεμάχια «πλουτισθείς και με νέας πλάκας» (Θάρρος, 17.07.1921).

Από τις 16 Αυγούστου 1924, η «Μαρούγγενα» φιλοξενεί και πάλι παραστάσεις Καραγκιόζη.

Η «Μαρούγγενα» ανακαινίζεται την άνοιξη του 1926, την ίδια εποχή με το «Πανελλήνιο» (Θάρρος, 25.04.1926) και γίνεται οικογενειακό κέντρο αναψυχής, όπου τα καλοκαιρινά απογεύματα παίζει τζαζ μπαντ με μουσικούς της Φιλαρμονικής, ενώ σερβίρονται εκλεκτά εδέσματα και ποτά (Θάρρος, 10.06.1926). Εκεί οργανώνεται έκτακτη χορευτική συγκέντρωση υπό την διεύθυνση του κ. Θανόπουλου από τις 10 μ.μ. (Θάρρος, 12.05.1926). Ωστόσο το Θάρρος «γκρινιάζει» για την απουσία θεάματος στην πόλη, που δεν έχει τίποτε άλλο, παρά μόνον επίδειξη και περατζάδα (Θάρρος, 11.05.1926).

Το Θάρρος αναγγέλλει την άφιξη στην «Μαρούγγενα» του μουσικοδραματικού θιάσου Μωραΐτη – Τατσόγλου με μουσική από τις 9 μ.μ. (Θάρρος, 25 & 30.07.1926). Η πρώτη παράσταση δίνεται με *Το χρήμα που σκοτώνει* στο πρώτο μέρος και τον *Ερωτευμένο χοροδιδάσκαλο* στο δεύτερο μέρος με τον χοροδιδάσκαλο κ. Ιατρίδη (Θάρρος, 01.08.1926). Από τις 5 Αυγούστου 1926 «*άρχεται να παιανίζει μουσική τζαζ μπαντ με συμπληρωματικά όργανα της τζαζ*» 7-9 μ.μ. και 10 μ.μ. - 1 π.μ. (Θάρρος, 05.08.1926). Ακολουθούν οι επιθεωρήσεις *Πικνίκ* και *Το κοκαλάκι της νυχτερίδος*, με πλήρης ορχήστρα τζαζ μπαντ (Θάρρος, 11.08.1926), και η επιθεώρηση *Μαλλιά κουβάρια* (Θάρρος, 12.08.1926) και *Μοδιστρούλα* (Θάρρος, 14.08.1926).

Στις 16 Αυγούστου 1926, το Θάρρος πληροφορεί και καλεί τους αναγνώστες να δουν την οπερέτα *Οι ερωτευμένοι μυλωνάδες*, με το μπαλέτο των αδελφών Μάνου, τον *Υιό του ίσκιου* και την επιθεώρηση *Ο κόκκινος μύλος* (Θάρρος, 18.08.1926), την *Λίρα του γέρο Νικολαΐ* με 18 τραγούδια σε 3 πράξεις (Θάρρος, 21.08.1926), την επιθεώρηση *Πανζουρλισμός* (Θάρρος, 22.08.1926) και *Ντόπιο Πράγμα* με 24

⁸⁰ *Αυτόθι*, σ. 229.

τρικαλινά τετράστιχα (Θάρρος, 25.08.1926). Μετά τις μουσικές αυτές παραστάσεις ο Φριτς και η τζαζ μπαντ του εμφανίζονται στην «Μαρούγεννα» από τις 7 – 9 μ.μ. και από τις 10μ.μ. – 1π.μ. (Θάρρος, 30.08.1926). Τον Σεπτέμβριο, σειρά έχει και πάλι ο Καραγκιόζης του οργανοπαίχτη Νικοδ. Έρετωσ με την παράσταση *Οι αναγράμ.μ.ατοι των Παρισίων* (Θάρρος, 16.09.1926) και *Ο Λήσταρχος Τρομάρας* (Θάρρος, 17.09.1926).

Η «Μαρούγεννα» αρχές καλοκαιριού του 1927 αποφασίζει να έχει «πλήρες κονσέρτο και χορευτική συγκέντρωση κάθε βράδυ» (Θάρρος, 23.05.1927), ενώ το καλοκαίρι του 1928 φιλοξενεί παραστάσεις Καραγκιόζη με οργανοπαίκτη τον Χρ. Βενέκα (Θάρρος, 26.06.1928) με παραστάσεις όπως «Ο Καραγκιόζης γιατρός» (Θάρρος, 26.08.1928), «Ο Μπάρμπα Γιώργος γαμπρός και ο Καραγκιόζης νύφη» (Θάρρος, 28.08.1928) κ.ά.

Αναγγελία άφιξης Καραγκιόζη και πάλι στην «Μαρούγεννα», αυτή την φορά του Χρ. Παναγόπουλου από τον Βόλο, με έναρξη 22 Ιουνίου (Θάρρος, 21.06.1929), ενώ δυο καλοκαίρια μετά εμφανίζεται ένας άλλος «ανδρεικελοπαίχτης», ονόματι Αρ. Δασκαλόπουλος, με τον κωμικό Φασουλή και πλήρη μουσική (Θάρρος, 17.09.1931).

Το καλοκαίρι του 1932, την διεύθυνση του «Μαρούγεννα» αναλαμβάνει ο Αλέκος Τσαγγίρης και Σία (Θάρρος, 26.06.1932).

Το καλοκαίρι του 1934 κάθε βράδυ δίνονται παραστάσεις Καραγκιόζη σε συνδυασμό με «κονσερτάκι» βιολιού, σαντουριού, με χορούς και τραγούδι από την «πεταχτούλα» Αρμενοεβραιοπούλα Μαρικούλα (Θάρρος, 14.06.1934). Τον Ιούλιο, κάθε βράδυ βιολί, κιθάρα και σαντούρι από τον περίφημο Φάνη και μπαλέτο γυναικών, χοροί σέρβικοι και ρώσικοι, τα ωραιότερα τραγούδια ταγκό, φοξτροτ κ.λπ. (Θάρρος, 30.07.1934).

Ένα χρόνο μετά, ο καλλίφωνος άριστος τραγουδιστής Σωτηράκης Καπρούλιας εμφανίστηκε στην «Μαρούγεννα» το καλοκαίρι του 1935 με τον καλλιτέχνη-οργανοπαίχτη κ. Χορταρίδη (Θάρρος, 09.08.1935).

Το καλοκαίρι του 1937 βρίσκουμε και πάλι τον Χορταρίδη να δίνει παραστάσεις Καραγκιόζη στην «Μαρούγεννα» (Θάρρος, 30.08.1937).

3.1.6. «Καπρίς»

Το «Καπρίς» ήταν ένα ωραίο, νεόδμητο και νεοεπιπλωμένο καφεζυθοπωλείο επί της οδού 25^{ης} Μαρτίου που εγκαινιάστηκε το 1929, υπό την διεύθυνση του

Αποστόλου Τάση (*Θάρρος*, 10.10.1929). Η κακή όμως διαχείριση και ο «ποδόγυρος» ήταν η αιτία αυτό το μαγαζί να κλείσει σύντομα και σε μια νύχτα μέσα, ο ιδιοκτήτης να το σκάσει κρυφά, παίρνοντας μαζί του όλη την επίπλωση. Το πρωί λειτουργούσε σαν καφενείο και το βράδυ σαν καφέ σαντάν. Οι οφειλές του Τάση άγγιζαν τις 15.000 δρχ. από προμήθεια ζύθου, 9.000 χρωστούσε στο ενοίκιο και 8.000 στο δημόσιο από τη λειτουργία του καφέ σαντάν, ενώ χρωστούσε και σε διάφορους επαγγελματίες (*Θάρρος*, 21.03.1931).

Το «Καπρίς» του Τάση εμφανίζεται στο *Θάρρος* στα τέλη του 1929 με τον χριστουγεννιάτικο χορό που διοργανώνει από τις 2 έως τις 10 μ.μ., με εκλεκτά τεμάχια φωνογράφου, υπό την διεύθυνση του χοροδιδασκάλου Σολομών Πισσών (*Θάρρος*, 24.12.1929).

Νέο «Καπρίς» άνοιξε επί της οδού Βενιζέλου (παρά τα εβραϊκά), υπό την διεύθυνση του κ. Γ. Μάη (*Θάρρος*, 01.03.1931).

3.1.7. «Η Νυχτερίδα»

Η «Νυχτερίδα» ήταν ένα εξοχικό, μακριά από την πόλη των Τρικάλων του Α. Πιπέργια. Βρισκόταν στην αριστερή όχθη του Πηνειού, κάτω από την παλιά γέφυρα του Καραβόπορου. Ο ιδιοκτήτης του ήταν φημισμένος για τους μερακλήδικους μεζέδες του. Η τοποθεσία ήταν μαγευτική μέσα στη φύση και ενώ η Νυχτερίδα έκανε χρυσές δουλειές, ένας ανταγωνιστής της - ο Ασημένιος - άνοιξε άλλο ένα εξοχικό στις όχθες του ποταμιού Κουμέρκι, και πολλοί Τρικαλινοί γλεντζέδες μεταφέρθηκαν εκεί γιατί ήταν πιο κοντά στην πόλη. Ο Πιπέργιας έκλεισε την «Νυχτερίδα», όμως συνεταιρίστηκε με τον Ασημένιο και έγινε το κέντρο του τελευταίου ένα από τα καλύτερα της εποχής αυτής, όπου τα καλοκαιρινά βράδια γινόταν γλέντι τρικούβερτο με χορούς και τραγούδια από λαϊκά όργανα.⁸¹ Το *Θάρρος* ωστόσο, ίσως λόγω της λαϊκότητας του μαγαζιού, δεν το διαφημίζει, παρά μόνον όταν άνοιξε, αναφέροντας ότι άρχισε τη λειτουργία του με γραμ.μ.όφωνο και εκλεκτούς μεζέδες (*Θάρρος*, 05.04.1931).

⁸¹ Τριανταφύλλου, Θ., *Τα Παλιά Τρίκαλα*, τόμος Β', Τρίκαλα 1977, σ. 118-119.

3.1.8. «Τα Ωραία Τρίκαλα»

Τα «Ωραία Τρίκαλα» από τη δεκαετία του 1910 βρίσκονταν στην οδό 25^{ης} Μαρτίου. Η αίθουσα του ήταν ευρύχωρη και επικοινωνούσε με τον πίσω δρόμο, την οδό Στουρνάρα. Τα ποτά και τους μεζέδες τους σέρβιραν γυναίκες, οι γνωστές γκαρσόνες, γι' αυτό και ήταν πάντοτε γεμάτο από πελάτες που έπιναν και ερωτοτροπούσαν με αυτές. Τον περισσότερο όμως καιρό λειτουργούσε σαν καφενείο.⁸²

Εδώ δόθηκε αποκριατικός χορός υπέρ των φυλακισμένων τις Απόκριες του 1921 (*Θάρρος*, 27.02.1921), τα έσοδα του οποίου έφτασαν τις 800 δραχμές (*Θάρρος*, 03.03.1921).

Στις 29.12.1922 (και στις 13.01.1922), το *Θάρρος* αναγγέλλει ότι τα «Ωραία Τρίκαλα» θα φιλοξενήσουν χοροεσπερίδα υπέρ των προσφύγων που είχαν εγκατασταθεί στην πόλη, χορός λαϊκός και οικογενειακός, ο οποίος έγινε στις 23 Ιανουαρίου 1923 με επιτυχία. Επίσης στο φύλλο της εφημερίδας με ημερομηνία 20 Ιανουαρίου 1923 πληροφορούμαστε ότι θα διοργανωθεί λαϊκός χορός υπέρ του πασχαλινού συσσιτίου των φυλακισμένων Τρικάλων στις 29 του μηνός.

3.1.9. Τα «μουσικά» εξοχικά

Το «Γκιουλ Μπαζέ» ήταν το εξοχικό που άφησε εποχή στα Τρίκαλα, υπό την διεύθυνση του δραστήριου επιχειρηματία Βασίλη Μήνια. Βρισκόταν σε μια πολύ ειδυλλιακή τοποθεσία γι' αυτό και ονομάστηκε «Γκιουλ Μπαζέ», δηλαδή «Κήπος από Τριαντάφυλλα». Εκεί χόρευαν οι μάγκες το ζεϊμπέκικο, έπαιζε το γραμ.μ.όφωνο, η λατέρνα και τα όργανα.⁸³ Από το *Θάρρος* πληροφορούμαστε πως άνοιξε την Κυριακή των Βαΐων του 1936, με «καινούργιες πλάκες γραμ.μ.οφώνου» (*Θάρρος*, 04.04.1936).

Το «Γκιουλ Μπαζέ» προσφέρει στους μεν ρομαντικούς τους πλέον «παθητικούς δίσκους» γραμ.μ.οφώνων του καταστήματος Μάτη, στους δε μερακλήδες μπύρα πάγου και εκλεκτούς μεζέδες, ούζο το πιο αγνό και γλυκά κουταλιού (*Θάρρος*, 02.04.1938).

⁸² *Αυτόθι*, σ. 122-123.

⁸³ *Αυτόθι*, σ. 120.

Άλλο ένα σημαντικό εξοχικό ήταν το «Φρούριον» του πασίγνωστου Μπισμπίκη. Ήταν ένα καφενεδάκι με άφθονο κρύο νερό από το πέτρινο πηγάδι που διέθετε, και εκεί γλεντούσαν πολλές τρικαλινές οικογένειες με τραγούδια, καντάδες και χορούς της εποχής.

Στο «Φρούριον» στις 10 Ιουνίου 1923 έγινε μια μεγάλη εορτή των δημοτικών σχολείων, όπου όλος ο μαθητικός κόσμος έκανε τις γυμναστικές του επιδείξεις. Τα παιδάκια έψαλλαν ωραία σχολικά άσματα και έκαναν μια πρωτότυπη εορτή (Θάρρος, 11 & 15.06.1923).

Το καλοκαίρι του 1932 εμφανίστηκε εκεί και ο Μάρκος Βαμβακάρης (για τις εμφανίσεις του οποίου δεν αναφέρει τίποτε σχετικό το Θάρρος) που με βοηθό τον Μπάτη στο μπαγλαμαδάκι, μύησε τους Τρικαλινούς στο γνήσιο λαϊκό τραγούδι που θεωρούνταν φτηνό και πρόστυχο, κατάλληλο μόνο για καταγώγια και χασιμοπότες.⁸⁴

Το καλοκαίρι του 1936 αναγγέλθηκε ότι εκεί θα γίνει ο χορός του Σωματείου Αγία Βαρβάρα (Θάρρος, 20.06.1936) υπέρ της ενισχύσεως του ταμείου του. Μετά από αναβολές έγινε στις 4 Ιουλίου 1936.

Το 1937 στο «Φρούριον» κάθε βράδυ παίζεται λαϊκή μουσική από τρία όργανα με τους άσσους της μουσικής Μάρκου, Μπάτην και Σαμιωτάκη «ονομαστούς από τις πλάκες γραμ.μ.οφώνου», υπό την διεύθυνση των Βισβίκη και Παπαδήμα (Θάρρος, 19.05.1937). Τον Ιούνιο ο Γυμναστικός Σύλλογος δίνει μεγάλη χοροεσπερίδα στις 19 του μηνός προς ενίσχυση των πόρων του, υπό την προστασία του Νομάρχη (Θάρρος, 14.06.1937). Το Θάρρος λέει πως δυστυχώς το «Φρούριον» δεν κατόρθωσε να γίνει «ευχερώς προσιτόν εις τον Τρικαλινόν κοινόν» (Θάρρος, 20.06.1937). Στο «Φρούριον» δίνεται επίσης χοροεσπερίδα του Ποδοσφαιρικού Ομίλου Τρικάλων και της Βασιλικής Αεροπορίας στις 7 Ιουλίου. Θα παραβρεθεί εκτός του κ. Νομάρχου και της κυρίας Αντωνοπούλου, ο διοικητής του Β' Σώματος Στρατού Λαρίσης, Αντιστράτηγος Συρμακέλης, ο οποίος θα διαθέσει την στρατιωτική μουσική μπάντα που θα παίζει τα νεότερα φοξ και ταγκό. Παρευρίσκονται επίσης ο διοικητής της Μεραρχίας, υποστράτηγος κ. Μπάκος, ο αρχηγός Μεραρχίας πεζικού Συνταγματάρχης Τριανταφύλλου και πολλές οικογένειες των Τρικάλων και της Καρδίτσας (Θάρρος, 27.06.1937).

Τρεις φορές την εβδομάδα το καλοκαίρι του '37, το «Φρούριον» προσφέρει ζουρ φιζ με ραδιογραμ.μ.όφωνο με όλες τις νεότερες πλάκες φοξ και ταγκό (Θάρρος,

⁸⁴ *Αυτόθι*, σ. 123-124.

09.07.1937). Εκεί επιλέγεται και ο εορτασμός επετείου τη 4^{ης} Αυγούστου 1937: «*Η μεγάλη επέτειος της 4^{ης} Αυγούστου θα πανηγυρισθή μεγαλοπρεπώς εις την πόλιν μας. Σημαιοστολισμός και ηλεκτροφωτισμός πρωτότυπα. Παρελάσεις εφίππων – αρμάτων – πεζών. Λαϊκαίεορταί και εγχώριοι χοροί. Φαντασμαγορική εορτή. Στις 5.30 μ.μ. η μεγάλη παλλαϊκή συγκέντρωση στο πεδίο του Άρεως με τοπικούς χορούς, συνοδεία εγχώριων οργάνων κατ' ομάδες. Θα προσφερθεί εις τους χορευτές και κοκορέτσι. Οι πανηγυρισμοί θα γίνουν με την συμβολή της Φιλαρμονικής*» (18.07.1937).

3.1.10. Τα καφενεία του Σταθμού

Υπήρχαν μερικά καφεενδάκια γύρω από τον Σιδηροδρομικό Σταθμό, τα οποία όπως λέει το *Θάρρος* (17.6.1926) «[...] μένουν μόνον ως καφενεία. Το μόνον που έχουν να παρουσιάσουν είναι η ρομαντική του τοποθεσία [...]». Ωστόσο στα τέλη Ιουνίου του 1926 ένα από αυτά καινοτομεί και φέρνει μια ορχήστρα τζαζ μπαντ που την διευθύνει ο κ. Καραϊσκος. Επίσης οι πελάτες έχουν την τύχη να απολαύσουν και διάφορες μελωδίες από έναν ξένο βιολιστή καθώς και ουγγαρέζικο μπαλέτο (*Θάρρος*, 22.6.1926). Μάλιστα παίζεται τζαζ μουσική υπό τον Καραϊσκο «χωρίς νότες», αφού ο δαιμόνιος μουσικός συνδυάζει τους ήχους των διαφόρων τενεκέδων και κουδουνιών, καταργώντας το πεντάγραμ.μ.ο (*Θάρρος*, 03.07.1926).

Το *Θάρρος* πληροφορεί τους αναγνώστες του το 1926 ότι δίνει παράσταση στο «Καφενείο του Σταθμού» μπαλέτο από «κουκλίτσες», με τον Λιτλ Μπιλ να παίζει μουσική. Εμφανίζεται μαζί τους ο τζαζ πιανίστας Καραϊσκος, το παίξιμο του οποίου «πολλοί δεν μπορούν να κατανοήσουν» (*Θάρρος*, 23.07.1926). Το μπαλέτο, που πληροφορούμαστε ότι είναι γερμανικό, δίνει στο «Καφενείο του Σταθμού» δύο παραστάσεις 7.30 και 9.30 μ.μ. με πολύ χορό και μουσική (*Θάρρος*, 24.05.1926).

Τον Μάρτιο του 1934 μαθαίνουμε ότι δεξιά προς τον Σταθμό, το «Νέον Καφενείο» διαθέτει ωραίες πλάκες για την απόλαυση της μουσικής όπως η Σερενάτα του Σούμπερτ, ο Χαλίφης της Βαγδάτης κ.ά. Στο «Νέον Καφενείο» του Σταθμού παρέλασαν πολλά καλλιτεχνικά σχήματα, τραγουδιστές και αρτίστες. Επίσης τα δυο εξοχικά κέντρα το «Θεσσαλικόν» και το «Λούνα Παρκ» συναγωνίζονταν τη δεκαετία του '30 ποιο θα φέρει το καλύτερο μουσικοχορευτικό συγκρότημα. Τον Ιούνιο του 1935, το «Θεσσαλικόν» φιλοξένησε το κουαρτέτο *Πάνδρα* από κοπέλες που με κιθάρες και μαντολίνα δημιουργούσαν μουσική πανδαισία κάθε βράδυ, οι λεγόμενες *Ριρίκες* (*Θάρρος*, 13.06.1935), καθώς και την ορχήστρα *Πράσινα πουλιά* (*Θάρρος*,

01.08.1935). Ακολούθησε βιεννέζικη μπάντα και η εξαμελής ορχήστρα των αδελφών Παπαδημητρίου (*Θάρρος*, 25.08.1935) και φυσικά τα Καλουτάκια που το 1936 προκαλούσαν πανζουρλισμό.⁸⁵

Το καλοκαίρι του '37 εμφανίζεται στο «Λούνα Παρκ» η ωραία ορχήστρα δεσποινίδων το *Τρίο Παγανά* (πιάνο, βιολί, τζαζ), με πλούσιο ρεπερτόριο όλων των μοντέρνων ταγκό, βαλς, φοξ κ.λπ. Επίσης εμφανίζεται και η ντιζέζ ΡίτσαΤάγιου εκ του θεάτρου του Αττίκ (*Θάρρος*, 30.07.1937).

Το 1936 το «Θεσσαλικόν» παρείχε στους θαμώνες πλήρη ορχήστρα καθημερινά το *Τρίο* του Μ. Παναγόπουλου, Ε. Μπαρόνε και Μισέλ Ρεσετνίκωφ (*Θάρρος*, 23.06.1936). Την ίδια χρονιά και συγκεκριμένα στις 27 Ιουλίου 1936 εμφανίζονται οι μουσικοί Δ. Περδικόπουλος και Β. Τσιτσάνης εκεί. Είναι και οι δυο εκτελεστές δίσκων γραμ.μ.οφώνου των εταιριών Κολούμπια και Οντεόν (*Θάρρος*, 22.07.1936).

Το «Λούνα Παρκ» δεν πήγαινε πίσω στην καλλιτεχνική δραστηριότητα και διασκέδαση αφού και αυτό φιλοξένησε διάφορα συγκροτήματα τη δεκαετία του '30, όπως της υψιφώνου εκ Γερμανίας Δώρας Λυμπεροπούλου με το διάσημο κουαρτέτο του Διογένη Στεφάνου (*Θάρρος*, 08.05.1935) καθώς και τις τρεις αρτίστες *Τα τρία Παγανά* που με λευκές τουαλέτες ξετρέλαναν τους Τρικαλινούς (*Θάρρος*, 19.06.1935).

Το καλοκαίρι του 1936, το «Λούνα Παρκ» φιλοξένησε την ωραία ορχήστρα *Γαλάζια Πουλιά* (*Θάρρος*, 19.08.1936) και την ορχήστρα του Α. Παπαδημητρίου με πρωτοφανές ζουρ φιξ *Θάρρος*, 25.08.1936). Το καλοκαίρι του 1937 βρίσκουμε ορχήστρα τζαζ μπαντ να παίζει εκεί με την φημισμένη ντιζέζ Καλλιρρόη Μήτσου (*Θάρρος*, 30.05.1935).

Η «Αύρα» λειτούργησε την δεκαετία του '10 από τον Ελληνοαμερικανό επιχειρηματία Μπλαγμένο, ως απομίμηση «αμέρικαν μπαρ» με τοπικό χρώμα, κάτι σαν ένα καφέ σαντάν νέου τύπου με γκαρσόνες, μουσική και χορό.⁸⁶ Το 1933 διευθυντής αναλαμβάνει ο Αθ. Παπαθανασίου που το ανακαινίζει (*Θάρρος*, 7.4.1933). Ο Παπαθανασίου το κράτησε μέχρι το 1936 και στη συνέχεια το πήρε ο Δημ. Λέκκας και τα καλοκαίρια γνώρισε μεγάλες δόξες: «*Η Αύρα και όλα τα πλησίον εξοχικά καφενεία συγκεντρώνουν κάθε βράδυ πολύ κόσμο [...] Το*

⁸⁵ Κατσόγιαννος, Ν., ό.π., σ. 261.

⁸⁶ *Αυτόθι*, σ. 304.

γραμ.μ.όφωνοσκορπάει τους ήχους των νέων ταγκό, ενώ δεν ελείπουν και τα λαϊκά όργανα, κλαρίνο, σαντούρι και βιολί για τους μερακλήδες» (Θάρρος, 30.07.1939).

Στην «Αύρα» το καλοκαίρι του '37, υπό την διεύθυνση του κ. Λέκκα, εμφανίζεται το καλλιτεχνικό συγκρότημα των δυο χορευτριών Μαργαρίτα και Μαγδαληνή και ο κ. Δ. Αεραΐδης στο τραγούδι, ο οποίος πληροφορούμαστε πως είναι τραγουδιστής δίσκων, άρα γνωστός στην εποχή του (Θάρρος, 03.07.1937).

Το 1938, η «Αύρα» γίνεται «Νεράιδα» (Θάρρος, 05.03.1938).

3.2. Ζωή και Κίνησις

Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, ο τρόπος ζωής των Τρικάλων άλλαξε. Μια από τις διασημότερες συνοικίες της πόλης υπήρξε και συνεχίζει να είναι μέχρι σήμερα, το «Βαρούσι». Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στη συνοικία αυτή κατοικούσαν οι μεγαλοαστοί και οι μεσοαστοί, που ξόδευαν τα χρήματα τους ανάλογα την οικονομική τους δυνατότητα, είτε σε διασκεδάσεις και ταξίδια, είτε στο χαρτοπαίγνιο και στην επίδειξη. Όμως αυτή η σπατάλη πλούτου έφερε πολλές οικογένειες στην οικονομική κατάρπτωση, συνάμα με τις κοινωνικές αλλαγές και την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών.⁸⁷

Πολλοί είναι οι λόγοι που αυτή η συνοικία προτιμήθηκε από τους πλούσιους της εποχής και - παρά τις αντιξοότητες των εποχών και τις εξελίξεις - κατόρθωσε να επιβιώσει μέχρι σήμερα. Πρώταπρώτα είναι το κλίμα. Επειδή το Βαρούσι έχει κατηφορίες, τα νερά δεν λίμναζαν και το μέρος είχε λιγότερη υγρασία. Το έδαφος του αποδείχτηκε πιο στέρεο στους σεισμούς. Η θέση των σπιτιών κάτω από τους δυο λόφους και ο ανατολικομεσημβρινός προσανατολισμός συντελεί ώστε τα σπίτια να δέχονται άπλετο φως την ημέρα, αλλά και να προστατεύονται από τους ψυχρούς ανέμους του χειμώνα και την κάψα του καλοκαιριού, γιατί οι γύρω λόφοι κρύβουν τον ήλιονωρίτερα, πριν τη δύση του.⁸⁸

Τα σπίτια στο Βαρούσι ήταν άνετα, ευρύχωρα με ψηλά ταβάνια, διακοσμημένα με ζωγραφική ή ξυλόγλυπτα, έπιπλα Βιέννης και βενετσιάνικους μεγάλους καθρέφτες, ανατολίτικα χαλιά, πίνακες μεγάλων ζωγράφων, πορσελάνες και κρύσταλλα από τις Παραδουνάβιες χώρες. Σε πολλά σπίτια υπήρχε πιάνο για τη

⁸⁷ Κωστοπούλου – Μπαλαμώτη, Αικ., *Η συνοικία Τρικάλων «Βαρούσι», από τον 17^ο αιώνα μέχρι σήμερα*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2001, σ. 55.

⁸⁸ Κλειδωνόπουλος, Γ., «Βαρούσι, η παραδοσιακή συνοικία της πόλης των Τρικάλων», *Φιλολογικό Ημερολόγιο Τρικκής 1991*, Φιλικός Σύνδεσμος η Τρίκκη.

μουσική παιδεία των κοριτσιών, ενώ πολλά αγόρια μάθαιναν βιολί ή μαντολίνο. Στα αρχοντικά παίζονταν οι σονάτες του Σοπέν και τα βαλς του Στράους, ενώ οι νέοι της εποχής έκαναν στα δρομάκια του Βαρουσίου καντάδες. Οι κάτοικοι αυτής της συνοικίας αποτελούσαν τότε μια αμέριμνη και ξέγνοιαστη κοινωνία, χωρίς πολλές επαφές με τα υπόλοιπα ταξικά στρώματα της πόλης. Έτσι, ζώντας στον μικρόκοσμο τους, δεν μπορούσαν να συνειδητοποιήσουν αμέσως τις καίριες αλλαγές γύρω τους. Φυσικά υπήρχαν άνθρωποι των γραμ.μ.άτων και των επιστημών, οι οποίοι αποτελούσαν πυρήνα ανάπτυξης της πόλης μετά την απελευθέρωση, αλλά και μέρος πολλών αλλαγών.⁸⁹

Οι χοροί που δίνονταν είτε στα αστικά σπίτια, είτε στα αστικά στέκια στις μεγάλες αίθουσες των καφενείων δεν έχουν καμία σχέση με τους σημερινούς χορούς ή ακόμη και με τους χορούς των μεταπολεμικών χρόνων. Δεν μπορούσε για παράδειγμα να πάρει κανείς πρόσκληση και να παραβρεθεί σε κάποιον χορό, αν δεν ανήκε στον χώρο των αστών, διότι υπήρχαν άγραφοι νόμοι πρωτόκολλου. Ακόμη και να δεχόταν ή να έπαιρνε κάποιος λαϊκός πρόσκληση για χορό θα ήταν πολύ δύσκολο να ανταποκριθεί αφού θα έπρεπε να παραστεί με ακριβό κουστούμι και η ντάμα του με ανάλογη τουαλέτα και χτένισμα, με πολυτελή καπέλα, αξεσουάρ κλπ. Επομένως οι χοροί ήταν ένας τρόπος επίδειξης πλούτου και κοινωνικού στάτους.⁹⁰

Τη δεκαετία του '30, το ραδιόφωνο μπήκε για τα καλά στη ζωή των Τρικαλινών. Οι πιο ευκατάστατοι αγόρασαν ραδιόφωνο σχεδόν αμέσως και είχαν την πολυτέλεια της μουσικής σπίτι τους. Οι άλλοι άκουγαν ραδιόφωνα στα καφενεία και στα εξοχικά κέντρα. Το πρώτο κατάστημα που έφερε στα Τρίκαλα ραδιόφωνο ήταν προπολεμικά των αδελφών Νακοπούλου, που είχαν την αντιπροσωπεία της Φίλιπς. Συνήθως τότε άκουγαν τους ξένους σταθμούς από το Παρίσι, τη Βιέννη, το Βερολίνο, τη Βουδαπέστη, το Λονδίνο. Το παράδειγμα των αδελφών Νακοπούλου ακολούθησαν και άλλα καταστήματα όπως του Δημ. Μάτη, Θωμά Κιάφα, Θ. Σαλμά, Γ. Καραγιάννη, Τσαπάλακά. Μερικοί αναλάμβαναν και τις σχετικές επισκευές.⁹¹

Ειδικότερα και όσον αφορά το *Θάρρος*, από το 1928 καταχωρούνται διαφημίσεις πώλησης φωνογράφων και δίσκων στο ειδικό τμήμα του καταστήματος ραπτομηχανών του Δ. Μπαλαμπέκου & ΣΙΑ (*Θάρρος*, 15.01.1928), ο οποίος έφερνε και φωνογράφους και δίσκους της Κολούμπια (*Θάρρος*, 27.06.1928). Ανταγωνιστές

⁸⁹ Κωστοπούλου – Μπαλαμιώτη, Αικ., *ό.π.*, σ. 60-61.

⁹⁰ Κατσόγιαννος, Ν., *ό.π.*, σ. 167-168.

⁹¹ Τριανταφύλλου, Θ., *ό.π.*, σ. 194.

φαίνεται να είναι οι Β. και Γ. Κουτσιανίτης, οι οποίοι έγιναν αντιπρόσωποι γραμ.μ.οφώνων από την Αμερική της εταιρείας πιάνων STAPP, διαφόρων τύπων: από τα ραδιόφωνα μικρού μεγέθους (βαλίτσα) StarrMastertone, μέχρι του θαυμάσιου επίπλου StarrXII από μαόνι. Διαφήμιζαν ότι οι τιμές τους ήταν Αθηνών και η πώληση γινόταν με μηνιαίες δόσεις (Θάρρος, 20.01.1929). Επίσης εκείνη την εποχή, τον Απρίλιο του 1929, εμφανίστηκαν και οι ηλεκτρικοί δίσκοι της ODEON (Θάρρος, 18.04.1929). Ένα μήνα μετά, καταχωρείται διαφήμιση των νέων - ανώτερων όλων - γραμ.μ.οφώνων ΑΣΤΟΡΙΑ που πωλούνται σε εβδομαδιαίες δόσεις των 75 δρχ. από το μαγαζί του Δ.Σ. Γεωργαντόπουλου (Θάρρος, 18.05.1929). Επίσης πωλούνται βελόνες ΑΣΤΟΡΙΑ, για να διατηρούνται οι δίσκοι καινούργιοι προς 16 δρχ (Θάρρος, 05.06.1929).

Το 1930 κάθε σπίτι φαίνεται πως έχει το γραμ.μ.όφωνο του «με ανάλογους προς την οικονομικήν ευρωστίαν δίσκους» (Θάρρος, 05.01.1930), ενώ το καλοκαίρι του 1930, κάθε βράδυ το καφενείο «Ένωση» παίζει ωραία μουσική ραδιοφώνου, χωρίς υπερτίμηση των τιμών (Θάρρος, 19.08.1930).

Το 1930 καταχωρείται διαφήμιση του ραδιοφώνου Philips: «σας θέτει εις επικοινωνία με όλα τα θέατρα των ευρωπαϊκών μεγαλουπόλεων, κονσέρτα, διαλέξεις, νέα κλπ. Δια του επιτετραμ.μ.ένου της, η εταιρεία θα επισκεφθεί τα Τρίκαλα με πλούσια συλλογή ραδιοφώνων για πάς πληροφορία και επίδειξη» (Θάρρος, 20.11.1930).

Την ίδια χρονιά παρουσιάζεται και άλλο ένα ραδιόφωνο με την επωνυμία ΜΕΤΕΩΡ, στο κατάστημα του Φίτσιου. Οι Β. και Γ. Κουτσιανίτης διαφημίζουν ότι το κατάστημά τους διαθέτει «ραδιόφωνα, μεγάφωνα, λυχνίες Φίλιπς, εξαρτήματα, συσσωρευτές και φορτώσεις συσσωρευτών, ενώ για τις γιορτές θα πουλήσει 200 δίσκους γραμ.μ.οφώνων ODEON, Columbia, His MasterVoice, POLUDOR κλπ προς 95 δρχ έκαστον. Ευκαιρία δια τον καταρτισμό ή συμπλήρωση συλλογών» (Θάρρος, 20.11.1930).

Το 1934, στο χαρτοπωλείο που διέθετε η εφημερίδα το Θάρρος μαθαίνουμε ότι πωλούνται όλα τα νέα τραγούδια προς 3 δρχ έκαστον (Θάρρος, 20.07.1934). Το 1934 καταχωρείται διαφήμιση για μια άλλη μάρκα γραμ.μ.οφώνων την ZENITH, «τα τελειότερα όλων» από τον αντιπρόσωπο Γ. Χ. Γρηγοριάδη.

Στις αρχές του 1936 πληροφορούμαστε από το Θάρρος ότι «ο εκ Αθήνας μέγας μουσικός εκδοτικός οίκος Γαϊτάνου, κατόπιν πολλών προσπαθειών κατόρθωσε ν' αναλάβει την έκδοση του μοντέρνου ταγκό τραγουδιού «Ποθώ τα χείλη σου» των κ. Καραχάλιου (Αστέρης) και Γ. Κουγιαμτζοπούλου. Το «Ποθώ τα χείλη σου» είναι

ένα «τραγούδι αθάνατο που θα τραγουδιέται σε όλες τις εποχές από όλους» (Θάρρος, 04.01.1935).

Το 1937 η Φίλιπς με 500 δρχ το μήνα, σε 12 δόσεις προσφέρει την μεγαλύτερη απόλαυση με ένα υπέροχο σε απόδοση MATADOR, ράδιο υπερβραχέων κυμάτων. Η έκθεση βρίσκεται στην αντιπροσωπεία Νακόπουλος, ενώ παραγγέλθηκαν τα νέα μοντέλα του '37 των γραμμοφώνων Κολούμπια (Θάρρος, 16.01.1937).

Τον Απρίλιο του 1937 καταχωρείται στο Θάρρος η διαφήμιση του ραδιοφώνου ΤΕΛΕΦΟΥΝΚΕΝ, με αποκλειστικό αντιπρόσωπο Τρικάλων – Καλαμπάκας τον Γ. Χ. Καραγιάννη (Θάρρος, 02.04.1937), ενώ γραμμόφωνα, πλάκες και βελόνες βρίσκει κανείς και στο νέο κατάστημα Παπαδημητρίου και Κιάφφα, επί της οδού 25^{ης} Μαρτίου σε συγκαταβατικές τιμές (Θάρρος, 14.04.1935).

Το Πάσχα του 1938, στο κατάστημα Καραγιάννη παρελήφθησαν λόγω των εορτών όλοι οι νέοι δίσκοι της Κολούμπια, Χις Μάστερ Βόϊς, Οντεόν και Παρλοφών, μεταξύ των οποίων και ο περίφημος δίσκος του Βασίλη Τσιτσάνη «Μποέμισσα» (Θάρρος, 13.04.1938). Το κατάστημα Καραγιάννη και το κατάστημα Σαλμά παρέλαβαν όλα τα νέα τραγούδια του Τσιτσάνη, του Μένδρη και της Σοφίας Βέμπο (Θάρρος, 13.04.1938).

Τον Σεπτέμβριο του 1938 εμφανίζονται τα ραδιόφωνα RCA, με αποκλειστικό αντιπρόσωπο Τρικάλων τον κ. Κ. Τσαπάλα (Θάρρος, 20.09.1938), ενώ το Σωματείο Κυριών Αγία Βαρβάρα αποφασίζει «αντί πάσης άλλης εορτής και της προσφυγής εις την οργάνωσιν χοροεσπερίδας να διοργανωθήλαχείον με κερδιζόμενοναντικείμενον ένα ραδιόφωνο» (Θάρρος, 02.12.1938).

Ο ραδιοφωνικός κολοσσός RCAVictor παρουσιάζει στο τέλος του 1938 τα νέα μοντέλα του 1939: Μοντέλο 5Q4: μηχανήμα εξαιρετικής δυναμικότητας σε θαυμάσιο, πολυτελές έπιπλο. Μοντέλο 98X: άφταστο στην εμφάνιση και διαύγεια απόδοσης. Με την τελευταία τελειοποίηση δια της πίεσεως πλήκτρων αυτόματου λήψης σταθμών. Αντιπρόσωπος Τρικάλων – Καλαμπάκας ο κ. Τσαπάλας (Θάρρος, 28.12.1938). Το μοντέλο του 1940 είναι το 508, η τελευταία λέξη της ραδιοφωνίας: «λήψις βραχέων, μεσαίων και μακρών κυμάτων. Λειτουργεί είς όλα τα ρεύματα, ως επίσης και με ξηράνμπαταρίαν. Έπιπλονπολυτελέστατον με τους σταθμούς αναγεγραμμένους ελληνιστί». Αποκλειστικός αντιπρόσωπος ο κ. Τσαπάλας (Θάρρος, 03.01.1940).

Επί Μεταξά, για τη μετάδοση μουσικής ραδιοφώνου και δίσκων και ομιλίες ρητόρων, αποφασίζεται η τοποθέτηση δυο μεγαφώνων με μέτωπο προς τη γέφυρα,

ένα στον κήπο της πλατείας Μεταξά, απέναντι από το κατάστημα του Σαράφη και το άλλο στον απέναντι κήπο, έναντι του καταστήματος Μαράβα (Θάρρος, 29.11.1938).

Το 1940 εμφανίζονται και τεχνικοί ραδιοφώνων. Για παράδειγμα στο κατάστημα του κ. Τσαπάδα, αναλαμβάνουν εγκατάσταση κεραιών και επισκευή ραδιοφώνων από ειδικότατο τεχνικό, ενώ πωλούνται ραδιόφωνα μεταχειρισμένα διαφόρων μαρκών εις άριστη κατάσταση και εξαιρετικές τιμές (Θάρρος, 07.03.1940).

Ο κινηματογράφος ήταν άλλος ένας τρόπος διάδοσης της μουσικής στα Τρίκαλα. Η άφιξη του πρώτου - όχι μόνιμου - κινηματογράφου στα Τρίκαλα έγινε από τον επιχειρηματία Κ. Φραγκουδάκη και τον συνέταιρό του Β. Χατζόπουλο, με εκτελεστές έργων διακεκριμένους καλλιτέχνες του Ωδείου Αθηνών (Θάρρος, 06.05.1920) .

Σύμφωνα με τον Τριαντάφυλλο, ο πρώτος μόνιμος βουβός κινηματογράφος στον περίβολο του Γυμναστηρίου με το όνομα «Ιντεάλ», του δαιμόνιου επιχειρηματία Μαργαρίτη. Εκεί μπορούσε κανείς να απολαύσει την ταινία, πίνοντας και τρώγοντας τους μεξέδες του. Κάθε βράδυ το τρίο των μουσικών του Ωδείου – Περιστέρης (βιολί), Ευαγγελίτου (πιάνο) και Ηλιόπουλος (διευθυντής της μπάντας) - έπαιζε μουσική που συνόδευε το έργο του κινηματογράφου (Θάρρος, 25.07.1925). Το «Ιντεάλ» γίνεται «Αχίλλειον» το 1927 (Θάρρος, 30.09. 1927), ενώ το 1928 μετονομάζεται σε «Αττικόν», υπό την διεύθυνση και πάλι του Μαργαρίτη.⁹²

Στο «Αττικόν» έγιναν πολλές μουσικές εκδηλώσεις. Το 1928 οι διαπρεπείς καλλιτέχνες Ευρυδίκη Χατζοπούλου (πιάνο), Γ. Χατζόπουλος (βιολοντσέλο) και Μιχ. Ελευθεραίος (σόλο βιολί) παίζουν μαζί στο έργο *Η τυχοδιώκτρια του Μόντε Κάρλο*. Η ορχήστρα παίζει εκλεκτό ρεπερτόριο στα διαλλείματα και κατά τη διάρκεια του έργου, μετά του φαγητού (Θάρρος, 21 & 23.06.1928). Τον Αύγουστο αναγγέλλεται η άφιξη τα όπερας των βαρυτόνων Αγγελόπουλου και Τσαμή και του βαθύφωνου κ. Κατσουλεάνου για μια συναυλία με εκλεκτά μέρη από τις καλύτερες όπερες (Θάρρος, 06.08.1928).

Μεγάλη καλλιτεχνική εσπερίδα με τον κ. Αγγελόπουλο δίνεται στο «Αττικόν», μαζί με τον αρχιμουσικό της Φιλαρμονικής κ. Σπύρο Μεταλλινό (Θάρρος, 24.08.1928), ενώ ένα μήνα μετά καταφθάνουν τα Καλουτάκια με νέα μουσικά και χορευτικά νούμερα, που συνόδευαν κάθε φορά την προβαλλόμενη ταινία (Θάρρος, 12.09.1928).

⁹² Κατσόγιαννος, Ν., ό.π., σ. 325.

Το 1930 στην προβολή κάθε ταινίας υπήρχεστα διαλλείματα μουσική πιάνου. Για παράδειγμα στην προβολή της *Τρελής Λόλας* με την Λίλιαν Χάρβευ και τον Χάρυ Χαλμ, ο πιανίστας Μίμης Βασιλειάδης εκ του Ωδείου Θεσσαλονίκης και ο βιολιστής Γ. Δραγιάσης καθηγητής του Ωδείου Λαρίσης έπαιζαν ανάλογη μουσική, ενώ ο κ. Βασιλειάδης που ήταν και τενόρος τραγουδούσε εκλεκτά μοντέρνα κομ.μ.άτια (Θάρρος, 19.07.1930).

Το 1931 αναγγέλλεται η άφιξη στο «Αττικόν» του μελοδράματος των Οικονομίδη, Θωμάκου, Πετροπούλου, Κυπαρίσση, Βαφειάδη κλπ. Η έναρξη γίνεται με την *Τραβιάτα* (Θάρρος, 11.06.1931). ακολουθεί η *Αϊντα* του Βέρντι (Θάρρος, 12.06.1931), ο *Ριγολέτος* (Θάρρος, 13.06.1931), ο *Μάρκος Μπότσαρης* (Θάρρος, 14.06.1931). Στη στήλη «Ζωή και Κίνησις» τα σχόλια είναι τόσο καλά, που παρακαλείται ο θίασος να δώσει περισσότερες παραστάσεις (Θάρρος, 15.06.1931).

Το 1932 ο Μαργαρίτης θα φέρει τις πρώτες ομιλούσες ταινίες και κατά διαστήματα θα φιλοξενεί και μικρές ορχήστρες, όπως το *Τρίο Μπαρόνε*, την ορχήστρα *Πράσινα Πουλιά* του Παπαδημητρίου και μουσικούς αλλά και δραματικούς θιάσους από την Αθήνα. Το 1937 την διεύθυνση αναλαμβάνουν οι αδελφοί Στουρνάρα και μετονομάζουν τον «Αττικόν» «Ρεξ» μέχρι το 1948. Στα τέλη του 1936 εμφανίζονται οι δυο πρώτοι μόνιμοι χειμερινοί κινηματογράφοι, το δεύτερο «Ρεξ» και το «Τιτάνια», το τελευταίο λειτούργησε μόνον για λίγους μήνες. Το «Ρεξ» λειτούργησε ως κινηματοθέατρο τον Νοέμβριο του 1936 στη μεγάλη αίθουσα του «Πανελληνίου» για 60 χρόνια.⁹³

Τον Νοέμβριο του 1936 εμφανίστηκε στο «Ρεξ» του «Πανελληνίου», ο μουσικός θίασος του Σ. Ιατρίδη για 5 παραστάσεις με την υπερ-επιθεώρηση του Γιαννακουδάκη – Γιαννακίδη *Λοταρία* και την περίφημη ατραξιόν 4^ο *Μέμφις*. Ακολούθησαν οι παραστάσεις *Ζωή και κότα* (Θάρρος, 12.11.1936), *Η Διαβολογυναίκα* (Θάρρος, 13.11.1936) του Μ. Φιλιππίδη σε μουσική του κ. Ριτσάρδη και η Μοντέρνα του Παπαδούκα (Θάρρος, 14.11.1936).

Αρχές του 1937 κάνει εμφανίσεις στο «Ρεξ» το *Τρίο Μιμόζα*, η Σοφία, η Αντουανέτα και η Αλεξανδρούλα με νούμερα και χορούς και τιμαί 15 & 10 δρχ. (Θάρρος, 01.02.1937).

Το 1938 στο «Ρεξ» γίνεται ο ετήσιος χορός του Γυμναστικού Συλλόγου (Θάρρος, 05.03.1938) και η χοροεσπερίδα του Ποδοσφαιρικού Ομίλου Τρικάλων, με

⁹³ *Αυτόθι*, σ. 324-328.

τζαζ μπάντα, σαξόφωνο και κοτιγιόν, υπό την προστασία του Νομάρχη, όπου παραβρέθηκε «η καλλίτερα κοινωνική τάξιζαντιπροσωπεισθείσα επαζίως δια του ωραίου ιδία φύλου» (Θάρρος, 05 & 07.02.1938).

Στο «Ρεξ» αναγγέλλεται επίσης η συναυλία του Μορφωτικού Συλλόγου, σε συνεννόηση με το Ωδείο Τρικάλων και τον κ. Καλομοίρη, με την συμ.μετοχή της λυρικής υψιφώνου κ. Ναυσικά Βουτυρά – Γαλανού στις 16 Απριλίου και ώρα 10 μ.μ. (Θάρρος, 11.04.1938).

Για τη συναυλία αυτή ο αρθρογράφος του Θάρρους κ. Τσίμπος γράφει στη στήλη «Λίγες σκέψεις μετά τη Συναυλία Καλομοίρη – Βουτυρά», με αφορμή ένα άρθρο του κ. Κωτίκας που έλεγε ότι «ολιγότερον επιτυχής και χωρίς τέχνην ο τρόπος που επαίχθησαν στο πιάνο υπό του κ. Καλομοίρη», ότι θα έπρεπε το κοινό να παρακολουθήσει τους εκτελεστές δίχως αυστηρές κρίσεις και αιώνιες μεμψιμοιρίες, αντιθέτως με ευγνωμοσύνη γιατί έγινε κάτι στην πόλη (Θάρρος, 29.04.1938).

Σε απάντηση του ο κ. Κωτίκας λέει ότι ο κ. Καλομοίρης δεν έπρεπε να εκτελέσει στο πιάνο το έργο το *Δαχτυλίδι*, διότι του έλειπαν τα τεχνικά μέσα για την συνολική εκτέλεση του έργου. Επομένως ήταν επιβεβλημένο να μην παρουσιαστεί. Το τρικαλινό κοινό περίμενε από τον κ. Καλομοίρη περισσότερα και έχει την αξίωση να μην του σερβίρονται κομμάτια με εκκεντρικό παίξιμο. Το παίξιμο μεμονωμένων κομματιών δεν κατόρθωσε να εισαγάγει το κοινό στη μουσική αξία του εν λόγω μελοδράματος και αυτό ήταν το παράπονο των περισσότερων Τρικαλινών (Θάρρος, 01.05.1938).

Τον Μάιο του 1938 ο Μορφωτικός Σύλλογος διοργανώνει και πάλι στο «Ρεξ» του «Πανελληνίου» λαϊκή συναυλία με επανάληψη της μαντολινάτας της 16ης Ιουνίου, με λαϊκές τιμές και 40 εκτελεστές (Θάρρος, 21.05.1938).

Αρχές του 1940 φτάνει στο «Ρεξ» ο θίασος – οπερέτα - επιθεώρηση των αδελφών Καίτης και Σοφίας Βερώνη. Η έναρξη γίνεται με την υπερ-επιθεώρηση των Παπαδούκα και Σπυροπούλου *Μασκώτ*, η οποία ανέβηκε όλο το καλοκαίρι στην Αθήνα με εξαιρετική επιτυχία. Στο θίασο συμ.μετέχουν οι άριστοι του ελαφρού μουσικού θεάτρου, διδα Λευκή Παπαζαφειροπούλου, Φαίδρα Δρόσου, Μαίρη Μεταξά, Μαίρη Μπαρκαλιέρο, Σοφία Ντόλη, Τζούλια Κοκκίνη. Οι κυριοι Α. Μαυρόπουλος, Ι. Διανέλλος, Π. Πλέσσας, Συράκος, Ανουσάκης, Μακριδάκης και πλήρες μπαλέτο υπό την διεύθυνση του Βίλλυ Μπαρκαλιέρο. Διευθυντής της ορχήστρας είναι ο κ. Μ. Θεοφανίδης (Θάρρος, 03.01.1940). Οι παραστάσεις είναι καθημερινές, πάντοτε με νέο έργο (Θάρρος, 04.01.1940). Στις 13 Ιανουαρίου η

απογευματινή παράσταση του θιάσου είναι η ξεκαρδιστική οπερέτα *Έρως παντού* και η βραδινή *Το τρελοκόριστο* του μουσουργού Ν. Χατζηαποστόλου, με είσοδο 10 δρχ. (Θάρρος,13.01.1940).

Στο «Ρεξ» δίνει μια συναυλία και η διάσημη υψίφωνος του μελοδράματος κ. Μαίρη Ταμάση, η οποία πριν την αναχώρηση της για τη Νέα Υόρκη επιχειρεί πρότυπο καλλιτεχνική περιοδεία στις μεγάλες ελληνικές πόλεις, συμπεριλαμβάνοντας τα Τρίκαλα στις 25 Ιανουαρίου 1940. Μαζί της συμπράττει η κ. Ρίττα Σφήκα, διπλωματούχος της δραματικής σχολής του Βασιλικού Θεάτρου και ο βαθύφωνος του ελληνικού μελοδράματος Χ. Ζαμάνος. Η συναυλία τελείται υπό την προστασία του Δημάρχου (Θάρρος,23 & 25.01.1940).

Το 1940 αναγγέλλονται επτά κοσμικές συγκεντρώσεις στο «Ρεξ» με την υπέροχη πριμαντόνα Σούλα Καραγεώργη, επικεφαλής συγκροτήματος 27 προσώπων. Η Καραγεώργη θα τραγουδήσει όλα τα βιενέζικα αριστουργήματα των Κάλμαν, Λεχάλ κλπ. και για πρώτη φορά θα ακουστούν όλα τα νεότερα έργα Ελλήνων συνθετών (Θάρρος, 03.03.1940).

Τον Μάιο του 1940 δίνει ρεσιτάλ κιθάρας ο διάσημος κιθαριστής κ. Μακρίδης με έργα κλασικά και δικής του συνθέσεως (Θάρρος,18.05.1940), ενώ η μικρά καλλιτέχνις Αθηνούλα Παπαδάκη δίνει ρεσιτάλ χορού στην αίθουσα του «Ρεξ», με πλούσιο και θεαματικότατο πρόγραμ.μ.α κλασικών και νεότερων χορών (Θάρρος,07 & 08.06.1940).

Από την Αθήνα έφτασε στα Τρίκαλα καλλιτεχνικό συγκρότημα τυφλών για μια μουσικο-φιλολογική συναυλία με πλούσιο πρόγραμ.μ.α μουσικής (πιάνο, βιολί, κιθάρα), δραματικές απαγγελίες και τραγούδι (Θάρρος, 14.06.1940).

Στο «Τιτάνια» το Νοέμβριο του 1936 εμφανίστηκε η οπερέτα της Τούλας Δράκου με τα *Μοντέρνα Κορίτσια* του Σακελλαρίδη, το μπαλέτο Ραμασώφ, ακροβατικά, σπανιόλικες κιθάρες, χορός, ναυτικό μπαλέτο, ορχήστρα τζαζ υπό τον κ. Ντ. Αντζέλους (Θάρρος,15.12.1936). Ακολουθεί το έργο *Ουγγαρέζικη αγάπη* (Θάρρος,16.12.1936), *Ο έρως θέλει τρέλες* και *Τροτέζα* (Θάρρος,17.12.1936), *Τρεις Μαρίκες*(Θάρρος,18.12.1936) με τσάρλεστον και πολεμικούς χορούς, *Μην τα βάζεις με τις γυναίκες* (Θάρρος,19.12.1936), *Το λαχείο 42.80*, *Η Μπόμπα* και η *Σιγανοπαπαδιά* (Θάρρος,20.12.1936).

Τα εγκαίνια του «Τιτάνια» γίνονται παραμονή Χριστουγέννων με την αιοδό Σούλα Καραγιώργη που τραγουδά στα διαλλείματα του έργου *Ουγγρική ραψωδία* με την Όλγα Τσέχοβα τα νέα ταγκό και φοξ (Θάρρος,24.12.1936).

Στο «Τιτάνια» διοργανώνει και η *Λέσχη Τρικάλων* μεγάλη αποκριάτικη χοροεσπερίδα, υπέρ του Γυμναστικού Συλλόγου στις 13 Μαρτίου 1937, με πλήρη τζαζ μπαντ (*Θάρρος*, 07.03.1937). Η Λέσχη Τρικάλων αποκτά τη δική της αίθουσα και δίνει πλέον εκεί τους χορούς και τις συγκεντρώσεις της, όπως την χοροεσπερίδα στις 20 Ιανουαρίου 1940 (*Θάρρος*, 19.01.1940).

Όσον αφορά την κοσμική ζωή των σαλονιών, η δεκαετία του '20 είναι μια δεκαετία που οι συγκεντρώσεις στα σπίτια των μεγαλοαστών αποτελούν κοσμικά γεγονότα και πολλές γιορτές γίνονται εκεί, κάτι που εκλείπει την επόμενη δεκαετία. Το *Θάρρος* μέσα από την στήλη του «Ζωή και Κίνησις» περιγράφει όλες αυτές τις συνεστιάσεις. Σε αυτή την στήλη καταγράφονται όλες οι γιορτές, τα τσάι, τα σουαρέ και οι δεξιώσεις που δίνονται, ποιοι παραβρίσκονται, τι φορούν οι κυρίες, τα κουτσομπολιά, οι χοροί, τα είδη της μουσικής που ακούγονται.

Ξεκινώντας από τον Ιανουάριο του 1920, αυτός ο μήνας αποδεικνύεται ιδιαίτερα κινητικός αφού «*αι συγκεντρώσεις, αι οικογενειακαί, τα σουαρέ και τα τεϊαείναι σχεδόν συνεχή*» (*Θάρρος*, 03.01.1920). Αυτές οι αστικές συγκεντρώσεις αντικαθιστούν την «*έλλειψιν παντός ψυχαγωγικού μέσου και κοινωνικής συγκεντρώσεως*» (*Θάρρος*, 04.01.1920).

Οι γιορτές στα κομψά αρχοντικά σαλόνια της οικίας του κ. Νακόπουλου είναι συχνές. Εκεί «*οι χοροί εποίκιλλαν [...]*», ενώ «*η διδα Λίτσα και η κυρία Βλιτσάκη εκ περιτροπής ετραγούδησαν εν συνοδεία πιάνου*» (*Θάρρος*, 04.01.1920). Τον ίδιο μήνα, το *Θάρρος* γράφει ότι «*το τσάι και οι χοροεσπερίδες ευρίσκονται εις το φώρτε τους*» (*Θάρρος*, 13.01.1920).

Ο κ. Νακόπουλος διοργάνωσε στις 22 Ιανουαρίου 1920 στην οικία του επί ευκαιρία της ονομαστικής εορτής του πολυαγαπημένου του υιού Τάσου, μια «*τσαϊκή προεσπερίδα*», που κράτησε μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες, με χορό και γενναίο μπουφέ. Εκεί πληροφορούμαστε ότι ήταν συγκεντρωμένα τα καλύτερα ερασιτεχνικά ταλέντα. Επίσης και στην οικία του κ. Σωτήρη Γιαννούδη τη ίδια μέρα οργανώθηκε συνεστίαση με χορό και τραγούδι: «*το φοξτροτ μπορεί να μην έφτασε ακόμη στα Τρίκαλα, το ουανστεπ όμως και το μαζίζ χορεύτηκαν με δεινότητα με το ωραίο φύλο να πρωταγωνιστεί*» (*Θάρρος*, 24.01.1920).

Λίγο πριν τις Απόκριες του 1920, η κοσμική κίνηση σε οικογενειακές συγκεντρώσεις είναι στις δόξες της. Ο κ. Απόστολος Βαμβακάς, Διευθυντής της Εθνικής Τράπεζας Τρικάλων, διοργάνωσε μουσική βραδιά με χορό στην οικία του (*Θάρρος*, 27.01.1920). Το *Θάρρος* ωστόσο παρατηρεί ότι πέρα των ιδιωτικών μασκέ

πάρτι, μασκαράδες στους δρόμους δεν υπάρχουν στα Τρίκαλα τελευταία (Θάρρος, 02.02.1920). Τα σουαρέ στα πλούσια σπίτια πάντως δεν εκλείπουν, όπως στο σπίτι του Τάκη Ζαΐμη με χορούς και γλέντια μέχρι τις πρωινές ώρες (Θάρρος, 03.02.1920) ή στο πάρτι μασκέ του κ. Κουμπάρη, Προέδρου των Πρωτοδικών (Θάρρος, 06.02.1920), του Τάκη Παππά και του Σωτήρη Γιαννούση (Θάρρος, 11.02.1920).

Με τον ερχομό της άνοιξης φαίνεται πως η πόλη μουσικά ξυπνάει, αφού τα νυχτερινά κέντρα «*κάνουν χρυσές δουλειές*» (Θάρρος, 06.04.1920). Ο καιρός είναι γλυκός και ανοιξιάτικος, ωστόσο δεν υπάρχουν θεάματα, θεατρικά ή κονσέρτα που θα μπορούν να συγκεντρώσουν τις νυχτερινές ώρες τον κοσμικό κόσμο (Θάρρος, 11.04.1920).

Την Πρωτομαγιά ο κόσμος γλεντά στα εξοχικά κέντρα με χορούς και τραγούδια στην πόλη κυρίως, λόγω της βροχής (Θάρρος, 03.05.1920). Το Θάρρος υπογραμμίζει και πάλι την έλλειψη θεάματος που γίνεται ιδιαίτερα αισθητή όσο πλησιάζει το καλοκαίρι (Θάρρος, 05.05.1920). Το ίδιο επαναλαμβάνει τον Σεπτέμβριο του 1920: «*από θεάματα ξεραίλα τελεία. Ούτε κινηματογράφος, ούτε Καραγκιόζης. Και κατά τα φαινόμενα η ξεραίλα θα διαρκέσει όλον τον χειμώνα*» (Θάρρος, 18.09.1920). Ωστόσο νυχτερινά κέντρα υπάρχουν: «*Επίδοσις, αύξησις και ανάπτυξις παρατηρείται μόνον εις τα νυχτερινά κέντρα, τα οποία ήδη έγινον τρία και ποιος ξέρει αργότερα*» (Θάρρος, 30.09.1920).

Ενώ το 1920 άρχισε με ζωηρή κοσμική κίνηση στα σπίτια των αστών, οι οικογενειακές συγκεντρώσεις στο τέλος του χρόνου δεν ακούγονται πια «*τα τεία και οι χοροί της περσινής χρονιάς δεν φαίνονται πουθενά*», «*εκτός του κινηματογράφου, ουδέν άλλο θέμα δεν υπάρχει*» (Θάρρος, 12.12.1920).

Το πρώτο τσάι του 1921 δόθηκε στην οικία Νακόπουλου με χορούς και γλέντι μέχρι πρωίας (Θάρρος, 03.01.1921). Η αποκριάτικη κίνηση της ίδιας χρονιάς δεν ήταν μεγάλη. Ο κόσμος προτιμούσε να γλεντάει οικογενειακά στα σπίτια του και όχι στα κέντρα (Θάρρος, 25.02.1921). Ωστόσο για να δοθεί ώθηση στην αποκριάτικη κίνηση, το εστιατόριο του Σ. Πούλιου διανυκτέρευσε στις 27 Φεβρουαρίου, δεχόμενο ομίλους μεταμφιεσμένων και μη, προς διασκέδαση (Θάρρος, 27.02.1921).

Μετά το Πάσχα, στη γιορτή της Ζωοδόχου Πηγής που συμπίπτει με αυτή του Αγίου Γεωργίου διοργανώνονται διάφορα πανηγύρια με τοπικό γλέντι, παραδοσιακή μουσική και χορό στα Σαράγια, στο Ριζαριό και στον Κόκονα (Θάρρος, 23.04.1921). Η Πρωτομαγιά του 1921 πέρασε ανόρεχτα για τους Τρικαλινούς (Θάρρος, 03.05.1921) και η έλλειψη νυχτερινού κέντρου ήταν ιδιαίτερα αισθητή, και μόνο η

προετοιμασία μιας θεατρικής εκδήλωσης μαθητών Γυμνασίου με άσματα δείχνει να αποτελεί το σημαντικότερο πολιτισμικό γεγονός του καιρού αυτού (Θάρρος, 17.05.1921).

Τον Ιούνιο του 1921, υπάρχει ένα άρθρο στην εφημερίδα για την φουτουριστική μουσική, «*συντεθείσα υπό του πολύκροτου Μαρινέτι*» «*29 πολυθόρυβα όργανα εφευρέσεως Μαρινέτι*» και «*12 όργανα παρωχυμένων εποχών*» (Θάρρος, 21.06.1921). Για την φουτουριστική μουσική δημοσιεύτηκε και άλλο ένα άρθρο στις 03.07.1921.

Η πρώτη οικογενειακή συγκέντρωση της επόμενης χρονιάς, του 1922, γίνεται στο σπίτι του Διευθυντή της Εθνικής Τράπεζας κ. Βαμβακά, με το χρυσό φλουρί να πέφτει στην δεσποινίδα Νώρα Παπά και το γλέντι να συνεχίζεται μέχρι πρωίας (Θάρρος, 03.01.1922). Ωστόσο είναι εμφανής και ιδιαίτερα αισθητή η έλλειψη θεάτρου και παντός είδους πολιτιστικής ή καλλιτεχνικής εκδήλωσης (Θάρρος, 30.01.1922). Εξάλλου, η χρονιά προμηνύεται σκοτεινή, λόγω των πολιτικών και στρατιωτικών εξελίξεων.

Παρά την έλευση της Αποκριάς δεν παρουσιάζεται καμία κίνηση στην πόλη «*η γενική κατάστασις εκ της οποίας υποφέρει όλος ο κόσμος*» «*διότι όλαι οι οικογένειαι έχουν προσφιλείς εις τον μέτωπον*». Ο μόνος χορός που διοργανώνεται είναι υπέρ του πασχαλινού συμποσίου των φυλακισμένων, όπου αναμένεται και γενικό ξεφάντωμα. Επίσης διοργανώνεται και δεύτερος χορός υπέρ των φυλακισμένων στα «Ωραία Τρίκαλα» (Θάρρος, 11.02.1922), ο οποίος στέφεται με επιτυχία (Θάρρος, 15.02.1922). Τα έσοδα, 1.1175 δραχμές, θα διατεθούν για την αγορά αμνών του Πάσχα (Θάρρος, 04.03.1922). Κατά τα άλλα, η κίνηση στην πόλη είναι μηδενική. Πουθενά γλέντι και πουθενά ξεφάντωμα (Θάρρος, 15.02.1922).

Το 1922, στον εορτασμό της Ζωοδόχου Πηγής, ο Ι.Ν. Σαραγίων είχε πανηγύρι και χοροί διαφόρων ειδών χορεύτηκαν όπως ο караγκούνικος, ο βλάχικος, ο περιβολιώτικος, ο σαμαριώτικος, ο γύφτικος (Θάρρος, 08.04.1922), με όλες τις λαϊκές τάξεις να συγκεντρώνονται εκεί για να διασκεδάσουν (Θάρρος, 09.04.1922). Ακολούθως η πρωτομαγιά του 1922 γιορτάστηκε με πρωτοφανή παγωνιά, ενώ σε όλα τα νυκτερινά κέντρα επικρατούσε «νέκρα» (Θάρρος, 02.05.1922).

Το πρώτο σουαρέ της χρονιάς του 1924 ήταν στην οικία της αδελφής του κ. Αναγνωστιάδη, κυρίας Χ. Γιαννούση με χορό μέχρι πρωίας: φοξτροκ, ταγκό, ευρωπαϊκοί και εγχώριοι χοροί. Την караγκούνα χόρεψε άριστα η κ. Αναγνωστιάδη (Θάρρος, 14.02.1924).

Η κίνηση στις Αποκριές του 1924 είναι συγκριτικά με αυτή του 1923 πολύ καλύτερη. Παρατηρείται ξεφάντωμα και οικογενειακά γλέντια σε πολλά κέντρα της πόλης με μουσική και χορό (Θάρρος, 11.03.1924).

Το πρωί της 23ης Μαΐου 1924 έγιναν οι γυμναστικές επιδείξεις του Α΄ Παρθεναγωγείου Τρικάλων, με τον τότε διευθυντή κ. Αλέξιο Πρίντχιο, ενώ το απόγευμα την ίδια μέρα το Ελληνικό Σχολείο, με διευθυντή τον Ζάχο Ζαχαριάδη εκτέλεσε ελληνικούς χορούς (Θάρρος, 24.05.1924). Το Θάρρος γράφει ότι τα Τρίκαλα στερούνται των στοιχειωδέστερων χώρων της σύγχρονης ζωής. Δεν έχουν καν έναν επιχειρηματία που θα μπορούσε να προτείνει την εγκατάσταση μιας μικρής ορχήστρας στην πλατεία του «Πανελληνίου» (Θάρρος, 01.06.1924). Η «ανία και πλήξις» συνεχίζονται (Θάρρος, 08.06.1924).

Το 1926 τα χειμερινά κέντρα των Τρικάλων κατακλύζονται από λάσπες. Ο Δήμος για το καλοκαίρι πρέπει να προμηθευτεί καταβρεχτήρα για ν' απαλλάξει τον κόσμο από τη σκόνη και να διευθετηθεί το ζήτημα της πλατείας (Θάρρος, 22.01.1926). Το καλοκαίρι ο *Ρεπόρτερ* του Θάρρους γράφει ότι τέσσερα είναι τα σημεία διασκέδασης στην πόλη συγχρόνως: μουσική στην πλατεία, τζαζ στον σταθμό, κινηματογράφος και μπαλέτο και σημειώνει πως τόσο μεγάλη κίνηση καλλιτεχνική τα Τρίκαλα δεν μπορούν να σηκώσουν. Έχει προκληθεί μεγάλος ανταγωνισμός με οικονομική ζημιά στους επιχειρηματίες (Θάρρος, 24.07.1926). Τις Κυριακές του καλοκαιριού παίζει η ορχήστρα του Φριτς και είναι τόσο καλή, που η Φιλαρμονική απλά περιττεύει (Θάρρος, 04.08.1926).

Μετά από μερικά χρόνια σχετικής ησυχίας, οι Απόκριες του 1927 γιορτάστηκαν παντού στην πόλη. Όπου και αν γύριζε κανείς άκουγε μουσική και χορούς. Όπως και την Καθαρά Δευτέρα, μετά το φαγοπότι άρχισαν οι χοροί και τα τραγούδια, εγχώριοι και ευρωπαϊκοί με φωνογράφο (Θάρρος, 09.03.1927). Τις ημέρες της Μεγάλης Εβδομάδας βρέθηκε στην πόλη ευρωπαϊκή χορωδία, η οποία ψάλλει τετραφωνία στον Ι.Ν. του Αγίου Κωνσταντίνου υπό την διεύθυνση του ιεροψάλτη Δ. Σύλλα (Θάρρος, 11.04.1927).

Στα τέλη του 1928 και ενώ ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος περνάει οικονομική και διοικητική κρίση, ο «φιλοπρόοδος Δήμαρχος» σκέφτεται την προμήθεια μεγαφώνου που θα τοποθετήσει κατάλληλα για να αντικαταστήσει την ζωντανή ορχήστρα και να παράσχει μουσική προς όλους τους πολίτες της πόλης «χωρίς μεγάλες θυσίες», χωρίς δηλαδή μεγάλα έξοδα (Θάρρος, 10.11.1928).

Το καλοκαίρι του 1929 το *Θάρρος* αναρωτιέται «δεν ξέρουμε αν η τρικαλινή μουσική είναι νεκρή ή αναστήθηκε γιατί αντί να την διατηρήσουν την νεκρώνουν» (*Θάρρος*, 31.08.1929).

Το Πάσχα του 1930 γιορτάστηκε στους στρατώνες Τρικάλων με πολλά τραγούδια, χορούς και υπαίθρια γλέντια, ενώ στο πανηγύρι της Ζωοδόχου Πηγής Σεραγίων χορεύτηκαν ελληνικοί χοροί με ντόπια όργανα (*Θάρρος*, 22 & 24.04.1930). Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους τα Τρίκαλα, όπως όλη η Ελλάδα, γιορτάζουν τα 100 χρόνια από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους (1830-1930). Οι εκδηλώσεις της Εκατονταετηρίδας περιλαμβάνουν και μουσικές εκδηλώσεις με πατριωτικά θούρια και εθνικούς χορούς στην κεντρική πλατεία της πόλης στις 18 & 19 Οκτωβρίου (*Θάρρος*, 14.10.1930).

Στο φύλλο της 21^{ης} Ιανουαρίου 1931, το *Θάρρος*, και συγκεκριμένα ο αρθρογράφος που υπογράφει με το ψευδώνυμο Βιργίλιος, αναφέρεται στη μουσική των Τρικάλων, έτσι όπως έχει διαμορφωθεί στη μοντέρνα εποχή που δείχνει και τις αλλαγές στις μουσικές προτιμήσεις της πόλης: «Ο μουσικός της πιάτσας, ο εξ επαγγέλματος οργανοπαίκτης το βιολί, το σαντούρι, το μπουζούκι, το φλάουτο δεν ακούγονται πια τόσο πολύ [...] γιατί από τότε που ο δίσκος του φωνογράφου μπήκε ορμητικά στη ζωή μας εξετόπισε τα έγχορδα όργανα τη φρέσκια, τη ζώσα μουσική [...] μας ήλθε το ραδιόφωνο που αμέσως και αυτό τοποθετήθηκε στο σπίτι και μας γεμίζει με μουσική του Παρισιού, της Βιέννης, της Βουδαπέστης, του Λονδίνου, της Ρώμης [...] ο σύγχρονος άνθρωπος δεν αρκείται στα παλιά μουσικά όργανα[...] τις οίδε ακόμη τι μουσικές εκπλήξεις θα μας σερβίρει» (21.01.1931). Εξάλλου η διαφήμιση της Φίλιπς το λέει καθαρά ότι το ραδιόφωνο της είναι «η τελευταία πρόοδος του πολιτισμού» (*Θάρρος*, 31.03.1931).

Το Πάσχα του 1931 δεν επέτρεψε «ζωνηράς διασκεδάσεις λόγω της κρατούσας οικονομικής κρίσης» (*Θάρρος*, 15.04.1931), ωστόσο οι γυμναστικές επιδείξεις του Γυμνασίου της πόλεως με ελληνικούς χορούς και τραγούδια με την συνοδεία της ορχήστρας του κ. Λάσκαρη ήταν πραγματικά πολύ επιτυχημένες (*Θάρρος*, 31.05.1931).

Τον Νοέμβριο του 1931 εισάγεται η κλασική μουσική ως μάθημα στο Γυμνάσιο (*Θάρρος*, 23.11.1931), ωστόσο οι ανατολίτικοι ήχοι αποτελούν ακόμη μουσικό άκουσμα της πόλης. Στο Καφέ του Αθανάσιου Κωστίκα απολαμβάνει κανείς ωραία ανατολίτικη μουσική από την φημισμένη αιιδό Μαρίκα με το τρίο της (*Θάρρος*, 08.12.1931).

Στις 5 Ιουνίου του 1932, το Γυμνάσιο Τρικάλων δίνει συναυλία (Θάρρος, 04.06.1932). Το πρόγραμμα που παρουσιάζει είναι:

Α΄ Μέρος:

1. Μαρς Τρίκαλα του Ρ. Γιόσσα υπό της μαθητικής μαντολινάτας
2. Άβε Μαρία
3. DanzaNo. 1 του Ρ. Γιόσσα, Γ. Σουραής (βιολί) και συνοδεία πιάνου
4. Ρομάντζο Καλάτσε με τον Α. Παπανδρέου (βιολί), Χρ. Πολυχρονάκη (φλάουτο), Λ. Παπαστεφάνου (μαντόλα), Κ. Φεζούς (κιθάρα), Αλ. Φεζούς (μαντολίνο), Στ. Κωνσταντάς (μαντολίνο)
5. Σημαία – άσμα
6. Στην Ομορφιά της άνοιξης – άσμα
7. Largo kalatse
8. Μπαταριάς
9. Χορός Νηρηίδων

Β΄ Μέρος

10. Παραμύθια Χόφμαν υπό της μαθητικής μαντολινάτας
11. Μουρμουριστί
12. Α. Trumerei – Mazurka Magiavacca
13. Υπό το φως της σελήνης, άσμα
14. Aida Βέρντι
15. Το μικρό μου αδελφάκι
16. Χορός καρυάτιδων
17. Χορός μακεδονικός
18. Εθνικός Ύμνος

Το ακροατήριο έμεινε ενθουσιασμένο (Θάρρος, 06.06.1932).

Στο τέλος του 1932, το Θάρρος παρατηρεί ότι δεν υπάρχει καμία κοσμική κίνηση στην πόλη, παρά τις γιορτινές ημέρες. Ούτε αναγγέλθηκε καμία γιορτή, ούτε υπάρχει κάποια σκέψη ακόμη προς κάποια διοργάνωση. Τα σωματεία, που συνήθως πρωτοστατούν σε τέτοιες περιστάσεις, απουσιάζουν παντελώς (Θάρρος, 20.12.1932).

Το Φεβρουάριο του 1935, ο Δήμαρχος Τρικάλων κ. Θεοδοσόπουλος, κάνει συγκέντρωση σπίτι του, όπου ξεφαντώνουν 170-180 καλεσμένοι, με μουσική του Ωδείου, υπό την διεύθυνση του κ. Γιόσσα. Στο πιάνο ο Σταμάτης, ενώ και το ραδιόφωνο παίζει ωραία μουσική. «Εχορεύθησαν και ελληνικοί χοροί και τραγουδήθηκαν διάφορα τραγούδια», μέχρι τις 5 μ.μ..

Τον Σεπτέμβριο του 1939, τα Τρίκαλα γιόρτασαν τις *Θεσσαλικές εορτές* για την απελευθέρωση της πόλης από τους Τούρκους (1881). Την μουσική εκτέλεσαν τόσο η μπάντα της Φρουράς, όσο και η μπάντα του Γυμνασίου (*Θάρρος*, 30.09.1935).

Η αποκριάτικη κίνηση στην πόλη το 1938 είναι μεγάλη. Όπως γράφει το *Θάρρος*: «*Πανηγυρικός εορτασμός την Απόκριω. Η καλοκαιρία ευνόησε το γενικόν ξεφάντωμα και η χθεσινή ημέρα επανηγυρίσθη εν συνεχεία*» (*Θάρρος*, 08.03.1938).

Παρά τις διάφορες εμφανίσεις καλλιτεχνών στα τέλη του 1938, στη στήλη «*Ζωή και Κίνησις*» γράφει το *Θάρρος* ότι τέτοια έλλειψη διασκέδασης «*δεν θυμόμαστε ποτέ. Μόνον ένας κινηματογράφος απέμεινε για τους Τρικαλινούς*» (*Θάρρος*, 09.12.1938).

Λίγες ημέρες μετά, το Γ' Δημοτικό Σχολείο διοργανώνει μέγα χορό υπέρ της ενισχύσεως του Μορφωτικού και Γυμναστικού Συλλόγου, υπό την προστασία του Νομάρχου στις 6 Ιανουαρίου 1939, με πλήρη ορχήστρα και ένδυμα επίσημο ή μέλαν. Ο χορός τελείται υπό την μουσική διεύθυνση του κ. Παναγόπουλου (*Θάρρος*, 27.12.1938).

Φτάνοντας στην δύσκολη χρονιά του 1940 εκδόθηκε εγκύκλιος από τα αρμόδια υπουργεία σχετικά με την οργάνωση δημοσίων χορών τις ημέρες της Αποκριάς. Θεωρήθηκε σκόπιμο να επιτραπεί η οργάνωση χορών κατά το τελευταίο εικοσαήμερο της Αποκριάς από 17 Φεβρουαρίου έως 10 Μαρτίου 1940. Για την οργάνωση απλών δημόσιων χορών, αρκούσε η άδεια των τοπικών αστυνομικών αρχών για τους Φιλανθρωπικούς όμως για τους χορούς σε ιδιωτικούς χώρους η αίτηση έπρεπε να υποβληθεί στη Νομαρχία. Μετά τις 10 Μαρτίου απαγορεύτηκε απόλυτα η οργάνωση οποιαδήποτε δημοσίου χορού (*Θάρρος*, 13.01.1940).

Τον Φεβρουάριο του 1940, η διεύθυνση της *Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας* γνωστοποιεί στους εξωσχολικούς Φαλαγγίτες και Φαλαγγίτισσες ότι δίνεται συναυλία εκ μέρους ομάδας τυφλών μουσικών, αποκλειστικά για τα μέλη της ΕΟΝ στο Γ' Δημοτικό Σχολείο, με τιμή εισιτηρίου 2 δρχ. Παρακαλούνται να παρακολουθήσουν όλοι αυτή τη συναυλία που έχει φιλανθρωπικό σκοπό (*Θάρρος*, 20.02.1940).

Τον Μάρτιο του 1940, υπό την πρόνοια του Μητροπολίτη κ. Πολυκάρπου, ιδρύθηκε στα Τρίκαλα Σχολή Βυζαντινής μουσικής, της οποίας τα μαθήματα αρχίζουν αρχές Μαρτίου στην αίθουσα του Γ' Δημοτικού σχολείου. Καθηγητής της Σχολής διορίστηκε ο καθηγητής του Ωδείου Αθηνών κ. Σπ. Καψάσκης. Η ίδρυση μιας τέτοιας σχολής θεωρείται από το *Θάρρος* απαραίτητη, γιατί υπάρχει έλλειψη

ιεροψαλτών γνωριζόντων την βυζαντινή μουσική στους ναούς της πόλης, με αποτέλεσμα πολλοί είτε να αυτοσχεδιάζουν, είτε να ηχούν κακόηχα (Θάρρος, 05.03.1940).

Μετά από αρκετό καιρό το Θάρρος γράφει για μια κοσμική συγκέντρωση στην οικία των δεσποινίδων Ηλέκτρας και Μαρίας Καντέρη που διοργάνωσαν αποκριάτικο χορό και προσκάλεσαν πολλές δεσποινίδες της πόλης. Η αίθουσα ήταν θαυμάσια διακοσμημένη και η διασκέδαση υπήρξε εξαιρετική. Χορεύτηκαν όλοι οι χοροί από το αιθέριο βαλς και το μυστικοπαθές ταγκό μέχρι το τσάμικο και το κρητικό πεντοζάλη (Θάρρος, 10.03.1940). Ωστόσο, το δριμύ ψύχος δεν επέτρεψε ξεφάντωμα αποκριάτικο στους δρόμους, αλλά στις 9 Μαρτίου το βράδυ, οι δρόμοι πλημ.μ.ύρισαν μασκαράδες που σκόρπισαν ευθυμία και χαρά (Θάρρος, 10.03.1940).

Από την άνοιξη του 1940 και μετά, αναφορές και καταχωρήσεις για μουσική και διασκέδαση δεν υπάρχουν στις σελίδες του Θάρρους. Σε λίγους μήνες η Ελλάδα θα έμπαινε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αυτό το ταξίδι στον χρόνο, ξεφυλλίζοντας τις σελίδες του *Θάρρους* για μια ολόκληρη εικοσαετία, προσφέρει πολλές εικόνες, πληροφορίες και συμπεράσματα για την μουσική ζωή των Τρικάλων την περίοδο 1920-1940. Αποτυπώνεται η μουσική ζωή της πόλης που από τα σαλόνια των αστών και τους λαϊκούς χορούς των κατώτερων κοινωνικών τάξεων στα καφεενεδάκια και στην ύπαιθρο τη δεκαετία του '20, πέρασε στις καλλιτεχνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις των κοσμικών καφενείων και στις μέρες ραδιοφώνου της δεκαετίας του '30.

Τα συμπεράσματα που ανάγονται από την παραπάνω παρουσίαση έχουν ως εξής:

Στα Τρίκαλα σε όλη την περίοδο που εξετάζεται είναι εμφανής η προσπάθεια της πόλης να ακολουθήσει τις μουσικές τάσεις, σύμφωνα με τα αθηναϊκά και κατ' επέκταση με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Η κλασική μουσική συνυπάρχει με την παραδοσιακή και ακούγεται όχι μόνον από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα αλλά και από τα λαϊκά που την απολαμβάνουν μέσα από τις πλάκες του φωνογράφου και του γραμμοφώνου στα καφενεία.

Βασικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι η μουσική την περίοδο αυτή συνδέεται άρρηκτα με τις υπόλοιπες τέχνες και καλλιτεχνικές εκφάνσεις: με το τραγούδι ασφαλώς και τον χορό, αλλά και τα ακροβατικά νούμερα, τις ατραξιόν και κοτιγιόν, με το ίδιο το θέατρο και συγκεκριμένα τις οπερέτες και τις επιθεωρήσεις. Τα καλλιτεχνικά σχήματα που επισκέφθηκαν την πόλη για να παρουσιάσουν τις παραστάσεις τους, είτε μουσικά ήταν αυτά είτε θεατρικά, ήταν ποικίλα. Η οπερέτα και η επιθεώρηση αποτελούσαν βασικούς, ζωντανούς φορείς μουσικής. Μέσα από αυτές ο κόσμος των Τρικάλων μάθαινε διάφορες συνθέσεις Ελλήνων και ξένων μουσουργών, τους διάφορους καλλιτέχνες της εποχής, ντιζέζ, υψίφωνους, βαρύτονους και βαθύφωνους που τραγουδούσαν κλασικά κομ.μ.άτια αλλά και όλα τα σουζέ των Αθηνών.

Η πόλη των Τρικάλων δείχνει να προσπαθεί να συνοδοιπορήσει με τις μουσικές εξελίξεις. Οι ευρωπαϊκοί χοροί (βαλς, ταγκό, τσάρλεστον, φοξτροτ, ουάνστεπ κ.λπ.) συνήθως προτιμούνται στις χοροεσπερίδες και στα κοσμικά σαλόνια, χωρίς να εκλείπουν και οι παραδοσιακοί ελληνικοί χοροί (τσάμικα, κρητικά, κ.λπ.) που χορεύονταν από τις λαϊκές τάξεις και στα υπαίθρια γλέντια (Πάσχα, Πρωτομαγιά κ.λπ.). Ωστόσο είναι ενδεικτική και ιδιαίτερα αισθητή η απουσία του λαϊκού

τραγουδιού από τις σελίδες του *Θάρρους*, του ζεμπέκικου και του ρεμπέτικου. Τη δεκαετία του '30 έχει ήδη κάνει την εμφάνισή του το ρεμπέτικο τραγούδι με πρωτοστάτες τον Τσιτσάνη και τον Βαμβακάρη, ωστόσο το *Θάρρος* δεν αναφέρεται καθόλου σε αυτό το είδος μουσικής.

Επίσης οι Τρικαλινοί κατά καιρούς έρχονται σε επαφή και με εξωτικά ακούσματα ή έθνικ, όπως θα αποκαλούνταν σήμερα (χαβάγιες, μεξικάνικα, ρωσικά τραγούδια και χορούς, ουγγαρέζικα βιολιά κ.λπ.), ενώ πολλοί καλλιτέχνες που επισκέφθηκαν την πόλη και έδωσαν συναυλία ή παράσταση ήταν ξένοι.

Από την πόλη παρέλασαν διάφοροι γνωστοί καλλιτέχνες με τους θιάσους τους από την Αθήνα, επομένως η πόλη μουσικοθεατρικά ήταν πλήρως ενημερωμένη. Το ρεπερτόριο ωστόσο των κλασσικών και των ελληνικών έργων για πολλά χρόνια παρατηρείται ότι παραμένει το ίδιο. Οι οπερέτες (ελληνικές και ξένες) είναι σχεδόν πάντοτε οι ίδιες, το ίδιο και τα κλασσικά ευρωπαϊκά μουσικά έργα που ανακυκλώνονται σε όλη τη δεκαετία του '20 και μέχρι τα μέσα περίπου του '30.

Ως διεθνές θεατρικό είδος όπερα σε μικρότερη, απλούστερη και ελαφριά απόδοση με περισσότερο κωμικό χαρακτήρα και πρὸς, η *οπερέτα* αποτελούσε και στα Τρίκαλα αγαπημένο είδος μουσικής διασκέδασης. Στο *Θάρρος* συναντάται και με τον όρο *μελόδραμα*. Οι οπερέτες του Κάλμαν του Λεχάρ του Στράους, του Θεόφραστου Σακελλαρίδη, του Νίκου Χατζηαποστόλου παίζονται ξανά και ξανά στις σάλες των μεγάλων καφενείων κυρίως στο «Πανελλήνιον», στο «Εθνικόν» (στέκια αστών) και αργότερα στο «Ρεξ».

Τα χοροδιδασκαλεία είναι άλλος ένας χώρος στον οποίο καλλιεργείται η μουσική. Αυτά επικεντρώνονται στην ευρωπαϊκή μουσική και στους ευρωπαϊκούς χορούς και λειτουργούν σαν βοήθημα της αστικής τάξης να μπορεί να σταθεί επάξια στις χοροεσπερίδες και στις κοσμικές συγκεντρώσεις, χορεύοντας με χάρη και δεινότητα όλα τα είδη μουσικής που είναι επίκαιρα και στη μόδα στην Ευρώπη και στην Αθήνα.

Το Ωδείο Τρικάλων σε όλη την περίοδο που εξετάζεται με πολλά οικονομικά προβλήματα προσπάθησε να δίνει το παρόν και να διαδίδει την κλασική μουσική παιδεία στους νέους. Η Φιλαρμονική, με ακόμη περισσότερα προβλήματα, όλο αυτό το διάστημα προσπάθησε να κρατάει συντροφιά στους πολίτες της πόλης στους δημόσιους χώρους ή να συνοδεύει τις εθνικές και χριστιανικές εορτές.

Ο Μουσικογυμναστικός Σύλλογος την περίοδο που εξετάζεται δεν προσφέρει και πολλά πράγματα στη μουσική ζωή της πόλης. Πέρα από τις χοροεσπερίδες που

διοργανώνει, στις οποίες εμφανίζονται ζωντανές ορχήστρες «τζαζ μπαντ», δεν αποτελεί φορέα διάδοσης της μουσικής παιδείας, επειδή είχε να αντιμετωπίσει πολλά οικονομικά προβλήματα που προσπαθούσε να λύσει κυρίως με την συνδρομή των μελών του και την χρηματική αρωγή του Δήμου.

Η μουσική των Τρικάλων συνδέεται με τις ζωντανές ορχήστρες κλασικής μουσικής, τα λαϊκά όργανα της υπαίθρου, τις πλάκες φωνογράφου, γραμ.μ.οφώνου και ραδιοφώνου. Το γραμμόφωνο και λίγο αργότερα το ραδιόφωνο είναι αυτά που μαθαίνουν στον κόσμο τις νέες μουσικές και χορευτικές τάσεις της Ευρώπης. Μέσα από τις πλάκες γραμμοφώνου και κυρίως τους ραδιοφωνικούς σταθμούς ο κόσμος απολαμβάνει κλασική και μοντέρνα μουσική.

Τέλος, ο κινηματογράφος τη δεκαετία του '30 φέρνει νέα πνοή στη μουσική, αφού μέσα από τις ταινίες που προβάλλει, το τρικαλινό κοινό έρχεται σε επαφή με όλα τα νέα είδη μουσικής και τα καινούργια τραγούδια που ακούγονται στην Ευρώπη και στην Αμερική. Εξάλλου όταν εμφανίστηκε ο κινηματογράφος στην πόλη ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με ζωντανή ορχήστρα «τζαζ μπαντ» που στα διαλλείματα έπαιζε διάφορα εκλεκτά κομμάτια ή αναπαρήγαγε την μουσική που ακουγόταν στην ταινία.

Η εικοσαετία μελέτης της παρούσας εργασίας κλείνει το 1940, την χρονιά που η Ελλάδα μπαίνει στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μέχρι την άνοιξη του '40, η πόλη προσπαθεί να συμπεριφέρεται «φυσιολογικά» και η καλλιτεχνική ροή να είναι συνεχής, στα πλαίσια βέβαια των κανονισμών του μεταξικού καθεστώτος. Αυτό μέχρι το τέλος της χρονιάς, όταν απαγορεύονται οι χοροί και οι διασκεδάσεις. Στην κοινοποίηση που υπογράφει ο Υφυπουργός Δημόσιας Ασφαλείας κ. Κ. Μανιαδάκης η εντολή είναι πλέον σαφής και δηλώνει ένα τέλος εποχής:

«Υπό το υφυπουργείου Ασφαλείας εξεδόθη και κοινοποιήθη εις τας Αστυνομικάς αρχάς η κάτωθι απόφασισταγορευούσα ανεξαιρέτως δημοσίους χορούς, τεϊακλπτγκεντρώσεις εις δημόσια κέντρα. Η απόφασις έχει ως εξής: Ο υφυπουργός Δημοσίας Ασφαλείας λόγω της εμπόλεμου κατάστασις δεν είναι επιτετραμ.μ.ένον να διοργανούνται εις τα μετόπισθεν διασκεδάσεις και χορευτικάίσγκεντρώσεις εις τα δημόσια κέντρα δι' οποιονδήποτε λόγον έστω και φιλανθρωπικόν. Προς τούτο Απαγορεύομεν γενικώς και ανεξαιρέτως τους δημόσιους χορούς και χορευτικά τέϊα και εν γένει παρεμφερείς συγκεντρώσεις εις δημόσια μέρη» (Θάρρος, 28.12.1940).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναστασίου, Θ., *Στα Τρίκαλα στα δυο στενά, Μαρτυρίες για τη λαϊκή μουσική 1881 - 1935*, Τρίκαλα, 2011.

Αρσενίου, Λ., *Το ιδεολογικό περιεχόμενο των αγώνων, η κοινωνική ζωή, Το έπος των Θεσσαλών αγροτών και οι εξεγέρσεις τους 1881 – 1993*, Φ.Ι.ΛΟ.Σ., Θεσσαλονίκη, 2005.

Βέλλου – Κάϊλ, Α., *Μάρκος Βαμβακάρης, Αυτοβιογραφία*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1978.

Βερέμης, Θ. & Κολιόπουλος, Γ., *Ελλάς, Η σύγχρονη συνέχεια, από το 1821 μέχρι σήμερα*, Εκδ. Κατσινιώτη, Αθήνα, 2006.

Βογιατζής, Φ., «Το θέατρο του «Πανελληνίου» και η καλλιτεχνική κίνηση του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου Τρικάλων (1914-1920), Το θέατρο στα Τρίκαλα (1881-1984), Συγκριτική θεατρική έρευνα στο χώρο της Δυτικής Θεσσαλίας», *Τρικαλινά*, τόμος 5ος, Τρίκαλα, 1985.

Γραμματάς, Θ., «Μελόδραμα και μελοδραματισμός ως ερμηνευτικά σχήματα για μια νέα προσέγγιση στο ελληνικό θέατρο του 20^{ου} αιώνα», στο: Σ. Πατσαλίδης & Α. Νικολοπούλου, *Μελόδραμα ειδολογικοί και Ιδεολογικοί μετασχηματισμοί*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2001, σσ. 263-309.

Δερτιλής, Γ., *Ιστορία του ελληνικού κράτους 1830 - 1920*, τόμος Α', έκδοση τρίτη, Εκδ. Εστία, Αθήνα, 2005.

Εφημερίδα *Καθημερινή*, άρθρα (1 Σεπτεμβρίου 1936, 18 Σεπτεμβρίου 1936, 26 Σεπτεμβρίου 1936).

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (1978). «Η ελληνική οικονομία από το 1926 έως το 1935», τόμος ΙΕ, *Νεότερος Ελληνισμός 1913-1941*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα.

Καγκαλίδου, Ζ., *Εκπαίδευση και Πολιτική, Η περίπτωση του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου*, Εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1999.

Κατσόγιαννος, Ν., *Τωρινά και περασμένα και τα παλιά στέκια των Τρικάλων*, τόμος Α', Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικκαίων, Τρίκαλα, 1998.

Κλιάφα, Μ., *Θεσσαλία 1881-1981*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1983.

Κλιάφα, Μ., *Τρίκαλα, από τον Σεΐφουλλάχ ως τον Τσιτσάνη*, τόμος Β΄, 1911-1940, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1998.

Κλιάφα, Μ., *Μια σερενάτα στο Ληθαίο, Η μουσική κίνηση στα Τρίκαλα (1881-1965)*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 2003.

Κύρτσης, Α. Α., “Ο Α. Παπαναστασίου και οι θεωρίες κοινωνικής μεταρρύθμισης των αρχών του 20ου αιώνα”, στο: *Αλέξανδρος Παπαναστασίου: Οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές απόψεις του*, Πρακτικά Συνεδρίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 5-7 Δεκεμβρίου 1986, Εκδ. Πάντειος Ανώτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα, 1990, σ. 63-78.

Κωσταντζός, Γ., Ταμβάκος, Θ. & Τρικούπης, Α., *Μουσουργοί της Θράκης, Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Περιφερειακή Ενότητα Έβρου, Αλεξανδρούπολη*, 2014.

Λώλης, Θ., *Τα εν Τύπω των Τρικάλων, 1881-2006: Ιστορία 125 χρόνων*, εκδ. Γένεσις, 2006.

Μάγιερ, Κ., *Ιστορία του Ελληνικού Τύπου, τόμος Γ΄, Εφημερίδες και Περιοδικά 1901-1959*, Αθήναι 1960.

Μαραγκουδάκης Σ., *Δισκογραφία 78 στροφών: Η διαμόρφωση της μουσικής του Χαρίλαου Πιπεράκη στο ιστορικό, κοινωνικό και μουσικό πλαίσιο της Αμερικής*, Πτυχιακή Εργασία ΤΕΙ Ηπείρου Ανώτατη Σχολή Τεχνολογίας Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής, Άρτα, 2011.

Νικολακόπουλος, Η., «Οι εκλογές 1910-1920» στο: Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000*, τόμος 6, Τα Νέα και Ελληνικά Γράμ.μ.ατα, 2003, σ. 31-40.

Παναγιωτόπουλος, Ι.Μ., *Μορφές της ελληνικής γης*, Γραφείο Πνευματικών Υπηρεσιών, Αθήνα, 1937.

Πετρίδης, Ο., *EON, Η φασιστική νεολαία Μεταξά*, UniversityStudioPress, Θεσσαλονίκη, 2000.

Sivignon, M., «Η δημογραφική και οικονομική εξέλιξη της Θεσσαλίας (1881-1940), Από τηναπελευθέρωση στους Βαλκανικούς πολέμους (1881 -1912)», *Τρικαλινά*, τόμος 2ος , Τρίκαλα, 1982.

Σκλαβενίτης, Τ., (επιμ.), *Παγκόσμιος Βιογραφικός Λεξικός*, τόμος 2, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1983-1988.

Σπάθης, Δ., «Η εμφάνιση και καθιέρωση του μελοδράματος στην ελληνική σκηνή», στο: Σ. Πατσαλίδης & Α. Νικολοπούλου, *Μελόδραμα ειδολογικοί και Ιδεολογικοί μετασχηματισμοί*, UniversityStudioPress, Θεσσαλονίκη, 2001, σσ. 165-236.

Τριανταφύλλου, Θ., *Τα παλιά Τρίκαλα*, τόμος Β', Τρίκαλα, 1977.

Τριανταφύλλου Θ., «Τα Παλιά Τρίκαλα», *Χρονικά*, Όργανο του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου της Ελλάδος, Δεκέμβριος 1987/Ιανουάριος 1988, σσ. 8-21.

Χατζηπανταζής Θ., *Της ασιάτιδος μούσης ερασταί*, Εκδ. Στιγμή, Αθήνα, 1986.

Διαδικτυακές Πηγές:

Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ενημερώσεως και Δημοσίων Σχέσεων, «Περί Στρατιωτικών Εμβλημάτων Στρατού Ξηράς», Αθήνα, 2019, διαθέσιμο στο http://www.geetha.mil.gr/media/Thesmika_Keimena/GES/PaD/1.PaD%204-54%202009%20STRATIVTIKA%20EMBATHRIA%20SJ.pdf (τελευταία ανάκτηση Νοέμβριος 2019).

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών Ελευθέριος Βενιζέλος, Ψηφιακό Αρχείο, *Ο Θρίαμβος του Βενιζέλου, Εμβλήριο*, 1918, διαθέσιμο στο <http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=39832> (τελευταία ανάκτηση Οκτώβριος 2019).

Μεράκου, Σ., *Μουσική και Μουσικοί στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1896*, διαθέσιμο στο: <https://dspace.mmb.org.gr/mmb/bitstream/123456789/23096/1/%ce%9c%ce%bf%cf%85%cf%83%ce%b9%ce%ba%ce%ae%20%ce%ba%ce%b1%ce%b9%20%ce%9c%ce%bf%cf%85%cf%83%ce%b9%ce%ba%ce%bf%ce%af%20%cf%83%cf%84%ce%bf%cf%85%cf%82%20%ce%9f%ce%bb%cf%85%ce%bc%cf%80%ce%b9%ce%b1%ce%ba%ce%bf%cf%8d%cf%82%20%ce%91%ce%b3%cf%8e%ce%bd%ce%b5%cf%82%20%cf%84%ce%b7%cf%82%20%ce%91%ce%b8%ce%ae%ce%bd%ce%b1%20%cf%84%ce%bf%201896.pdf>.

Υμνος του Ελευθερίου Βενιζέλου, διάρκειας 03.01 λεπτά, διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=VDuFxi7KlqI> (τελευταία ανάκτηση Οκτώβριος 2019).

Πρωτογενές Υλικό:

Εφημερίδα *Θάρρος* Τρικάλων (Φύλλα από 01.01.1920 – 12.12.1940), διαθέσιμο στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής στην ιστοσελίδα: <https://library.parliament.gr>. (τελευταία ανάκτηση Αύγουστος 2019).